Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı

Vakfa dair yazılan eserlerle Vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen

ISTILAH ve TÂBİRLER

Yazarı :

Avukat

Ali Himmet Berki

Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi
Başkanlığından Emekli

37
R
6
3
430

Doğuş Matbaacılık ve Ticaret Limited
Şirketi Matbaası - Ankara — 1966

Vakfa dair yazılan eserlerle
Vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen,
Istılah ve Tabirler

T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
1048

Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı

Vakfa dair yazılan eserlerle
Vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen

ISTILAH ve TÂBİRLER

Yazarı :

Avukat

Ali Himmet Berki

Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi
Başkanlığından Emekli

Doğuş Ltd. Şti. Matbaası — Ankara

İÇİNDEKİLER

XII — Kitap Hakkında
XIII — Vakıflar Genel Md. lüğü Tanıtma ve Yayın Komisyonu'nun Kitap Hakkındaki Kararı
XIV — Kitabın Neşrine Hakim Olan Düşünce
XV — Önsöz

Sayfa — A

1 Âbâ' - Ecdâd
1 Âb keş
1 Âb rizî
1 Âdî gedik
1 Ahfad
1 Âile vakfı
2 Akaar
2 Akaarât-ı mevkufe
2 Akçe
3 Akib
3 Akreb
4 Akreb-i mekniyyat
4 Akriba
4 Aksal-eb
5 Âl
5 Alâmet
5 Âlim
5 Â'ma
5 An'ane
5 Anbar me'muru
5 Arazî
5 Arâzî-i mevkufe
5 Arâzî-i mevkufe-i sahiha
6 Arâzî-i mevkufe-i gayr-ı sahiha
6 Arâzî-i muhtekere
6 Arâzî-i uşriyye
6 Aslah
6 Asl-ı vakıf
6 Astane
6 Aşşâb
7 Aşîret
7 Aşr-i şerif
7 Atâ - atiyye
7 Avâid
7 Avâid-i vakıf
7 Ayn-ı mevkuf
7 Avârız
7 Avârız vakfı
8 Âyende
8 Âyet

Sayfa — B

8 Batın
8 Batnen ba'de batnin
8 Belde kadısı
8 Berat
9 Bevvab
9 Bey'u menyezid
9 Bîmar hane
9 Bimaristan
9 Birr
9 Bint

C

9 Câbî-i vakf
9 Câmekiyye
9 Cârr
9 Cerîb
10 Cerrah
10 Cihet
10 Cihet-i asliyye
10 Cihet-i fer'iyye
10 Cihet-i gayr-i munkatıa
10 Cihet-i zarûriyye
10 Cihet-i gayr-i zarûriyye
10 Cisr
10 Cüz'hanlık
10 Cüz' Hanlık vazifesi

Ç

10 Çiftlik
11 Çille hane
11 Çuvaldız

D

11 Dânik
11 Dârül-aceze
11 Dârül-akaakir
11 Dârül-hadis
11 Dârül-harb
11 Dârül-hilâfe

Sayfa

11 Dârül-kurra
11 Dârül-kütüb
11 Dârüs-saâde
12 Dârüs-saâde ağalığı
12 Dârüs-saltanat
12 Dârüş-şifa
12 Defter hane
12 Derviş
12 Devir - han
12 Dînâr
12 Dirhem
12 Dirhem-i ceyyid
12 Dirhem-i hâlis
12 Dirhem-i kâsid
13 Dirhem-i mağşuş
13 Dirhem-i örfî
13 Dirhem-i râyic
13 Dirhem-i şer'i
13 Dirhem-i züyûf
13 Diyâni vakıf
13 Dönüm
13 Duâ
13 Duâ-gû
13 Duâ-gûluk vazifesi
13 Duâ-hân
13 Dünya

E

14 Ebeveyn
14 âbnâiyye vakıf
14 Ecel
14 Ehl-i afâf
14 Ehl-i hayr
14 Ehl-i kıble
14 Ehl-i kitab
14 Ehl-i salâh
14 Ehl-i vezâif
14 Eizze vakfı
14 Ekber
15 Ekber-i evlâd
15 Ekere
15 El-ahvecü fel ahvec
15 El-akrebü fel-akreb
15 Elfâz-ı vâkıf
15 Emâneten idare
15 Emîn-i mahzen
15 Emîn-i sarf

Sayfa

15 Enderûn
15 Erâmil
15 Erhâm - Ensab
16 Ermele
16 Eşkinci
16 Evkaf-ı Celâliyye
16 Evkaf-ı Hümâyun
16 Evkaf-ı mazbûta
16 Evkaf-ı mülhaka
16 Evkaf-ı sahiha
16 Evlâd
17 Evlâd-ı bütün
17 Evlâdı sulbiyye
17 Evlâdiyye vakıf
17 Evlâd-ı zuhûr
17 Evlâd-ı zükûr
17 Eyyim
17 Eytam

F

17 Fakih
17 Fakir
17 Feddân
17 Ferağ
18 Ferağ anil-cihât
18 Ferağ bil-istiğlâl
18 Ferağ bil-vefa
18 Ferâğ-ı kat'i
18 Ferman
18 Ferraş
18 Fersah
18 Fetva emîni

G

18 Gabn
18 Gabn-i fâhiş
18 Galle
18 Galle-i âtiye
19 Galle-i hâdise
19 Galle-i mâziye
19 Galle-i me'hûze
19 Galle-i vakıf
19 Ganî
19 Garaz-ı vâkıf
20 Garib
20 Gaazi
20 Gedik
20 Gediğin muaccelesi

Sayfa

20 Gediğin müeccelesi
20 Gedikât-ı mevkufe
20 Gedik mutasarrıfı
20 Gedik mülkü
20 Gedik mülkünün kirası
20 Gedik mülkünün sahibi
20 Girdâr
Göveri
21 Guzat vakfı

H

21 Habbâz
21 Hâcegân
21 Hademe-i hayrat
21 Hademe-i merdâ
21 Hademe-i vakıf
21 Haffar
21 Hafız-ı kütüb
21 Halîfe
21 Halîfe-i mekteb
21 Hânut
21 Haremeyn
21 Haremeyn vakfı
21 Haremeyn evkafı müfettişliği
22 Haremeyn evkafı muhasebeciliği
22 Haremeyn evkafı mukataacılığı
22 Hâris-i bedestan
22 Hatib
22 Havâşî
22 Havâî gedik
22 Hayrat
22 Huccet
22 Hukr
22 Hulüv

İ

23 İbâre-i vâkıfda (alâ ferîzatiş-şeriyye) ibâresi
23 İbâre-i vâkıfda mügesser lâfız
23 İbâre-i vâkıfda mücmel lâfız
23 İbâre-i vâkıfda muhtemel lâfız
23 İbâre-i vâkıfda lâfz-ı müşterek
23 İbâre-i vâkıfda zâhir lâfız
24 İbn
24 İbnis-sebil
24 İbtidâ-i dâhil
24 İbtidâ-i hâric
24 İcar

Sayfa

24 İcare
24 İcâb-ı vakıf
24 İcâreteyn
24 İcâre-i muaccele
24 İcâre-i müeccele
24 İcâre-i tavîle
25 İcâre-i zemîn
25 İcare-i vâhideli evkaf
25 İcâre-i vâhideli akaarât-ı mevkufe
25 İcâreteynli evkaf
25 İdaresi mazbut evkaf
25 İdhal ve ihrac şartı
25 İdrar
25 İhkâr
25 İkta'
26 İktâat-ı mevkufe
26 İmam
26 İmam A'zam
26 İmamı Muhammed
26 İmamı Yusuf
27 İ'mar
27 İmâret
27 İmâret-i vakıf
27 İmâret-i gayr-i zaruriyye
27 İmâret-i zaruriyye
27 İmâret nâzırı
27 İnşâ-i vakıf
27 İrsad
27 İrsâdi vakıf
28 İrsâd-ı gayr-ı sahih
28 İrsâd-ı sahih
28 İsraf
28 İstanbul efendisi
28 İstibdâl
28 İstibdâl-i müseccel
28 İstihkâr
28 İstinâbe
28 İyâl

K

28 Kâ'be
29 Kabristan
29 Kadı
29 Kadi-asker
30 Kaim-makam-ı mütevelli
30 Kalender hane
30 Kamerî sene
30 Kanât

Sayfa

30 Kantara
30 Kapan
30 Karâbet
30 Karn
30 Karnen ba'de karnin
30 Kârvan-saray
31 Karz-i hasen
31 Kâse-şûy
31 Kâtib-i hafız-ı kütüb
31 Kâtib-i imâret
31 Kayyim
31 Kefil-i meli
31 Kehhâl
31 Kendüm küb
31 Kennâs
31 Kışlak
32 Kıyye - Vukıyye
32 Kibs
32 Kilârdar
32 Kise
32 Kurbet
32 Kürsi şeyhi

L

32 Leyle-i berât
33 Leyle-i kadir
33 Leyle-i mi'rac
33 Leyle-i regaib
33 Li-eb
34 Li-Ebeveyn
34 Li-üm
34 Lonca
34 Lüzûm-ı vakıf

M

34 Mahall-i sadaka
34 Mahall-i vakf
34 Mâhin-nukuş
35 Mahkeme-i evkaf
35 Mahlûl
35 Mahlûl gedik
35 Mahlûl Muaccelesi
35 Mahyacı
35 Makluan kıymet
35 Mal
35 Mâl-i vakf
35 Ma'lûm
35 Mâniun-nukuş

Sayfa

36 Mansub mütevelli
36 Masarif-i vakf
36 Meberrat
36 Mebniyyen kıymet
36 Meclis-i şer'
36 Mefhum-ı muhalif
36 Meli
36 Menâfi-i vakf
36 Menkul
36 Men lehül-istiğlâl
37 Men lehüs-sükna
37 Menşur
37 Merafik
37 Meremmet
37 Meremet-i gayr-i müstehleke
37 Meremmet-i müstehleke
37 Merkad
37 Mesâlih-i mescid
37 Mesâlih-i vakf
37 Mescid
37 Mesnevî
37 Meşrutün-leh
37 Mevkuf
37 Mevkufün-aleyh
37 Mevlâ
38 Mezbur
38 Mil
38 Miskin
38 Muallim
38 Muâmele-i şerriyye
38 Mugarese
38 Muhdes gedik
38 Muid
38 Mukataa
38 Mukataa-i kadîmeli müstegallât-ı vakfiyye
38 Mukataa-i zemin
39 Mûmâ-ileyh
39 Munzam müttvelli
39 Musallâ
39 Mûsıla-i sahn
39 Mûsıla-i Süleymaniyye
39 Müske
39 Mutasarrıf
39 Müctehedün-fih
40 Müddet-i sefer
40 Müderris
40 Müessesât

Sayfa

40 Müessesat-ı hayriyye
40 Müezzin
40 Müftekir
40 Müfti
40 Mülk
40 Mülk gedik
40 Mülknâme
40 Münâkale-i vakf
40 Münakasa
40 Munkatıul-evvel
41 Munkatıul-evsat
41 Munkatıul-âhir
41 Mürâbıt
41 Mürid
41 Mürsad
41 Mürtezika
41 Müsafir
41 Müsâkat
41 Müsakkaf
41 Müsennât
41 Müstağnen anh vakf
42 Müstegal
42 Müstahlâs gedik
42 Müstehikkul-kal' olarak kıymet
42 Müstekar gedik
42 Müstesna evkaf
42 Müşârün-ileyh
42 Müşrif-i vakf
42 Mütefevviz
42 Mütekellim alel-vakf
43 Mütevelli
43 Müteverri'
43 Mütteki
43 Müvakkit hane
43 Müvella
43 Müzâraa
43 Müzayede

N

44 Nakib
44 Nakîb-i imâret
44 Narh - Nark
44 Nazır
44 Nâzır-ı imâret
44 Nâzır-ı vakf
44 Nekkad-ı kendüm
44 Nekkad-ı ürz
44 Nekkat

Sayfa

44 Nesl
44 Neslen ba'de neslin
44 Nezâret
45 Nıkz-ı vakf
45 Nizamlı gedik
45 Nükud-ı mevkufe
45 Nüzûl anil-vazife

Ö

45 Örf
45 Örf-i balde gediği

P

45 Paftos gediği

R

46 Ravza-i mutahhare
46 Rehn-i kavî
46 Rakabe
46 Rakabe etmek
46 Reşid
46 Rey'i vakf
46 Ribât
47 Ribh
47 Ribh-i mülzem
47 Rıtl
47 Rüsûm
47 Rüsûm-i örfiyye
47 Rüsûm-i şer'iyye
47 Rüşt

S

47 Sadaka
47 Sadaka-i mevkufe
47 Sadaka-i müebbede
47 Sadrî - sadriye
47 Sakk
48 Salih
48 San'at - Sınâat
48 Sandûki
48 Sebet
48 Sebk
48 Sened
48 Sevab
48 Seyyib
48 Sıla
48 Sıla-i rahim

Sayfa

49 Sicil
49 Sikaye - sükaye
49 Sirdâb
49 Sofa
49 Sulbi - Sulbiyye
49 Sultan
49 Surre
49 Süfur
49 Sûre

Ş

49 Şeâir-i vakf
50 Şehid
50 Şerâit-i istibdâl
50 Şerâit-i-vakf
50 Şeyh-i imâret
50 Şeyhul-islâm
51 Şifâ-i şerif
51 Şurut-ı vakf

T

51 Tabbâh
51 Tahsisat
51 Tahsisat kabilinden vakf
51 Tahsîs-i gayr-i sahih
51 Tahsîs-i sahih
51 Tapu
51 Ta'viz bedeli
52 Teâmül
52 Teberru'
52 Tebzir
52 Teftiş makamı
52 Tefviz
52 Temessük
52 Temettü'
52 Tesbil
52 Tescil
53 Tescîl-i istibdal
53 Tescîl-i-vakf
53 Te'sis idare uzvu
53 Tevki- - Tevkîî
53 Tevsî-i intikalli gedik
53 Tilâvet
53 Tulû-ı galle

U

53 Uht
53 Ukba

Sayfa

53 Ukıyye - Vukıyye
53 Umûr-ı Hayriyye
53 Umûr-ı tevliyet
54 Ücret-i müeccele
54 Ünsa
54 Üsrûbî

V

54 Vâiz
54 Vâkıf
54 Vakf
54 Vakıf Akaar
55 Vakfa hiyânet
55 Vakf-ı ehlî
55 Vakf-ı fuzûlî
55 Vakf-ı gayr-i lâzım
55 Vakf-ı gayr-i sahih
55 Vakf-ı irsâdî
55 Vakf-ı lâzım
56 Vakf-ı meriz
56 Vakf-ı mevkuf
56 Vakf-ı muallak
56 Vakf-ı muzaf
56 Vakf-ı müneccez
56 Vakf-ı müretteb
57 Vakf-ı müşâ'
57 Vakf-ı müşterek
57 Vakf-ı müteâref
57 Vakf-ı sahih
57 Vakfiyye
57 Vakfiyyet
57 Vakf alel-âmme
58 Vakıfda kinâye
58 Vakıfdan rücu'
58 Vakıfda şart-ı bâtıl
58 Vakıf gedik
58 Vakıflar Kütüğü
58 Vakf lissebil
58 Vessâle
58 Vazife
58 Vazife-i şâgire
59 Vekil-i harc
59 Veled-i benat
59 Vird
59 Veled-i hâdis
59 Veled-i sulbî
59 Vesika

Sayfa

Y

59 Yayla
60 Yetim

Z

Zam-mı mütevelli
60 Zâkirler
60 Zâviye
60 Zâviyedar

Sayfa

60 Zâviye neşin
60 Zeker
60 Zevil-ensab
60 Zevâid
60 Zeyl-i vakfiyye
60 Zeyl meşâyihi
60 Zıyâfethâne
60 Zürriyet
60 Zürri vakıf
61 Sonsöz

KİTAP HAKKINDA

Malûm olduğu veçhile Vakıflar Genel Müdürlüğü kendine has bir takım özellikleri olan bir dairedir. En az 6 - 7 asır önceye varan tarihî ve bununla yaşıt örf, teamül ve mevzuatı vardır. Ahkâmülvakıf dahil olmak üzere bu çok eski olan örf, teamül ve mevzuattan içtinab etmek bugün dahi kabil olamamaktadır. Bu kadar eski tarihî ve mevzuatı olan bu daireye personel yetiştiren bir kaynağın mevcut olmadığı da bir gerçektir. Bu hale nazaran Vakıflar teşkilâtında çalışan elemanların kendilerini yetiştirmeleri bir zarurettir. Bilhassa genç elemanların yetiştirilmesi için yardımcı vasıtalara olan ihtiyaç ise aşikârdır.

Vakıflar konusunda bir çok faydalı eserler vermiş olan Ali Himmet Berkinin bu kitabı da hissedilen ihtiyaçlardan küçümsenmiyecek bir kısmına cevap verecek vasfı haizdir.

Kitap sadece bir lûgatca amhiyetinde değildir. Vakıf muamelâtında halen kullanılmakta olan kelime ve istilâhların yalnız türkçe karşılıklarını ihtiva etmeyip aynı zamanda bunların vakıftaki mâna ve medlüllerini etraflıca izah eden oldukça doyurucu bilgileri de verdiğinden bir nev'i ansiklopedik bir vasıf taşımaktadır.

Dil Kurumunun vakıf istilâhlarını hâlâ konu olarak bile ele almamış olması kitaba olan ihtiyacî büsbütün arttırmaktadır. Kitabın gerek Vakıflar teşkilâtında çalışan genç elemanlar ve gerekse genç hukukcularımız için faydalı olacağını kayıt etmeği bir vazife bilirim.

Ali Uygur
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Arşiv ve Neşriyat Müdürü

Vakıflar Genel Müdürlüğü Tanıtma ve Yayın Komisyonunun Kitap Hakkındaki Kararı

15/12/1965 tarihli toplantıda gündemin 6. maddesinde yer alan Ali Himmet Berki'nin (Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzerleri vesikalarda geçen istılah ve tâbirler) adlı kitabın Vakıflar Genel Müdürlüğünce neşredilmek üzere satın alınıp, alınmaması konusu incelendi.

Daha önce Ali Himmet Berki'nin vakıf konusunda neşretmiş olduğu eserlerde ve Vakıflar Dergisinde vakıf istilâhları hakkında bazı perakende bilgiler verilmiş olmakla beraber bu konuda şimdiye kadar böyle eser neşredilmemiş olması göz önünde tutularak hasseten genç nesiller için faydalı olacağı düşünülerek kitabın Genel Müdürlükçe neşredilmesinin uygun olacağı kanaatına varılmıştır.

Başkan	Başkan Vekili	Sekreter	Üye
Prof. Osman Turan	**Prof. Adnan Erzi**	**Ali Uygur**	**Doç. Hikmet Tanyu**

Üye	Üye	Üye	Üye
Lütfü Dalamanlı	**Kemal Edip Kürkçüoğlu** (Bulunamadı	**Yılmaz Önge**	**Ekrem Demirtaş**

Üye
Osman Keskioğlu

KİTABIN NEŞRİNE HAKİM OLAN DÜŞÜNCE

Genel Müdürlüğümüz sahasında çalışan elemanları yetiştirmek için her sene Eğitim ve tekâmül kursları açmakta ve bu konuda çeşitli çabalar göstermekte iken vakıf konusunda değerli eserler vermiş olan Ali Himmet Berki'nin bu kitabı Genel Müdürlüğümüzce neşredilmek üzere bana verildiği zaman kitabı inceden inceye tetkik ettim. Faydalı olacağını şahsan kanaat getirmekle beraber kitabı bir de Genel Müdürlüğümüzün Tanıtma ve Yayın Komisyonunun tetkikinden geçirmeği uygun buldum. Komisyonun beni teyid eden müsbet mutalâası şartlarımızın elverişli olmamasına rağmen bizi kitabı neşretme fedakârlığına sevk etti.

Burada müellifine teşekkür ederken, genç neslimizin kitaba lâyık olduğu ehemmiyeti vererek istifade edecekleri düşüncesinin yaptığımız fedakârlığın tesellisi olacağını kaydeder, kısa bir süre içinde (Eski Yazıları Okuma Anahtarı), (Eski ve Yeni Vakıf Mevzuatı), (Yedinci cilt Vakıf Dergisi) ve (İstanbul Namazgâhları) adlı eserleri neşretme çabası içinde olduğumuzu alâkalılara tepşir ederim.

Nihat Danışman
Vakıflar Genel Müdürü

ÖNSÖZ

Hukukun bir şubesi olan vakıf, 1300 sene evvel ilim halinde tetkike başlanmış ve muhtelif asırlarda devamlı çalışma neticesinde tekâmülünü bulmuş ve vakfiyeler de tesbit olunan esaslar dairesinde tanzim olunmuştur. Bu cihetle; lisanla muvazî olarak tabir ve ıstılahlar da az çok değişmiştir. İlk senelerde vakfa sadaka, habs *denildiği halde sonradan aynı mânada* vakıf *kelimesi kullanılmış hatta Medenî Kanunda vakfa* tesis *denmiştir.*

Istılah ve tabirler hangi ilme ait ise o ilmin lisanı demek olduğundan her hukuk müntesibinin bunları bilmesi iktiza eder. İnsanın lisanını bilmediği bir şahısla anlaşması mümkün olmadığı gibi ıstılah ve hususî tabirlerini bilmediği ilmi anlaması da mümkün değildir.

Hukuk Fakültelerinde halen yaşamakta olmasına rağmen okutulmıyan vakıf ve tesis ıstılah ve tabirlerini genç hukukçularımız bilmediklerinden vakıf mevzuu ile alâkalı hadiselerde zorluklara uğramakta ve işi anlamak için bilirkişilerin malûmatına müracaata mecbur kalmaktadırlar. Bu hal hem işlerin uzamasını mucib oluyor hem de iş sahiplerini maddî külfet karşısında bırakıyor.

Bilirkişi sıfatıyle benden sorulan bazı hususlar bana toplu olarak vakıf ıstîlah ve tâbirleri hakkında bir rehber yazmayı hatırlattı. Bu eseri o hatıra ile yazmış bulunuyorum.

Müracaatta kolaylık olmak için her mefhumu alfabe sırasıyle izaha çalıştım. Ümid ederim ki merak edip okuyanlar için faydalı olur ve bu suretle maksat da hasıl olmuş bulunur.

— A —

ÂBÂ — ECDÂD (آباء ـ أجداد) : (*âbâ'*) eb'in, (*ecdâd*) ceddin cem'-idir. *Eb,* Baba, *Ced,* büyükbaba mânasınadır. Neseb münasebeti ve veraset gibi hususlar bakımından eb ve ced hukukta bazı meselelerde bahis konusu olur.

Neseb, müşterek bir asıldan ve müteakiben birbirinden husule gelen şahıslar arasındaki birleşme ve bağlantıdan ibarettir ki biri tûlen diğeri arzen olmak üzere iki kısma ayrılır. Tûlen neseb, baba, oğul, torun gibi asıl ve feri'ler arasındaki birleşmedir. Yukarıya doğru olan şahıslar tûlen nesebin usul, aşağıya doğru olan şahıslar furu' kısmıdır.

Arzen neseb, bir asıldan dikine olmıyarak teşa'ub "kolsalan" eden hısımlar arasında bulunan ittisal "birleşme" ve irtibattır "bağlantı". Kardeşler, kardeş çocukları, amcalar, halalar ve bunların çocukları arasındaki ittisal "birleşme" bu kabildendir ki buna havâşî ve civar hısımlığı denir. Zikri geçen maddelerdeki civar hısımlığı tabirleriyle bu nevi neseb münasebeti ifade olunmuştur.

Her ne zaman âbâ' ve ecdâd denirse tûlen nesebin usul kısmı ve evlâd ve ahfad denince furu' kısmı kasdedilmiş olur.

ÂB KEŞ (آب كش) : *âb,* su; *keş,* çekmek mânasına olan keşiden masdarındandır. *Âb keş,* su çeken demektir. Vakıf hayır müesseselerinin su ihtiyacını karşılamak üzere kuyu ve çeşmelerden su temin eden kimsedir.

ÂB RÎZİ (آب ريزى) : *Pislik kabı, havruz* gibi hastahanelerde lâzımlıkları döken hizmetciye âb rîzî denmiştir.

ÂDÎ GEDİK (عادى كدك) : *Haremeyn* yani Mekke ve Medine ve Mahmûd-ı Adlî gediklerinden maada vakıf gedikleridir. Haremeyn ve Mahmûd-ı Adlî vakıf gedikleri *te'min-i deyn,* borcu temin etmek gibi bazı nizami hükümleri ihtiva ettiğinden bunlara nizamlı gedik denmiştir.

AHFAD (أحفاد) : "*Hafid*" in cem'idir. *Hafid,* torun demektir. Bir kimsenin çocuklarının çocukları ve bunların çocukları ilâ.. o kimsenin torunudur. Ahfad her batında furûa şâmil olduğundan 1284 tarihli *arazi-i emiriyye ve mevkufenin tevsi-i intikali* hakkındaki nizamnamenin 1 inci maddesinde evlâdın furûu anlaşılmamak için ahfad tâbiri tefsire lûzum görülerek (fakat mîrî ve mevkuf arazi mutasarrıflarının evlâdı zükür ve inası "erkek ve kız çocukları" mevcut olmadığı halde uhdesinde bulunan arâzî ikinci derece ahfadına yani zükür ve inasının "erkek ve kız çocuklarının" oğluna ve kızına denerek) ahfaddan ne kasdedildiği açıklanmıştır.

ÂİLE VAKFI (عائله وقفى) : Evlâd ve ahfad ve sair âile efradı menfaatine yapılan vakıftır. Medenî Kanunun 322 nci maddesinde beyan olunduğu üzere âile efradının talim ve terbiyesine, donatma veya yardımına ve

bunlara benzer gayelere gerekli masrafların ödenmesi için eşhas ve miras hukukuna mütedair hükümlere uyarak yapılan vakıflara aile vakfı denir.

Mezkûr maddenin son fıkrasiyle bir mal veya bir hakkın devir ve ferağ edilememek üzere bir aileye tahsisine ve aile efradı arasında tarz-ı intikaline dair her türlü tasarruf ve bu tarzda bir tasarrufun tesisat ihdası fikriyle mezci "karıştırılması" menolunmuştur.

Daha evvelki esaslarda ise gerek müstakillen ve gerek mezc suretinde bir malın her hangi bir aileye tahsisi ve aile efradı arasında intikalî câizdi.

AKAAR (عقار) : *Bina, ârazi, bağ* ve *bahçe* gibi başka yere nakli mümkün olmıyan maldır. Bu nevi' mala (gayr-ı menkul) denir. Asıl akaar, arsa ve âraziden ibarettir. Bina ve ağaçların akaarda dahil olması, üzerinde bulundukları arzın mütemmim cüz'ü olmak itibariyledir.

Halk akaar lâfzını *kira getiren gayr-i menkul*de kullanmaktadır. Mesken olarak intifa olunan bina ve meyvesinden şahsan istifade olunan bağ ve bahçelere akaar denmektedir. Bu mâna örfî mânasıdır.

AKAARÂT-I MEVKUFE (عقارات موقوفه) : Akaarât, akaarın cem'i olup mevkufe sıfatıdır. *Vakfolunan gelir getirir akaarlar* demektir.

Vakfolunan mallar iki kısımdır. Bir kısmına (*müessesat-ı hayriyye*), diğerine (*akaarat-ı mevkufe*) denir.

Müessesat-ı hayriyyenin "Hayır müesseselerinin" bekası ve yaşatılması ve görüp gözetilmesi, tamir ve termimi "onarımı" ve ihtiyaç halinde genişletme ve yeniden inşası bir takım masrafa mütevakkıftır. Bunu temin zımnında her hangi bir hayrî müesese vakfedilirken han, hamam, mezraa, bağ, bahçe gibi varidat getirecek akaarlar da vakfolunur. Bunlardan elde edilecek varidatla hayrî müesseselerin muhtaç olduğu masraflar temin edilir. Hayır müesseselerinin masraflarını karşılamak için vakfedilecek malın mutlaka akaar olması şart değildir. Bazan para da olur ve bu para istirbah edilerek "Faidelendirilerek" ihtiyaçlar paranın neması "geliri" ile temin olunur. Bunun için hayır müesseselerinin yanında ekseriyetle ya akaar veya para vakfoluna gelmiştir.

Sırf fukaraya meşrut vakıflarda vakfolunan akaarın varidatı bunların imarına sarf ve kalanı şart mucibince fukaraya tevzi olunur.

AKÇE (آقچه) : Tarihlerin verdikleri bilgiye nazaran Akçe Osmanlı Padişahlarından Sultan Orhan Gazi zamanında kesilen ilk osmanlı gümüş parasıdır ki 729 tarihinde Bursa'da kesilmiştir. O zamana kadar dirhem esası üzerine müesses Selçuk Devleti paraları tedâvül ederdi. Mezkûr tarihte dirhem usulü terkedilerek, Moğol dilinde beyaz sikke mânasına olan Akçe usulü kabul olunmuştur. Orhan Gazi zamanında iki akçelik sikke olduğu gibi Fatih Sultan Mehmet zamanında on Akçelik sikkeler varmış.

Zaman zaman Akçenin hem vezin hem de ayarında tahavvüller olmuştur. Daha ziyade tebeddül ve tahavvüller Akçenin vezin ve ayarı indirilmek suretiyle vâki olmuş ve nihayet bu hal tağşiş ve taklitlere yol açmıştır.

1234 tarihine kadar vâhid-i kıyâsî Akçe iken bu tarihte sahteleri beliren Akçe basımı terkolunarak kuruş üzerine müesses usul kabul edilmiştir.

Muhtelif devirlerde tedavül eden Akçelerin sonradan tedâvüle konulan madenî meskûkât ile kâğıt paralarla muâdilini tâyin etmek hayli güç bir mes'eledir. Gerçi gümüş râyici itibariyle bunu tâyin mümkün ise de satınalma kudreti ve eşya fiatlarındaki değişmeler bakımından tam olarak muâdilini bulmak güçtür.

Bazı vakfiyelerde meşrut "şartolunan" vazife ve ücret meyanında Akçe tabirlerine, meselâ; filana şu kadar Akçe ve falana şu kadar Akçe verile gibi, şartlara tesadüf olunmaktadır.

Bunların muâdilini aramaya kalkışmaktan ise bu vakıfların varidat ve eşya fiatları göz önüne alınarak vakfedenin maksat ve tayin ettiği nisbete göre hak sahiplerine verilecek mikdarın tâyini muvafık olur.

AKİB (عقب) : Fil'asıl "Aslında" *ayak ökçesi, ayak arkası* demektir. Cem'i *a'kab*'dır. Bu münasebetle bir şahsın çocukları ve onların çocuklarına ilâ... o kimsenin akibi denir. Örfen evlâd ve erkek evlâdın evlâdı ve evlâd-ı evlâdıdır. Bu tabir kızların evlâdına şâmil değildir. Meğer ki, kız evlâdın kocaları o kimsenin erkek evlâdından bulunsun.

Hülâsa; bir kimsenin akibi nesebî babaları ile o kimseye müntehi olanlardır. Babaları o kimsenin evlâdından olmayanlar onun akibinden sayılmaz.

Bu tabire bazı vakfiyelerde tesadüf olunur ve örfe göre, yazıldığı surette tefsir olunur.

Meselâ; bir kimse vakfının geliri "gallesi" A. ya ve sonra bunun akibine verilsin demiş olsa sağ oldukça galleye A. ve vefatından sonra çocukları ve erkek çocuklarının çocukları müstehak olur.

AKREB (أقرب) : *En yakın olan* demektir. Vakıfda akreb, neseb cihetinden vâkıfa en yakın olan kimsedir. Akreb'e vakıfda, vakfeden kimseye neseb ve rahim cihetinden en yakın kim ise şart ona masruf olur. Meselâ, evlâd ana babadan daha yakındır. Binaenaleyh bir kimse vakfının gelirini veya gelirin muayyen bir kısmını akrebine ve badehu "bundan sonra" fukaraya şart eylese vakfeden kimsenin oğlu veya kızı ve bunlardan biri ile ana ve babası bulunsa, gelir, oğlu veya kızına verilip ana, babasına verilmez.

En yakın olanlar müteaddit iseler menfaat müsavi olarak onlara ait olur. Biri vefat edince hissesi diğerine reddedilmeyip "verilmeyip" fukaraya verilir. Diğeri de, vefat ederse sonraki yakınları birşey alamayıp fukaraya kalır. Meğer ki (*el-akreb fel-akreb*) gibi sonrakilere verileceğine dair bir sarahat olsun.

Meselâ, yukarıdaki misale göre vakfedenin bir oğlu ve bir kızı ve babası olsa; şart veçhile vakfın menfaatını oğul ve kız alır. Oğul vefat etse buna ait nısıf hisse fukaraya verilir. Kız da vefat edince gelir tamamen fukaraya kalır.

Fakat vakfeden, vakfının geliri akaribime el-akrebü fel-akreb sureti ile verilsin ve sonra fukaraya sarf olunsun demiş olsa, evlâd kalmayınca babaya verilir.

Yukarıda da beyan olunduğu üzere akrebden maksad vâkıfa neseb ve rahim cihetinden en yakın olandır. İrs itibariyle yakın olan demek değildir. Binaenaleyh ondaki rüchan nazara alınmaz. Çünkü İrs dereceleri neseb ve rahim cihetiyle değil başka mülahazalarladır.

Mes'ele şu umumi kaidelerle hülâsa edilebilir :

1 — Vakfedene en yakın olan cüz'ü, sonra aslıdır. Binaenaleyh vâkıfın oğlu veya kızı, ana babasından, ana ve babası, ceddinden mukaddemdir.

2 — Vâkıfın aslı, cüz'ünün cüz'ünden yakındır. Binaenâleyh vâkıfın babası, oğlunun oğluna tercih olunur.

3 — Vâkıfın cüz'ü, aslının cüz'ünden mukaddemdir. Binaenaleyh vâkıfın oğlunun oğlu veya kızının kızı kardeşlerinden yakındır.

4 — Vâkıfa bir derece ile müntesib olan iki derece ile müntesib olandan yakındır. Binaenaleyh vâkıfın kızının kızı, oğlunun oğlunun oğlu üzerine tercih olunur.

AKREB-İ MEKNİYYAT (أقرب مكنيات) : Akreb, yakın mânasına olan *karib'in*, Mekniyyat, kinaye mânasını ifade eden *mekniyyün*'ün cem' idir.

Kinaye, mânası sarih olmıyan bir lâfız ile bir şeyden tabir etmek mânasınadır. Muhatab ve mütekellim zamirlerinden maada gaib zamirleri, manalarında sarih olmadığından bu cihetle bu kabil zamirlerc kinaye denir ve hilâfına karine olmadıkça kinaye olan zamirler en yakın mercie sarfolunur. Meselâ, bir vakfiyyede vâkıf vakfının tevliyetini evvelâ kendisine ve sonra oğlu M. ye ve sonra evlâdına şart etti diye yazılı olsa evlâdına sözündeki zamir M. ye irca' ve maksadın M. nin evlâdı olduğuna hükmolunur. Vâkıfa irca' olunmaz.

Fakat kinaye zamirlerden, uzak kasd olunduğuna karine bulunursa yakına irca olunmayıp karine delâleti vechile uzağa gönderilir.

Meselâ, yukardaki misalde vâkıf, vakfının tevliyetini evvelâ nefsine ve sonra şahsına mahsus olmak üzere oğlu M. ye ve sonra evlâdına şart etti denmiş olsa şahsına mahsus olmak tabiri karinesi ile evlâdına kelimesindeki zamirden M. değil vâkıf kasdolunduğu anlaşılır ve ibare bu suretle tefsir edilmek iktiza eder.

AKRİBA (أقرباء) : *Karib'in* cem'idir, karib, vâkıfa yakın kimse demektir. Akriba tabiri vâkıf zamanında mevcut olanlara şâmil olduğu gibi *vâkıfdan sonra hâdis olanlara* da şâmil olur.

Vâkıf, akriba tâbirini nefsine bağlamıyarak vakfının gelirini akribaya şart ettim demiş olsa örfen kendi akribası anlaşılır.

Akriba tabirinde çocuklar ve ana baba dahil değildir. Çünkü bunlara örfen akriba denmez; yâni, akriba denince bunların gayri yakınlar kasdolunur.

Bir içtihada göre akribaya vakıfda en yakın olan tercih olunur ve diğer bir içtihada göre uzak yakın bütün yakınlara şamil olup müsavat üzere vakfın menfaatine hak sahibi olurlar. Mutlaka akribaya meşrut vakıflar müslim ve gayr-ı müslim, zengin, fakir, küçük, büyük, şartın mefhumunda dahil olur. Fakat akriba tabiri müslim veya gayr-i müslim fakir veya zengin vasıfları ile kayıtlanırsa kayıd veçhile amel olunur.

AKSAL-EB (أقصى الاب) : *Çok uzak* ve *nihayet* mânalarını ifade eden aksâ ve baba mânasına olan eb kelimelerinden müteşekkil olan bu arapça terkib, lûgat mânası itibariyle *en uzak baba* demektir.

İslâm devrini yani Hazreti Peygamberin Zaman-ı Saadetlerini idrak etmiş olup neslen kendisine ittisali taayyün etmiş bulunan kimsenin son

babasıdır ki, bu şahsın müslim veya gayr-i müslim olması, aksal-eb tabirinde dahil olması için şart değildir.

ÂL (آل) : *Evlâd, ıyâl,* ve *etba'* demek olup, *ehl, aslen mensup, mâlik, sahib* ve *karı ve koca* vesaire gibi mânaları tazammun eder. Baba cihetinden İslâmiyyet devrini idrak eden son babaya mensub kimselerdir. Ondan evvelkiler âl mefhumuna dahil değildirler.

Bazı tefsirlere göre son babanın müslim olması şarttır ve bazılarına göre müslim olması şart olmayıp yalnız islâmı idrak etmesi kâfidir. Gerek âl ve gerek ehil tabirleri vakıfda vakıf zamanında mevcud veya vakıftan sonra gelirin zuhurundan itibaren altı aydan az bir müddet içinde dünyaya gelen kimselere denir ki bunlar vakıf da dahil olurlar.

ALÂMET (علامت) : *Nişan* ve *işaret* demektir. Bir yere ne maksatla konmuşsa ona delâlet eder. Meselâ, iki tarlanın sınırlarını göstermek için sıra ile konan taşlar birer alâmettir. Yollarda mesafe veya istikameti göstermek için konulan işaretler de birer alâmettir. Bunlardan başka her hangi bir şeyin yapıldığı yeri veya bunları satanları gösteren ve bir şeyi tâyin için onun üzerine konulan *mühür, damga, nişan* birer alâmettir.

ÂLİM (عالم) : Örfen bir veya müteaddid ilimlerde meleke ve ihtisas sahibi olan ve şer'an fıkıh, tefsir, hadis gibi faydalı ilimleri lâyıkı veçhile bilen zata denir.

A'MA (أعمى) : *Gözleri görmeyen kimse* demektir. Vakfiyelerde geçen a'ma tabiri bu mânadadır. Çünkü halk arasında a'ma, görmek nimetinden mahrum olan şahsa denir. Az ve çok görebilenler vakfiyelerde geçen a'ma tabirinin şümulünden hariç kalırlar.

AN'ANE (عنعنه) : Arapça *an-fülânin, an-fülânin* ilâ... terkibinden ihtisar olunmuş bir kelimedir. *Ağızdan ağıza nakl ve rivayet* demektir. Cem'inde an'aneler mânasına "an'anat" denir. An'ane-i dîniyye, an'ane-i tarihiyye gibi örfen ağızdan ağıza naklolunup iyi görülen veya aynı his ile riayet ve tatbik olunagelen içtimaî, ahlâkî ve hukukî hususlardır.

Âdetler de birer fi'lî an'anedir, ve o hükümdedir.

ANBAR ME'MURU (آنبار مأمورى) : Hastahane, imarethane gibi müesseselerde eşya, ilâç, yiyecek ve içecek gibi şeyleri muhafazaya memur olan kimsedir. Ekseri vakıflarda anbar memurlarına "*emin-i mahzen*" denmiştir ki mahzen (anbar) kendisine emanet edilen şahıs demektir. Bunlar mensub oldukları müessesenin emir ve talimatı dairesinde hareket ederler.

ARAZİ (أراضى) : Arz'ın cem'idir. *Arz,* toprak, arazi topraklar mânasınadır. Arazi-i mevkufe, Arazi-i emiriyye, arazi-i metruke, arazi-i mevat gibi kısımlara ayrılır:

ARAZÎ-İ MEVKUFE (أراضىٔ موقوفه) : Rakabe veya mîrî geliri bir cihete vakf ve tahsis olunan arâzidir ki *arâzî-i mevkufe-i sahiha ve arazi-i mevkufe'i gayr-i sahiha* olarak iki kısma ayrılır:

ARÂZÎ-İ MEVKUFE-i SAHİHA (أراضىٔ موقوفهٔ صحيحه) : Usulüne göre bir cihete vakf olunan arâzidir. Bu kısım mevkufun mülk olması şarttır. Binaenaleyh bir mahal sahihan vakfolunabilmek için ya kasaba ve köy içinde mülk arsalardan veya arazi-i öşriyye ve harâciyyeden veya mülk

olmak üzere mevat'dan ihya edilmiş olmak veya hazineden satın alınmış bulunmak şarttır. Bu kabil arâzî-i mevkufe-i sahihada tamamen sahih vakıf hükümleri cereyan eder.

ARAZÎ-İ MEVKUFE-İ GAYR-İ SAHİHA (أراضیٔ موقوفهٔ غیر صحیحه) Veliyyül-emr "Emir sahibi" veya anın izniyle âharları tarafından vakfolunan arazidir ki bu kabil arâzinin vakfiyyeti yalnız aşâr ve vergiler gibi mîrî gelirlerinin veya tasarruf hakkının veya mîrî geliri ile birlikte tasarruf hakkının bir cihete tahsisinden ibarettir. Bu nevi' arazide vakfiyyet rakabeye taalluk etmeyip mîrî gelir ve tasarruf hakkına münhasır ve rekabe evvelki gibi hazineye ait olur. Ve bu vakfa tahsisat kabilinden vakıf ve irsadî vakıf da denir.

Mîrî gelir vakfolundukta ol arazinin öşrü bedel-i öşrü ve ferâğ harcı ve intikal gibi mîrî geliri ve tasarruf hakkı vakf olundukta yalnız tasarruf hakkı ve her ikisi vakfolunmuş ise ikisi dahi tahsis olunduğu cihete ait olur.

ARÂZÎ-İ MUHTEKERE (أراضیٔ محتکره) : Hakikî veya hükmî şahıslar tarafından üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek ve bunların durması mukabilinde hersene yer sahibine muayyen bir ücret vermek üzere kiralanan arazidir ki muayyen ücreti ödedikçe bina ve ağaç sahibi, bina ve ağacını durdurmak hakkına mâlik olur. Mukataalı vakıf dahi arazi-i muhtekere envaındandır.

ARÂZÎ-İ UŞRÎYYE (أراضیٔ عشریه) : Memlûk araziden olup uşre tâbi, yâni hasılatından onda bir hazine hissesi alınan ve üzerinde her türlü mülkiyet tasarrufları cereyan eden arazidir.

Bu kabil arazinin suret-i temellükü, feth edilen mahaldeki arazi sahiplerinin İslâmiyeti kabul etmeleri suretiyle kendilerine terk olunmak veya fetihde o mahal halkı kaçmış olup buraya getirilen müslümanlara tahsis edilmiş yahut muhariplere tevzi olunmuş olmaktır. Bu yerlere uşre tâbi olması münasebetiyle *"Arazî-i sadaka"* da denir.

ASLAH (أصلح) : "salâh" maddesindendir. Ziyade salâh ve hüsn-i ahlâk sahibi olan demektir. Bazı vakfiyelerde "sağ oldukça vakfıma ben mütevelli olacağım ben öldükten sonra evlâd ve evlâd-ı evlâdımın aslah ve erşedi mütevelli olacaktır" tarzında şartlar vardır. Bu gibi vakıflarda vâkıfın vefatından sonra, evlâdından en hüsn-i hal sahibi ve vakıf işlerini iyi idareye iktidarı olan mütevelli olur.

ASL-I VAKF (أصل وقف) : *Asl, kök, vakf, haps etmek, alıkoymak, hareketten fâriğ olmak* mânasınadır. Asl-ı vakf, vakf mefhumunun tealluk eylediği mallardır. İster bu mallar bidayeten vakf edilen mallar olsun, ister sonradan vakf olunan mallara ilâve edilmiş mal bulunsun, bunlara asl-ı vakf denir. Vakfın geliri mukabilidir.

ASTANE (آستانه) : Farsca olan bu kelime, kapı eşiği demektir. Vaktile büyük tekkelere astane denirdi. Bir zamanlar, Hükûmet merkezi olan İstanbul'a da, Astane-i saltanat, Astane-i Devleti Aliyye denilmiş ise de sonraları terk olunmuştur.

AŞŞÂB (عشاب) : "uşb" maddesinden mübalaga sıygasıdır. Tıb kanunu gereğince *ilâç yapmak* için şifalı ot ve çiçekleri toplayıp hastahanelerde hazırlayan demektir. Aşşablık, eczacılık san'atının bir şubesi idi.

Hastahane vakfiyyelerinde bu tabirlere çokca tesadüf olunur. Ez cümle yıldırım Bayazıt merhumun 802 tarihinde Bursa'da tesis eylediği hastahanenin vakfiyyesinde bu ta'birler mevcuttur.

AŞÎRET (عشیرت) : Vakıf mevzuunda *nesil* mânasınadır. Nesil evlâd demektir ki istimalde yakın ve uzak evlâd ve ahfada şamil ve oğul ve kız müsavidir.

Meselâ, vakfeden, vakfının varidatını (A) nın aşiretine ve bunlar münkarız olduktan sonra fukaraya şart etse hangi batında olursa olsun vâridat, evlâd ve ahfad arasında müsavat üzere taksim olunur. Bunlardan biri vefat ederse varidat mevcutlar arasında taksim olunur. Fakat vakfeden tertibe delâlet eder bir lâfız zikretmiş ise meselâ, varidatın taksiminde tertibe riâyet olunacak mukaddem batın varken muahhar batına bir şey verilmiyecek demiş olsa bu şart mucibince hareket olunur. Tamamen nesil münkarız olunca vakfın vâridatı fukaraya tevzi olunur.

AŞR-İ ŞERÎF (عشر شریف) : Kur'an-ı Kerimden *on âyet* demektir. Vakfiyyelerde vakfedenler, muayyen zamanlarda aşr-i şerif okunmasını şart ederler ki on âyet mikdarı Kur'an okunsun demektir. Okunacak âyetler on âyetten çok veya az olabilir. Her surette vâkıfın şartı yerine getirilmiş olur. Ancak şarta göre on âyetten noksan olmamak muvafık olur.

ATÂ - ATİYYE (عطا - عطیه) : Atâ lûgatte *bahşiş* ve *ihsan* demektir. Bahşiş olarak verilen şeye atıyye denir.

Vâkıf vakfının varidatını hizmet mukabili olmıyarak zengin kimselere veya fakirlere veya kısmen zengin ve kısmen fakirlere ve kısmen hayre şart edebilir. Hizmet mukabili olursa, ücret kabilinden olur.

AVÂİD (عوائد) : Âidenin cem'idir. Âid, *mal* ve *para* gibi gelen şeyler mânasına ise de, kullanılış tarzına göre değişir. Avâid, vakıf dilinde *ivazsız gelen şeyler, bahşişler* demektir.

AVÂİD-İ VAKIF (عوائد وقف) : Avâid, âid'in cem'idir. *Vakfın gelirleri* demektir. Vakfın geliri iki kısımdır. Birine Âidat-ı Şer'iyye diğerine Âidat-ı Örfiyye denir.

Âidat-i şer'iye, vakıf akaar ve paranın geliridir. Akaar'ın ücreti nakd'in faizi gibi.

Âidat-ı örfiyye, vakıf namına verilmesi mutad olan atıyye ve saireden ibarettir. Meselâ, vakıf araziyi ziraat edenler hasad zamanında ücretten maada hasılattan vakfa teberruan bir mikdar biçim vermek örf icabından ise bu verilen mikdar âidat-ı örfiyyeden ma'duttur ve vakfın ihtiyaç ve mesalihine sarfolunur. Mütevelliye verilen atâyâ rüşvet addolunur ki memnudur.

AYN-I MEVKUF (عین موقوف) : *Vakf olunan maldır.* Bilâhare bu ayna ilâve olunan veya mubadele suretiyle elde edilen para veya mal, ayn-ı mevkuf hükmündedir. Vakfolunan malın aslı da bu manayadır.

AVÂRIZ (عوارض) : Ârızanın cem'idir. Ârıza, *hastalık* ve *ölüm* gibi arzu olunmıyan hal ve âfettir. (Bk. avarız vakfı)

AVÂRİZ VAKFI (عوارض وقفی) : Bazı köy ve mahallelerde hayır sahipleri tarafından varidatı fukaradan vefat edenlerin donatım ve kefenlenmesine ve hastalanıp iş, güç ve kazançtan âciz kalanların beslenme, geçimlerine ve tedavilerine ve köy ve mahallenin kuyu ve çeşmeleri ve su yolları tamire muhtaç oldukta bunların tamirine sarfolunmak üzere

vakıflar yapılmıştır. Bu gibi vakıflara avârız vakfı denir. Bu vakıflar tamamen veya kısmen belediyeler tarafından yapılması lâzımgelen insanî ve beledî hizmet ve yardımları istihdaf etmektedir.

Avârız vakıflarının varidatı mutlak surette ahalinin avârızına sarfolunur. Ahali ister müslim ister gayr-ı müslim olsun.

Bir san'at erbabının avârızına meşrut vakıflarda da hüküm böyledir, yâni vakfın geliri vakfeden müslim olsa dahi hilâfına bir kayıt yoksa vakfedenin şartı mucibince o san'at erbabının müslim ve gayr-ı müslim avârız ve ihtiyaçlarına sarfolunur.

Avârız vakıfları 1580 numaralı Belediye kanunu ile belediyelere devrolunmuştur.

ÂYENDE (آینده) : Farsçadır ve âmeden kökünden ism-i fâildir. *Gelen* demektir. Vakıf misafirhane, zâviye ve tekyelerde geçen "âyende" ve "revende" tâbirleri gelip giden misafirler mânasını ifade eder. (bk. revende)

ÂYET (آیت) : Lûgatta, *alâmet, ibret alınacak olay* mânasınadır. Mahsusat ve makulâtta kullanılır.

İbret verici olan olaylara âyet denmesi (ان فی ذلك لآیات لقوم یعقلون) nazm-ı celilinde olduğu gibi delâleti i'tibariyledir ve bir de Kur'an-ı kerimin surelerindeki her parçaya âyet denir.

Vakfiyyelerde görülen "âyet" ve cem'i olan "âyât" kelimeleri, yerine ve mevcud karinelere göre mânalandırılır.

— B —

BATIN (بطن) : Lûgatta *karın* ve kabileden küçük olan *oba* gibi mânalara gelir. Örfen nesebde derece mânasında kullanılır.

Meselâ, vâkıf vakfının gelirini batnen ba'de batnin evlâd ve evlâd-ı evlâdına şart etse derecede önce olan batın vâkıfın çocukları ve ikinci batın, çocuklarının çocukları ve üçüncü batın, çocuklarının çocuklarının çocuklarıdır. İlâ...

BATNEN BA'DE BATNİN (بطناً بعد بطن) : Nesilde *derece derece* demektir ki tertibe delâlet eder. Binaenaleyh batnen ba'de batnin evlâda meşrut vakıfda, ön batında kimse varken ikinci batında olan ve ikinci batında evlâd varken üçüncü batında ilâ.. olanlar şarttan istifade edemez.

Meselâ, vâkıfın çocuğu varken çocuğunun çocuğu ve çocuğunun çocuğu varken çocuğunun çocuğunun çocuğu şarttan istifade edemez.

BELDE KADISI (بلده قاضیسی) : Her şehir ve kasabada halk veya halk ile Devlet arasında tahaddüs eden hukukî ihtilâfları halle memur olan hâkimdir.

Bazı vakfiyyelerde vâkıf tevliyeti kendisine ve vefatından sonra evlâd ve evlâd-ı evlâdının ekber ve erşedine şart eder. Evlâdı münkarız olursa tevliyeti belde kadısı tarafından tâyin olunacak zat ifa edecektir der. Bu halde vâkıfın evlâdı münkarız olursa vakfa mütevelli olacak kimseyi o memleketin hâkimi nasb ve tâyin eder.

BERAT (برات) : *İmâmet, hitabet tevliyet* gibi bir cihetin tevcihine veya bir rütbe ve nişan veya imtiyaz itasına mütedair çıkan Padişah fermanıdır.

BEVVAB (بواب) : *Kapıcı* mânasınadır. Vaktinde mektebi açıp kapayan, mektebin temizliğine ve çocukların tavr ve hareketlerine nezaret edene mektep bevvabı ve hastahanenin muayyen zamanlarda kapılarını açıp kapayan ve muayyen zamanlar haricinde hastahaneye başkalarının girmesine mani olana hastahane bevvabı denir.

BEYU MENYEZİD (بیع من یزید) : *Arttırana satmak* demekdir.

BİMAR HÂNE (بیمارخانه) : Bîmar, hasta mânasınadır. Vaktiyle akıl hastalarının tedavi edildikleri hastahanelere denirdi. Halk lisanında bu hastahaneye *Tımarhane* denir ki delilerin tedâvi edilip muhafaza olunduğu yerdir.

BİMARİSTAN (بیمارستان) : Mutlak surette *hastahane* demektir. Arapça (Darüş-şifa) da hastahane mânasınadır.

BİRR (بر) : Sılva ve in'am mânasınadır. Vâlideyne yâni ana babaya birr, onlara hizmet ve ihsan etmek demektir. Birr, hayır, hasene mânasına da gelir. Filân ehl-i birr dir denir ki hayır sahibi demek olur. Başka mânaları da varsa da konuşmalarda ve vakfiyyelerde bu mânalarda kullanılır.

BİNT (بنت) : *Kız* demektir. Cem'inde "benât" denir. Ayşe bint-i Ahmed denir ki Ahmedin kızı Ayşe demek olur. Bir vasıf ile yazılırsa "ibnete" kelimesi getirilir. Ayşe Hanım ibnete Ahmet gibi. İki kadın olursa tesniye ve ziyade ise cemi' sıygası ile îrad olunur. Fatma, Ayşe bintey Ahmed. Fatma, Ayşe, Sa'diye benât-ı Ahmed gibi. Aralarında erkek olursa tesniyesinde "veledey" ve cem'inde "evlâd" denir. Ahmed ve Fatma veledey Hasan. Ahmed, Fatma, Alime evlâd-ı Mehmed gibi.

— C —

CÂBÎ-İ VAKF (جابی وقف) : Vakfın gelirini toplayan *tahsildar* demektir. Vakfın vüs'at derecesine göre vakıflara bir veya müteaddit tahsildar tâyin olunur. Bunlar vakıfların gelir ve varidatını toplamakla iştigal ederler.

2762 sayılı Vakıflar Kanununun 22 nci maddesi câbîlik hizmetini kaldırmış ancak, büyük vakıflarda Umum Müdürlüğün izni ile kâtip ve tahsildar kullanılmasına müsaade etmiştir.

CAMEKİYYE (جامکیه) : Vakfın gelirinden hizmet ve vazife sahiplerine verilen *aylık bahşis, atıyye* demektir. Bir bakımdan ücret ve bir bakımdan sıla yani ihsan mahiyetindedir. Farsça elbisecilik mânasına olan câmekiyye elbise bedeli olarak verilen hediyelerde de kullanılmıştır.

CÂRR (جار) : Komşu demektir. Cem'i "cîran" dır. İmam-ı Âzamın fikrine göre câr evi vâkıfın evine muttasıl olan kimselerdir. İmam-ı Muhammed ve Yusufa göre mahalle mescidine devam edenlerin cümlesi birbirlerine komşudur.

Bu ihtilâf örfe müstenittir. Binaenaleyh vakfiyelerdeki "câr" ve "ciran" tabirleri o tarihte halk arasındaki örf ve anlayışa göre tefsir olunur.

CERÎB (جریب) : Tûlen ve arzan altmışar zira' ve terbian 3600 zira' mikdarı arazidir. Beher zira' yedi kabza ve her kabza dört parmak itibar

olunur. Maahaza bazı yerlerin örfüne göre değişir. 14 Eylül 1285 tarihli kanunla cerib 10.000 zira' kare mahal olarak kabul olunmuştur. 14 Eylül 1285 tarihinden evvel tanzim olunan vakfiyyelerde geçen cerib 3600 zira' ve sonra tanzim olunan vakfiyyelerde 10.000 zira' kare mahal olarak tefsir olunur. 10.000 zira' kare mahalle hektar da denir.

CERRAH (جرّاح) : Cerh maddesindendir. Yara tımar ve tedavi eden ve lüzumunda ameliyyat yapan *tabibdir*. Bu tabibe cerrah denilmesi açıktır. Bu gün cerrahlara operatör denmektedir.

Maksad harici olduğundan ordu ve sivil cerrahlarla cerrahlığın tarihi hakkında izahata lüzum görmedik.

CİHET (جهت) : İmamet, hitabet, müderrislik, vâizlik, kayyımlık gibi *müessesat-ı hayriyyeye ait hizmet*tir. Bunlara cihet dendiği gibi mevkufün-aleyh ve meşrutun-leh dahi denir. Cem'i "cihât" tır.

Cihet, asliyye ve fer'iyye olmak üzere iki nev'a ayrılır.

CİHET-İ ASLİYYE (جهت أصليه) : Vakfın başlıca gaayesini teşkil eden hizmettir. İmamet, hitabet, tabiblik, muallimlik gibi hizmetler asli cihetlerdendir. Bu nev'a ciheti zaruriyye de denir.

CİHET-İ FER'İYYE (جهت فرعيه) : Vakfın gayesine nazaran ikinci derecede olup zaruri olmıyan hizmettir. Bir Câmi-i şerifde muayyen zamanlarda Buharî Müslim, Şifa-i şerif okumak vazifeleri cihet-i gayr-i zaruriyye nev'indendir.

CİHET-İ GAYR-İ MUNKATIA (جهت غير منقطعه) : *Sonu olmayan cihet*tir. Vakıfda devamlılık böyle bir vazife ile tahakkuk eder.

Bir cihet tâyin olunmıyan vakıflar, fukaraya yardıma haml olunur ki bu da inkıtaa uğramıyan bir cihettir. Bu suretle de vakıfda ebedilik tahakkuk eder.

CİHET-İ ZARURİYYE (جهت ضروريه) : (bk. Cihet-i asliyye)

CİHET-İ GAYR-İ ZARURİYYE (جهت غير ضروريه) (bk. cihet-i fer'iyye)

CİSR (جسر) : *Köprü* demektir. Kamus mütercimi diyor ki (Gerçi müellif kantarayı dahi cisr ile tarif etmiştir; lâkin cisr kullanılışda mutlaktır. Gerek taşdan ve tahtadan ve gerek düz ve gerek yüksek olsun ve kantaranın mefhumunda metanet ve irtifa muteber olmakla taştan kemerli ve yüksek olanına mahsustur. Meselâ Tuna nehri üzre kurdukları köprüye cisr denip kantara denmez. Zimahşerî, cisri küçük ve kantarayı büyük köprü ile tefsir eylemiştir. Ve fukaha örfünde ağaçtan yapılana cisr ve taş ve tuğladan yapılana kantara denir, netekim Hidâye'de böyle izah olunmuştur. Cem'i "ecsur" ve "cüsur" dur.)

CÜZ'HANLIK (جزءخوانلق) : Namazlardan evvel veya sonra Kur'anı kerimden birer cüz' okumak demektir.

CÜZ'HANLIK VAZİFESİ (جزءخوانلق وظيفهسى) : Câmi, Tekye ve zaviyelerde Kur'an-ı kerimden cüz' okumak hizmetidir. *Cüz okumak mukabilinde verilen atıyyeye* cüz'hanlık vazifesi denir.

— Ç —

ÇİFTLİK (چفتلك) : İki kısımdır. Biri kanunen çiftlik denilen yerdir ki her sene ziraat olunur ve hasıl verir iki öküzlük bir çift demektir. İyi

yerden yetmiş seksen dönüm ve orta yerden yüz dönüm ve edna "kötü" yerden yüzotuz dönüm araziden ibarettir.

İkinci kısım, ziraat için tedarik olunan hayvanat ve ziraat âletleri ve binalar ve sair müştemilâtı hâvî arazidir.

ÇİLLE HÂNE (چله خانه) : Tâbir iki Farsça kelimeden mürekkebdir. Çille çekecek yer demektir.

Çille, tarikat müntesibierinin ahlâkı düzeltme ve vicdan temizleme için bir nevi manevi riyazat tarıkıdır. Lisanımızda çilehane olarak kullanılır.

Müridler çillehanelerde mürşidlerinin tâyin ettikleri müddet dolunca kadar riyâzatta bulunurlar. Müddet dolunca çillehaneyi terk ederler ve mürşidlerinin tavsiyeleri dairesinde zikr ve ibadete devam ederler. Bu yerler bazen tekyelerin karanlık odaları veya tenha bir yerde tenha bir mağara olur.

ÇUVALDIZ (چوالديز) : Lûgat mânası malûm, su mikyası "teriminde" ıstılahında *iki hilâl mikdarı su* demektir. Hilâl, şemsiye teli kalınlığında bir ucu sivri ve bir ucu kürek şeklindedir. Bununla diş araları ve kulak temizlenir. İki hilâl kalınlığında olan mikyasa çuvaldız denir.

— D —

DÂNİK (دانق) : Bir dirhemin altıda biridir. Cem'i "devânik" tir.

DÂRÜL — ACEZE (دار العجزه) : *Âcizler yurdu* mânasınadır. Âciz ve çalışıp kazanmak kudretinde olmayan kimsesiz, ihtiyar, hasta ve malülleri barındırıp besleyen *hayır müesseselerine* denir.

DÂRÜL — AKAAKİR (دار العقاقر) : Akaakir, akkârın cem'idir. Akkâr, devâda kullanılan nebata veya nebatın köküne denir. Dârül-Akaakir ilâçlarda kullanılan nebat ve köklerinin muhafaza olunduğu mahaldir.

DARÜL — HADİS (دار الحديث) : *Hadîs okutulan medreselerdir*. Hususiyle Sivas'da ve Sultan Süleyman külliyesinde tesis olunan Hadîs medresesine Dârûl-hadîs denir. Hadîs, Hazret-i Resûl-i Ekrem Efendimizin kavl ve fi'line ve bir şeyi görüp te sükût etmelerine denir. Hadîs ilmi çok geniş bir ilimdir. Hadîs ilminde maharet ve iktidar sahibi olanlara "muhaddis" denir.

DARÜL — HARB (دار الحرب) : Ehl-i islâmla aralarında sulh ve salâh olmıyan gayr-i müslimlerin memleketleridir.

DÂRÜL — HİLÂFE (دار الخلافة) : Hilâfetin merkezi olmak dolayısiyle İstanbul'a Dârül-hilâfe denirdi. Ba'zı paralarda da kullanılmıştır. Meşrutiyetten sonra İstanbul medreselerine Dârül-hilâfe medreseleri denmiştir. Bu tabir Hilâfetin ilgasından sonra terk olunmuştur.

DÂRÜL — KURRA (دار القرّاء) : Hafızların kırâet ilmi öğrendikleri dershanedir. Dârül-kurra, Dârül-huffaz dershanesinin fevkinde bir öğretme mahalli idi.

DÂRÜL — KÜTÜB (دار الكتب) : Kütübhane mânasınadır.

DÂRÜS — SAADE (دار السعادة) : Osmanlı Padişahlarının sarayına Dârüs-saâde denirdi. Ancak bu anlamda daha fazla Saray-ı Hümayun tabiri kullanılmakta idi.

DÂRÜS — SAÂDE AĞALIĞI (دارالسعاده آغالغی) : Dârüs-saâde biraz evvel söylediğimiz gibi Padişah sarayı demektir. Ta'zim için Dârüs-saâde denmiştir. Merhum ikinci Sultan Murad zamanında harem hizmetlerini görmek üzere Dârüs-saâde Ağalığı bundan başka Hazinedar-Başılığı, Kilerci Başılığı gibi memuriyetler ihdas olunmuştur. Dârüs-saâde Ağalığı bu memuriyetlerin en büyüğü idi buna kızlar ağası da denirdi.

Dârüs-saâde ağasının en mühim vazifesi harem işlerine bakmaktı. Bundan başka Dârüs-saâde Ağalığı, kendi ve mensublarının vakıfları ile Haremeyn yâni Mekke ve Medine vakıflarının nezareti işlerine bakarlardı. Evkafın Tarihçe-i Teşkilâtı adlı eserde ve mâbeyn Başkâtibi Tahsin paşanın eserinde Dârüs-saâde Ağalarına ait mufassal malûmat vardır. Arzu edenler oraya müracaat edebilirler.

DARÜS — SALTANAT (دارالسلطنة) : MAKARR-İ Hükûmet demektir. Hükûmet merkezi olmak münasebetiyle İstanbula dârüs-saltana ve ta'zimi mutazammın vasıflar ilâvesile Dârüs-saltanatül-aliyye ve Dârüs-saltanatüs-seniyye denilmekte idi.

DÂRÜŞ — ŞİFA (دار الشفاء) : Şifa mahalli, hastahane demektir.

DEFTER — HANE (دفترخانه) : Gayr-i menkullerin tasarruf işleriyle meşgul olan resmî müessesedir.

DERVİŞ (درویش) : Allah rızası için fakr ve kanaati tercihle ibâdet ile iştigal eden turuk-ı aliyyeye müntesib kimselerdir.

DEVİR — HAN (دورخوان) : Şart-ı vâkıf mucibince Cuma veya her hangi muayyen bir gün öğle namazlarından evvel Mülk suresi veya başka bir süre-i şerife okuyan zattır. Devir ve teselsül suretiyle okunmak mülâhazasiyle buna devirhanlık denmiştir. Sûrelerin okunmasını müteakib vakıflara ve bil'umum mü'min ve mü'minât'a Allahdan mağfiret ve selâmet niyaz olunur.

DİNAR (دینار) : On dirhem-i şer'î halis gümüş kıymetinde olan altındır. Bir miskal ağırlığında altın paraya da ıtlak olunur. Cem'i "denânîr" dir.

DİRHEM (درهم) : Sultan Orhan zamanında verilen bir karar mucibince dirhem-i Osmanî dirhem-i şer'inin dörtte biri oldu. Farazî olarak kıyye tabir olunan ağırlığın 400 de bir cüz'üdür. Dirhemi dört kısma taksim ederek beher kısmına denk ve beher dengi dörde taksim ederek beher kısmına kırat ve bir kırâtı dörde taksim edip beher kısmına buğday ve beher buğdayı dört kısma ayırarak beher kısmına fitil ve bir fitili ikiye taksim ederek beher kısmına kıtmîr ve bir kıtmiri ikiye ayırarak herbir kısmına zerre ve bir buçuk dirheme miskâl ve 44 okkaya kantar ve dört kantara bir çeki dendi.

DİRHEM-İ CEYYİD (درهم جید) : Bozuk, mağşuş (karışık) olmıyan dirhem (gümüş para) dır. Nısâb-ı sirkatte muteber olan da budur. Mağşuş olan on dirhem gümüş, sirkatte nisabdan sayılmaz.

DİRHEM-İ HÂLİS (درهم خالص) : Saf gümüşten ibaret olup başka bir maden ile karışık olmıyan dirhemdir.

DİRHEM-İ KÂSİD (درهم کاسد) : İlk kesildiğinde geçerken sonraları geçmez hale gelen, mağşûş paradır.

DİRHEM-İ MAĞŞUŞ (درهم مغشوش) : Başka bir madenle karışık olan dirhemdir.

DİRHEM-İ ÖRFİ (درهم عرفی) : Onaltı kırattan ibarettir.

Bazı zevata göre zekâtta, diyette vesair hususlarda her beldenin dirhem-i örfisi muteberdir. Şu kadar ki bu dirhemin dirhem-i şer-i den noksan olmaması lâzımdır. Noksan olursa dirhem-i şer'î muteberdir.

DİRHEM-İ RÂYİC (درهم رایج) :Halk arasında alınıp verilen dirhemdir. Gerek ceyyid ve gerek züyuf olsun; yani, ayarı tam veya düşük olsun.

DİRHEM-İ ŞER'İ (درهم شرعی) : Ondört kırattan ibarettir. Zekâtta, mehirde, diyette, nisab-ı sirkatte muteber olan da bu dirhemdir. Hazret-i Peygamber zamanında 20, 12, 10 kırat sikletinde üç nevi' dirhem mevcut olup bunlar Halife Ömer zamanında cem' edilerek üçünün vasatisi olan 14 kırat bir dirhem olarak kabul olunmuştur. Diğer bir rivayete göre Hazret-i Peygamber zamanında dört türlü dirhem mevcud idi.

1 — Dirhem-i bagalî ki 8 dânikdir.
2 — Dirhem-i taberî ki 4 dânikdir.
3 — Dirhem-i mağribi ki 3 dânikdir.
4 — Dirhem-i Yemenî ki 1 dânikdir.

Halife Ömer bunlardan en geçer olan dirhem-i bagalî ile dirhemi taberiyi cem' ettirerek vasatisi olan 6 dâniği bir dirhem olarak kabul eylemiştir.

DİRHEM-İ ZUYÛF (درهم زیوف) : Bakır veya diğer madenle karıştırılmış olmasından dolayı ceyyidlik vasfını kaybetmiş olan dirhemdir.

DİYANÎ VAKIF (دیانی وقف) : Sırf ibâdet için yapılan vakıflardır. câmi ve mescid vakıfları gibi.

DÖNÜM (دونم) : Orta adımla eni ve boyu 40 adım yâni terbian 1600 arşın yerdir.

DUÂ (دعاء) : Yalvararak Allahdan bir şey isteğinde bulunmaktır. Şer ve belâ istemeğe bed dua denir.

DUÂ-GÛ (دعاکو) : Nikâh gibi husûsî, mevlûd ve hatim ve hafız cemiyetleri gibi umûmî ictimalarda duâ okuyana duâ-gû denirdi ki duâ okuyan demektir.

DUÂ-GÛLUK VAZİFESİ (دعاکولك وظیفه‌سی) : Duâ yapanların ücret ve maaşları mânasını ifade eder. (bak. vazife)

DUÂ — HÂN (دعاخوان) : Tekyelerde âyin ve zikir sonunda duâ yapanlara duâ-hân denir. Duâcı demektir. Duâ-gû da bu mânada ise de Duâ-gû daha ziyade husûsî ve umûmî toplantılar sonunda duâ okuyanda müstameldir.

DÜNYA (دنیا) : Âhiret mukabilidir ki bu cihandır. Aslında ednâ kelimesinin müennesidir.

— E —

EBEVEYN (أبوين) "eb" in tesniyesidir. Tağlib "tercih" suretiyle ana ve baba demektir. Li-ebeveyn kardeş denir ki ana ve babaları bir kardeş demektir.

Tağlib, bir münasebetten dolayı bir lafzı diğer bir mânaya şamil surette kullanmaktır. İşte burada evvelen eb asıl olmak münasebetiyle mecazen anaya da teşmil olunarak tesniye sıygasiyle ana ve baba ifade olunmuştur.

EBNÂİYYE VAKIF (أبنائيه وقف) : Vakfın tevliyet veya geliri ebnâ' ve ebnâ-i ebnaya meşrut olan vakıfdır. İmâm-ı Azamdan rivayet olunan bir kavle göre ebnâda kız dahil olmaz. Diğer bir içtihada göre ebnâ' oğlan ve kıza şâmil olur amma benât ve benâtül-benâtâ meşrut vakıfda oğlan dahil olmaz.

Bu ihtilâf, zamanlarındaki örf ve ebnâ' tâbirinin kullanılış tarzındaki farkdan ileri gelmiş olacaktır.

ECEL (أجل) : İnsanın hayatı için Allahın ezelde takdir buyurduğu vakittir. Bazılarına göre hayatın müddetine ve nihayetine de denir.

EHL-İ AFÂF (أهل عفاف) : Sâlih mânasındadır. (bk. salih)

EHL-İ HAYR (أهل خير) : Ehl-i afaf ve salâh demektir.

EHL-İ KIBLE (أهل قبله) : Kâ'betullaha teveccüh eden müslümanlardır.

EHL-İ KİTAB (أهل كتاب) : Semavî kitaplara yani Cenâb-ı Hak tarafından vahiy tarıkıyle indirilen Tevrat, Zebur, İncil gibi kitaplara iman eden Musevî ve İsevîlere ehl-i kitab denir. Bu kitaplar tahrif olunmuş olmakla beraber mutekidleri ülûhiyyete îman ettiklerinden bilâ kayd, "kayıtsız" müşriklere nazaran bunları imtiyazlı tanır ve zimmeti kabul edenleri ibadetlerinde serbest bırakır.

EHL-İ SALÂH (أهل صلاح) : Müstakim, menhiyyattan sakınan zattır. Bu vasıfları haiz olanlara ehl-i afâf, ehl-i fazl da denir.

EHL-İ VEZÂİF (أهل وظائف) Vakfın gelirinden maaş ve tâyine müstahik olan kimselerdir.

EİZZE VAKFI (أعزه وقفى) : Eizze, aziz'in cem'idir. Aziz, âbid, zâhid, kerâmeti zâhir zat mânasınadır. Eizze vakıfları Abdül-kaadir Geylânî, Mevlâna, Hacı Bektaş-i Velî vakıflarıdır ki bunlar evkaf idaresinin müdahalesi olmıyarak husûsî mütevellileri tarafından idare olunurdu ve bunlara müstesna vakıf denirdi. Abdül-kaadir Geylânî vakfı Bağdad ve Musulda ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî vakfı Konyada ve Hacı Bektaş-i Velî vakfı Ankara ve Kırşehirde ve Hacı Bayram-ı velî vakfı Ankara ve Konya arasında idi (bk. müstesna vakıflar)

EKBER (أكبر) : Kiber maddesinden sıfattır. Büyük demektir. Büyüklük, hissî olduğu gibi mânevî de olur. Yaşça büyüklük hissî, azamet mânasında büyüklük manevidir.

Vakfiyelerde ekber-i evlâd mütevelli olsun gibi bazı şartlar vardır ki evlâdın büyüğü mütevelli olsun mânasınadır.

Dünyaya daha evvel gelene büyük denir. Bu halde ikiz olarak dünyaya gelenlerden hangisi evvel doğmuş ise büyük odur. Çünkü büyüklükte muteber olan zamandır. Gün ay sene değildir.

EKBER-İ EVLÂD (أكبر اولاد) : Çocukların en büyüğü demektir. Birçok vakfiyelerde tevliyet ekber ve erşed-i evlâda şart kılınmıştır. Bu kabil vakıfların tevliyeti Çocukların en büyüğüne tevcih olunur. Büyük çocuklar ikiz olarak doğmuş ise evvel dünyaya gelen büyük addolunur.

EKERE (أكره) : "Ekkâr" ın cem'idir. Ekkâr, çiftçiye denir. Gûya takdiren "âker" in cem'idir. Âker, kazan ve süren demektir. Kazmak mânasına olan ekr maddesinden çıkmıştır.

EL-AHVECÜ FEL-AHVEC (الأحوج فالأحوج) : Ahvec, en ziyade muhtaç demektir. Bu takdirde terkibin mânası en muhtaç sonra en muhtaç demek olur. Meselâ, Vâkıf, vakfımın geliri el-ahvec fel-ahvec yakınlarıma verile diye şart eylese gelir en çok muhtaç olana verilir. Bazılarının reyine göre evvelâ zekât nisabına malik oluncaya kadar en muhtaç, kalan bu minval üzere ihtiyaç derecesine göre tevzi olunur.

EL-AKREBÜ FEL-AKREB (الأقرب فالأقرب) : Akreb, en ziyade yakın demektir. Şu halde terkibin mânası en yakın sonra en yakın demek olur. Meselâ, Vâkıf, vakfımın gelirini yakınlarıma vakfettim el-akrebü fel-akreb tevzi olunsun dese gelir en yakın batındaki akribasına tevzi' olunur; fakat vâkıf, el-akrebü fel-akreb yakınlarımın fukarasına verilsin demiş olsa zekât nisabına malik olacak kadar en yakın batındaki yakınlara, sonra gelir tükeninceye kadar bu batnı takib eden batına, sonra da bunu takib eden batına yazıldığı üzere tevzi olunur.

ELFÂZ-I VÂKIF (ألفاظ واقف) : Vâkıfın vakfa müteallik arzularını ifade eden sözlerdir.

EMANETEN İDÂRE (أمانةً اداره) : Tevliyetin meşrutun-lehi mevcud olan vakıflarda tevcih yapılıncaya kadar vakıf, Vakıflar Umum Müdürlüğünce idare olunur. Buna emaneten idare denir.

EMİN-İ MAHZEN (أمين مخزن) : Mahzendeki erzak, eşya ve ilâçların muhafazasına memur olan zâta denir.

EMİN-İ SARF (أمين صرف) : Müessesenin talimatı dairesinde erzak ve eşyayı kilerden sarf ve tevzie memur olan kimse demektir.

ENDERÛN (أندرون) : İç mânasınadır. Fatih zamanında Enderûn - Bîrûn yâni (iç - dış) ünvaniyle iki teşkilât vücuda getirilmiştir. Enderûn, Saray teşkilâtının, bîrûn, memur ve ordu gibi umûmî Devlet teşkilâtının ünvanı idi.

Enderûn, mekteb esası üzerine teşkil olunmuş mükemmel bir program ve sıkı bir inzibatla, küçük, büyük ve hâs odaları namiyle üç sınıf üzerine kurulmuştu. Sınıfların dereceleri vardı. Ehliyetini isbat edenler bir dereceden diğerine terfi ettirilirdi,

ERÂMİL (أرامل) : Ermele'nin cem'idir. (bk. ermele)

ERHAM — ENSAB (أرحام ـ أنساب) : Karabet mânasınadır. Âl, cins ve ehl-i beyt, erhâm ve ensâb aynı mânayadır.

ERMELE (أرمله) : Kadınlık çağına vâsıl olup ölüm veya talâk ile kocasından ayrılan kadındır. Cem'i "erâmil" dir.

EŞKİNCİ (أشكنجى) Eşmek, koşmak, sür'atle erişmek demektir. Bu cihetle vaktiyle Sipahilerin sefere koşan sınıfına denirdi.

EVKAF-İ CELÂLİYYE (أوقاف جلاليه) : Mevlevî tarikatı menfaatleri ve ihtiyaçları için tahsis olunan vakıflardır ki müstesna evkafdan idi. (bk. müstesna vakıflar)

EVKAF-I HÜMAYUN (أوقاف همايون) : Padişah ve akrabalarının vakıflarıdır ki Vakıflar İdaresince idare olunur. (bk. evkaf-ı mazbuta)

EVKAF-İ MAZBUTA (أوقاف مضبوطه) Doğrudan doğruya Evkaf İdaresi tarafından idare olunan vakıflardır. Eski usule göre üç kısımdır.

1 — Geçmiş sultanlar ve akribaları vakıfları,

2 — Zürriyet ve müteallikat-ı vâkıftan meşrutün-lehleri münkarız olarak evkaf idaresi tarafından idare olunan vakıflar,

3 — Tevliyetleri meşrutün-lehleri uhdelerinde "üzerinde" olduğu halde mütevellilerine bir maaş tâyiniyle vakıf işlerine müdahale ettirilmeyip Evkaf idaresi tarafından idare olunan vakıflar.

2762 sayılı ve Haziran 1935 tarihli Vakıflar Kanununa göre 4 Teşrinievvel 1926 tarihinden önce vücud bulmuş olan vakıflardan,

a) Bu kanundan önce zaptedilmiş olan vakıflar,

b) Bu kanundan önce idaresi zaktedilmiş olan vakıflar,

c) Mütevelliliği bir makama şart edilmiş olan vakıflar,

ç) Kanunen veya fi'len hayrî bir hizmeti kalmamış olan vakıflar,

d) Mütevelliliği vakfedenlerin fer'ilerinden başkalarına şart edilmiş vakıflar.

EVKAF-I MÜLHAKA (أوقاف ملحقه): Evkaf İdaresinin nezaret ve mürakabesi altında olarak mütevellileri marifetiyle idare olunan vakıflardır.

3513 sayılı ve 28 Haziran 1938 tarihli kanuna göre 4 Teşrinievvel 1926 tarihinden önce vücud bulmuş vakıflardan.

a) Mütevelliliği vakfedenlerin feri-lerine şart edilmiş vakıflar,

b) Cemaatlerce idare olunan vakıflar,

c) Bazı san'at sahiplerine mahsus vakıflardır.

EVKAF-I SAHİHA (أوقاف صحيحه): Sahih vakıflar demektir. (bk. Vakf-ı sahih)

EVLÂD (أولاد) : Veled'in cem'idir. Çocuklar demektir. Evlâdiye vakıflarda evlâd ve evlâd-ı evlâd tâbirlerine çok tesadüf edilir.

Evlâd lâfzı bir defa zikr olunursa erkek ve kız sulbî evlâd anlaşılır. Karîne olmadıkça ahfada yâni evlâdın çocuklarına şâmil olmaz. Amma karîne bulunursa ahfâda da şamil olur. Meselâ, vakfeden vakfiyesinde vakfının vâridatının neslen ba'de neslin evlâdına verilmesini şart etse neslen ba'de neslin karînesiyle evlâd lâfzı evlâd ve ahfâda ve bunların feri'lerine şâmil olur.

Evlâd ve evlâd-ı evlâd, çocuklar ve çocukların çocukları demektir. Bu tâbir kız ve erkek gerek yakın gerek uzak bütün batınlardaki evlâda şâmil olur. Meselâ, vâkıf vakfının vâridatını evlâdına ve evlâd-ı evlâdına şart etse vakfın geliri vâkıfın birinci ve ikinci ilâ... batındaki evlâdına

verilir; meğer ki batnen ba'de batnin gibi tertibe delâlet edecek bir kayd olsun (bk. batnen ba'de batnin) (müretteb vakf).

EVLÂD-I BUTÛN (أولاد بطون) : Bir kimsenin kız çocuklarının erkek ve kız çocuklarıdır.

EVLÂD-I SULBİYE (أولاد صلبيه) : Bir kimsenin öz çocuklarıdır. Torunlara evlâd-ı sulbiyye denmez.

EVLÂDİYE VAKIF (أولاديه وقف) : Evlâd ve evlâd-ı evlâda meşrut olan vakıftır.

EVLÂD-I ZUHUR (أولاد ظهور) : Bir adamın erkek ve kız çocuklariyle erkek çocuklarının erkek ve kız çocuklarıdır. Evlâd-ı bütûn mukabilidir.

EVLÂD-I ZÜKÛR (أولاد ذكور) : Erkek evlâd ve evlâd-ı evlâd-ı zükûr, erkek ve kız çocukların erkek çocukları mânasınadır. Çünkü zükûret sıfatıdır. Sıfatlar hilâfına karîne olmadıkca muzafın kaydı olur. Evlâd-ı evlâd-ı zükûru türkçe ifade etmek istersek çocukların erkek çocukları deriz ki erkek ve kız çocukların erkek çocuklarını ifade eder. Evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûr da erkek ve kız çocukların erkek ve kız çocuklarının erkek çocukları demek olur.

EYYİM (ايّم) : Zevci olmıyan kadındır. Cem'i "eyâmâ" dır.

EYTAM (ايتام) : Yetim'in cem'idir. Yetim kız olsun oğlan olsun babası vefat eden çocuktur.

— F —

FAKÎH (فقيه) : Fıkıh ilmine hakkiyle vâkıf ve şer'i hükümleri istihraca muktedir olan kimse demektir. Leh ve aleyhe olan hükümleri bilmek meleke ve kabiliyetini haiz olan zat'dır ki buna "müctehid" denir. Cem'i "fukuha" dır.

Ancak feri'ler baba ve dedelerinin ve büyükler feri'lerinin ve zevce kocasının zenginlikleri ile zengin sayılırlar. Çünkü bunların nafakaları asıl veya feri'lerine ve karının nafakası kocasına aittir. Binaenaleyh fakire meşrut vakıflarda bu gibilere vakıfların gelirinden birşey verilmez.

FAKİR (فقير) : Nısab'a yâni kendisine zekât vâcib olacak mikdar mala mâlik olmıyan kimsedir. Cem'i "fukara" dır. Mesken, giyecek ve mefrûşat gibi havâyic'i zaruriye ile altı aylık yiyecek ve içecekle 200 dirhem gümüş veya o kıymette mala sahib olmıyan kimseye denir. Vakfiyelerde geçen fakir ve fukara tabirlerinden bu mâna anlaşılmalıdır.

FEDDÂN (فدّان) : Mısırlılar örfünde dörtyüz kasaba mikdarı araziden ibarettir. Her kasaba altı arşın ve üçte iki arşın ve her arşın altı kabza itibariyledir.

FERAĞ (فراغ) : Vakıf ıstılahı olarak bir kimse musakkafat ve müstegallât-ı mevkufede olan tasarruf hakkını başkasına terk ve vermekten ibarettir. Verene "fariğ" ve kendisine terk olunan kimseye "mefrûğunleh" ve ferağ olunan musakkaf ve müstegalle "mefrugun-bih" ve tefviz mukabilinde fâriğin mefrûgun-lehden aldığı akçe'ye "bedel-i ferağ" denir. (bak müsakkafat, müstegallât).

FERAĞ ANİL-CİHAT (فراغ عن الجهات) : Bir kimsenin uhdesindeki cihetten elçekerek başkasına terk eylemesidir.

FERAĞ BİL-İSTİĞLÂL (فراغ بالاستغلال) : Fâriğ vefâen ferağ ettiği mefrûğun-bihi mefrûğun-lehden "kiralamak" isticar şartiyle vuku' bulan ferâğ-ı bilvefadır.

FERÂĞ BİLVEFA (فراغ بالوفاء) : Bir kimse başkasına borçlandığı para mukabilinde tasarrufu altında olan vakıf bir mahalli, borcunu ödedikte, yine kendisine iâde ve reddolunmak üzere alacaklıya ferağ etmektir.

FERÂĞ-I KAT'İ (فراغ قطعی) : Şartsız vuku'bulan ferâğdır.

FERMAN (فرمان) : Üstü Tuğralı ve altında bazı işaretler bulunan yazılı Padişah emir ve irâdesidir ki mündericatına göre muhtelif isimler alır. Berat, menşur, irsâd, tahsis, temlik fermanı gibi. Muhtelif münazaa ve mevzulara dair ne kadar ferman sâdır olmuş ise hepsi Baş Vekâlet arşivinde kayıtlıdır. İcabında buradan aynen suretleri alınabilir. Fermanlar her türlü şüphe ve tezvirden "yalandan" sâlim olduğundan mahkeme ve dairelerde mündericâtı ile amel olunur.

FERRAŞ (فراش) : İmâret, Cami, Mescid misilli müesseselerin nezafetini temin, hasır gibi mefruşatını tefriş hizmetiyle vazifeli olan kimsedir.

FERSAH (فرسخ) : Üç mil yâni 7500 arşın mesâfedir.

FETVA EMİNİ (فتوا امینی) : Şeyh ül'islâm namına sorulan suallerin, fetvaların cevaplarını hazırlayan ve imza için Şeyh ül'islâma takdim eden ve istidâ ile vukubulan suallere cevap vermek ve mülga şer'iyye mahkemelerinden verilen ilâmları Temyizen tetkik eylemek vazifesiyle mükellef olan zattır ki Fetva Emini Muavini, İlâmat Müdir ve Mümeyyizi, Baş Müsevvid gibi maiyyetinde Ulemâ ve Fukahâdan müteaddid memurlar bulunurdu.

— G —

GABN (غبن) : Alım satım gibi ıvazlı muamelelerde, aldatmak mânasınadır.

GABN-İ FÂHİŞ (غبن فاحش) : Gabn aldanmak demektir ki iki kısımdır. Biri gabn-i fâhiş, diğeri gabn-i yesirdir. Gabn-i fâhiş, urûzda yani kumaş ve meta' gibi mallarda onda birin yarısı, hayvanlarda onda bir, akaarda beşde bir mikdarı veya daha ziyade aldanmaktır. Urûz tartılan ve ölçülen mallara da şamildir.

Diğeri gabn-i yesirdir ki yukarıda gösterilen mikdardan az aldanmaktır. Meselâ, akaarda yüz liralık bir akaarı seksenbeş liraya almak suretiyle aldanmak gabn-i yesirdir. Çünkü, aldanılan mikdar yüzün beşde birinden noksandır.

GALLE (غله) : Mahsul ve faide. Vakıf istilâhında, menkul ve akar nev'inden olan vakıfların varidâtı, geliri mânasınadır.

GALLE-İ ÂTİYE (غلهٔ عطیه) : Vakıf ıstılahı olup galle-i hâdisenin benzeri olarak kullanılır. Galle-i me'huze mukâbilidir. bk. (galle-i hâdise ve galle-i me'huze)

GALLE-İ HÂDİSE (غلهٔ حادثه) : Vâkıfın icabından sonra ve meşrutun-lehine reddinden mukaddem meşrutün-leh tarafından henüz alınmamış olan galle "gelir" ve varidata ıtlak olunur ki galle-i me'huze mukâbilidir. Red, alınan galle hakkında müessir olmadığı halde galle-i hâdise hakkında muteberdir. Çünkü meşrutün-leh'in henüz almamış olduğu bu gallede mülkiyet değil yalnız bir kabûl hakkı vardır. Sonra red ile bu hak sa'kıt olur. Kabul hakkı ise mülkiyet gibi olmayıp ıskâtı mümkîn olan haklardandır.

GALLE-I MÂZİYE (غلهٔ ماضیه) : Evvelâ vâkıfın şartını red ve sonra kabul eden meşrutün-leh'in kabulünden evvel vücuda gelip diğer mevkûfün-aleyhlere tevzî olunan vâridât ve semeredir. Bil'ahara şartı kabul eden meşrutün-leh'in bunu taleb ve istirdada "geri almaya" hakkı yokdur. Çünki, redden sonra kabul, galle-i hâdise diğer bir ta'birle galle-i âtiye hakkında mu'teber ise de galle-i mâziye hakkında mu'teber değildir.

GALLE-Î ME'HUZE (غلهٔ مأخوذه) : Vakıftan sonra vâkıfın şartını kabul ile meşrutün-leh tarafından alınmış olan galledir ki sonra şartı reddetmesi halinde aldığı vâridat red sebebiyle kendisinden geri alınamaz. Çünki, bir kimsenin bir malda mülkiyyeti sâbit olduktan sonra onu reddetmekle mülkiyyeti zâil olmaz.

GALLE-İ VAKIF (غلهٔ وقف) : Bir vakfın semere ve vâridatı demektir. Tabiî ve hukukî semere ve faidelere şamildir. Vakıf paraların ribhi (faizi) ve vakıf akaarın kirası ve vakıf bahçenin meyveleri birer galledir.

GANÎ (غنی) : Nısâb-ı zekâta mâlik olan kimsedir. İnsanlar servet bakımından muhtelifdir. Bunlar üç sınıf olarak hulâsa olunabilir. Zengin, Fakir, Miskin.

Zengin, havâyic-i asleyesinden mâada mikdar-ı nısâba mâlik olan kimsedir. Nısâb-ı zekât, zarûrî ihtiyaçlardan başka 200 dirhem gümüş veya bu mikdardan fazla maldır.

Havâyic-i asliye mesken, yiyecek, giyecek, hizmetçi, bir kavle göre bir aylık ve bir kavle göre altı aylık ihtiyac maddelerinden ibarettir.

Bir kimsenin havâyic-i zarûriyyesinden başka bir şeyi yoksa fakirdir. Buna zekât verilebileceği gibi fukaraya meşrut vakıftan hisse de verilebilir. Amma mevcûd meskeni, elbise vesair levâzımı kıymet itibariyle haddi-i kifâyeden "kifâyet derecesinden" fazla olupta bu fazla 200 dirhem gümüş mikdarına bâliğ olursa bu kimse zengin itibar olunur. Zekât, sadaka ve fukarâya meşrut vakıftan birşey verilmez. bk. fakir, miskin.

GARAZ-I VÂKIF (غرض واقف) : Vakıf yapanın maksadı demektir. Vakfiyyelerdeki ibâreler daima vâkıfın kasdına göre tefsir edilir. Meselâ, vâkıf vakfının fazla geliri erkek ve kız evlâdıma ve evlâd-ı evlâdıma ferâiz-i şeriyye vechile verile demiş olsa erkek ve kız lâfızları karinesiyle "ferâiz-i şer'iyye" ibâresinden maksadın gelir fazlası ikili birli yâni erkek evlâda iki ve kız evlâdıma bir olmak üzere verile demek olduğu anlaşılır.

Kezâ, vakfiyede sevk olunan ibârelerden birinden, fazlai galle "gelir fazlasından" erkek evlâda verilmesi ve diğer bir ibâreden hem erkek hem

kıza verilmesi anlaşılsa maksad yardım olmak itibariyle kız evlâda da hisse verilmesi icâbeder.

GARÎB (غريب) : Gurbet maddesindendir. Gurbet, vatanından uzak olmak demektir. Vatanından uzak kalan kimseye garîb denir. Cem'i "gurebâ" dır. Vakfiyelerde geçen garîb ve gurebâ ta'birleri örfe göre tefsir olunmak icâbeder. Bizim örfümüzde kısa bir müddet için bir memleketten diğerine giden kimseye garib, denmez. Gittiği yer müddet-i sefer mikdar uzak yer ise müsâfir denir. (Bak, müddet-i sefer)

GAAZÎ (غازى) : Din ve Vatan müdafaası uğrunda silâh elde düşmanla harb eden mücâhiddir.

GEDİK (كدك) : Ticaret ve san'at yapmak selâhiyetidir. Ticaret ve san'at için bir akaar derûnuna konulan âlât ve edevâta da gedik denir. Gediğin yâni âlât ve edevâtın durması mukabilinde mülk akaarda mâlikinin, vakıf akaarda mütevellinin izin ve rızasiyle tayin olunan kira verildikçe gedik mutasarrıfının o yer üzerinde karar hakkı olup o yerden çıkarılamaz ve bidâyette kararlaştırılan kirası arttırılamaz.

GEDİĞİN MUACCELESİ (كدكك معجلهسى) : Gediğin tâlibine tefvîzinde üzerinde bulunduğu gayr-i menkulûn gedikden âri olarak kıymetine yakın tesmiye olunup peşin ödenen bedeldir.

GEDİĞİN MÜECCELESİ (كدكك مؤجلهسى) : Âlât ve edevâtın durması mukabilinde üzerinde bulunduğu mahâl için ay be ay "aydan aya" veya sene be sene "seneden seneye" akaar sahibine ödenmesi lâzım gelen kiradır.

GEDİKÂT-I MEVKÛFE (كدكات موقوفه) : Gedik sayılan âlât ve edevâtın yerlerinde bekâ ve devam hakkı olmak itibariyle cevazına mebnî bazı gedikler vakf edilmiştir. Bunlara gedikât-ı mevkûfe denir ki vakıf gedikler demektir.

GEDİK MUTASARRIFI (كدك متصرف) : Mahallinde karar hakkı olan, âlât ve edevât sahibi, yâni, o yerin müsteciridir. "Kiracısıdır"

GEDİK MÜLKÜ (كدك ملكى) : Gediğin, üzerinde bulunduğu akaardır. Bu akaar ister mülk ister vakıf olsun bu yere gediğin mülkü denir.

GEDİK MÜLKÜNÜN KİRASI (كدك ملكنك كيراسى) : Gedik mutasarrıfı tarafından gediğin, üzerinde bulunduğu gayr-ı menkul mâlikine cüz'i mikdarda verilen kiradan ibarettir.

GEDİK MULKÜNÜN SAHİBİ (كدك ملكنك صاحبى) : Gediğin bulunduğu gayr-ı menkulün rekabe ve zatına sahib olandır ki vakf veya her hangi bir hakîkî ve hükmî bir şahıs olabilir.

GİRDÂR (كيردار) : Vakıf arsa müsteciri "kiracısı" tarafından bina ve ağaç gibi ihdas olunup hakkı kararı yani kalmak hakkı olan muhdesattır. Meselâ, mukâtaalı vakıf arsalarda mülk ev ve ağaçlar girdardır. Netekim taşlık ve gayr-i kabil-i ziraat olan "ziraat mümkün olmayan" sahibsiz bir mahalle mülk bir mahalden toprak getirilip te orada yığılarak ziraate veya ağaç dikmeğe salih bir hale getirilse bu yığılan toprağa girdâr denir.

GÖVERİ (كووەرى) : Eski ıstılâhda semere yâni sebze ve meyvelerin uşrü demekdir. Göveri farsca güvâreden olmak hatıra gelirse de, gövermek masdarından teşkil edilmiş olması daha ziyade muhtemeldir.

GUZAT VAKFI (غزات وقفى) : Gaazilere ait vakıf demektir. Bunlar, Gâzi Mihal, Gâzi Evranos, Gâzi Ali bey, Gâzi Süleyman bey vakıflarıdır. Gâzi Mihal bey vakfı Filibede, Gâzi Evranos bey vakfı Selânik ve Gümülcinede, Gâzi Ali bey vakfı Edirnede, Gâzi Süleyman bey vakfı Filibede idi. Bunların çoğu istilâya uğramıştır.

— H —

HABBÂZ (خباز) : Hubz maddesindendir. Arapça hubz, ekmek; habbâz, ekmekci mânasınadır. İmâret, Hastahane gibi vakıflarda geçen bu ta'bir müessesenin ekmeğini pişirip hazırlayan demektir.

HÂCEGÂN (خواجكان) : Devlet dairelerinde yazı işlerinin başında ve Defterdarlık ve Nışancılık vazifelerinde bulunanlardır. Dîvan-ı Hümâyun kâtiplerine (hâcegân-ı dîvan-ı hümâyun) denirdi.

Hâcegân tabiri Osmanlılardan evvelki bazı İslâm Devletlerinde de kullanılan bir tabirdir.

HADEME-İ HAYRÂT (خدمهٔ خيرات) : Hayır müesseselerinde vazifesi olanlardır.

HADEME-İ MERDÂ (خدمهٔ مرضى) : Hastalara hizmet edenler ki hasta bakıcılardır. Dârüş-şifa, hastahane, tımarhane vakıflarında bunların ne suretle hizmet edeceklerine dair tavsiye ve emirler vardır.

HADEME-İ VAKIF (خدمهٔ وقف) : Vakıf işlerinde vazife alan kimselerdir. İmam, hatib, müezzin, kayyım, muallim, müderris gibi.

HAFFAR (حفار) : Hafr maddesindendir. Hafr kazmak demektir. Mezarlıklarda mezar kazan şahsa haffar denir. Bazı vakıflarda haffarlık bir hizmettir.

HAFIZ-I KÜTÜB (حافظ كتب) : Kütüphanelerdeki kitapları muhafazaya memur olan zattır. Kitapları müfredatiyle bilmesi lâzımgelen bu zat her hangi bir kitabı mutalâa etmek isteyene ya kendisi veya yardımcıları istenen kitabı verir. Mutalâa edildikten sonra alıp yerine iâde eder.

HALÎFE (خليفه) : İslâmi hükümler veçhile hüküm süren Devlet Reisidir. Cem'i hulefâ dır.

HALİFE-İ MEKTEB (خليفهٔ مكتب) : Kalfa. Mekteplerde talebenin derslerini müzakere ve okudukları derslerde anlayamadıkları yerleri onlara tekrar eden mekteb müzâkerecisidir.

HÂNUT (حانوت) : Meyhane mânasınadır. Mutlak olarak dükkân mânasında da kullanılır. Vakfiyyelerde rastlanan hânut dükkân demektir. Çem'i havânît dir.

HARAMEYN (حرمين) : Harem-in tesniyesidir. Harem, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevverede hudutları belli kudsî mahaller ve haremeyn Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere demektir.

HAREMEYN VAKFI (حرمين وقفى) : Hâlen veya ilerde yâni meşrütün-lehleri münkarız olduktan sonra hâsılatı tamamen veya kısmen Haremeyn (Mekke, Medine) fukarasına meşrut olan vakıflardır.

HAREMEYN EVKAFI MÜFETTİŞLİĞİ (حرمين اوقافى مفتشلكى) : Evkaf-ı Hümayun ve Haremeyn Evkafı ve mülhakatına ait muayyen bazı

hususlara bakmak üzere Muharrem 995 tarihinde ihdas olunan şer'î memuriyettir.

HAREMEYN EVKAFI MUHASEBECİLİĞİ (حرمين اوقافى محاسبه‌جيلكى) : Darüs-saâde ağalarının nezareti altında bulunan vakıfların muhasebelerini tutmak ve vakfiyyeleriyle cihetlerini "hizmetlerini" kayd etmeğe mahsus bir memuriyet idi.

HAREMEYN EVKÂFI MUKATAACILIĞI (حرمين اوقافى مقاطعه‌جيلغى) : Darüs-saâde ağalarının nezareti altında olup mukataaya merbut olan müstegallât-ı mevkufenin kaydına, intikaline ve ferağına rüsum ve hasılatının tahsiline mahsus memuriyet idi.

HÂRİS-İ BEDESTEN (حارس بدستان) : Çarşı ve bedesten bekcisi demektir.

HATİB (خطيب) : Cuma ve Bayram namazlarında cemâate hutbe irad eden ve bu namazlarda kendisine uyulup namaz kılınan zattır.

HAVÂŞÎ (حواشى) : Amûdün-neseb yâni asıl ve fer' olmıyan akribadır. Baba ve oğul amûdün-nesebdir. Kardeşler, amuca ve halalar ve dayı ve teyzeler amûdün-neseb olmayıp havâşîdir.

HAVAÎ GEDİK (هوائى كدك) : Ticaret ve san'atın inhisar altına alındığı devirde her yerde ticaret ve san'at icra edebilmek selâhiyeti demektir. 16 Şubat 1328 tarihli kanunla İstanbul ve Bilâd-ı selâsede olan gedikler ilgâ edilmiş ve Zilhicce 1277 tarihli kanunla inhisarın lağvı üzerine şahsî mahiyette olan havâî gediklerin hükmü kalmamış olduğundan bu kanunda yâni 16 Şubat 1328 tarihli kanunda havaî gedikten bahs olunmamıştır.

HAYRAT (خيرات) : Hayre kelimesinin cemidir. Lisanımızda halk intifa etmek üzere Allah rızası için vücûda getirilen ve vakfedilen eserlerdir. Cami, mescit, mektep, kütüphane, müsafirhane cenaze için kazan, tabut gibi. Akar mukabilidir. Akar vakıf gayeyi devam ettirmek için varidât getirmek üzere vakfolunan gayrimenkullerdir. Vakıflar kanununun 8 inci maddesinde geçen "hayrat" tabiri ile 11 inci maddesinde geçen "Akar" tabirleri bu anlamdadır.

Kelimenin kökü olan Hayır kelimesi lûgatta meyil ve rağbet olunan şey mânasınadır. Mal, Îman akibet gibi mânalara gelir. Eyilik mânasında da kullanılır; mukâbili şerdir.

HUCCET (حجت) : Lûgatta delil mânasınadır. Eskiden bir hükmü havî olsun olmasın hâkim tarafından bir hukukî hâdiseye dair tanzim olunan vesîkalara huccet denirken sonraları hâkim huzurunda ikrar ve takrîrî, akidleri ve vasî tayini ve bir hususa izin itası gibi hükmü ihtiva etmeyen vâkıalar hakkında yazılan vesîkalara ıstılah olmuştur. Huccetlerde Hâkimin mührü vesîkanın üstünde ve i'lâmlarda altında bulunur.

HUKR (حكر) : Bir vakıf arsayı muayyen bir ücret mukâbilinde tasarruf altında tutmaktır.

HULÜV (خلو) : Bir akaar üzerinde işgal edilen menfaat-i mücerrededir. İcâre ve icareteyinle sabit olan menfaat-i mücerrede hulüvdür. Bu menfaati işgal eden ayân-ı muttasılaya da hulüv denir. Bu mânada hulüv, sahibine hiç bir hak bahş etmez. Meselâ, bir vakıf dükkânı isticâr eden, müddet hitamında tekrar ben isticâr ederim iddiasında bulunamaz.

Hulüv bazan gediğe de ıtlak olunur. Fakat bizim hukuk lisanımızda müstamel değildir.

— İ —

İBÂRE-İ VAKIFDA (ALÂ FERÎZATİŞ-ŞER'İYYE) İBÂRESİ (عبارهٔ وقفده « على فريضة الشرعيه » عباره‌سى) : Âlâ ferîzatiş-şer'iyye terkibi örfen erkek evlâda iki, kız evlâda bir hisse verilmesi mefhumunda kullanılır. Her noktada şer'î mîras hükümlerinin tatbik olunması kasdolunmaz. Bu ibâreyi muhtevi olan bir vakıfda meşrutün-leh bir erkek ve bir kız evlâdı olsa gelir oğula iki ve kıza bir verilmek suretiyle tevzi olunur. Fakat sonradan vakfın menfaati evlâdın gayrisine meselâ ana bir oğlan kardeşle baba bir oğlan kardeşe teveccüh eylese galle "gelir" müsavat üzere taksim olunur; yoksa, altıda biri ana bir kardeşe ve geri kalanı baba bir kardeşe verilmez.

İBÂRE-İ VAKIFDA MÜFESSER LÂFIZ (عبارهٔ وقفده مفسر لفظ) : Müfesser tahsis ve te'vil ihtimali olmıyan sözdür ki anınla amel vâcib olur. Meselâ, vâkıf vakfiyesinde fazla-i galle "gelir fazlası" evlâda ve ahfâdıma yâni evlâdımın evlâdına verilecek ve bunlardan sonra... Camiin ihtiyaçlarına sarfolunacaktır" demiş olsa, ahfad evlâdın evlâdı ile tefsir olunmuş olduğundan ahfâdın evlâdı istihkâk iddiasında bulunamaz.

İBÂRE-İ VAKIFDA MÜCMEL LAFIZ (عبارهٔ وقفده مجمل لفظ) : Mücmel kendisinde mübhemiyyet bulunan lâfızdır ki mücmeli söyleyen muradı ne olduğunu beyan etmedikce maksad anlaşılamaz. İbham, sözü söyleyen ya sözün lûgat mânasından başka bir mâna kasdederek muradını mübhem bırakır veya söylenen söz lûgat mânasındaki garabetten nâşi maksad anlaşılamaz veya sözün müteaddid mânaları olup hangisi kasd edildiği malûm olmaz.

Meselâ, vâkıf vakfının galle fazlasını ölen oğlu Ahmedin evlâd ve evlâdına şart edip te ölmüş Ahmed adında iki oğlu bulunsa meşrûtünlehin, vâkıfın oğulları Ahmedlerden hangisinin evlâdı olduğunun tayini mümkün olmaz. Bu takdirde sağ ise vâkıfın beyanına müracaat olunur. Ölmüş ise müşterek lâfızda olduğu gibi şart ihmal edilir.

İBÂRE-İ VAKIFDA MUHTEMEL LAFIZ (عبارهٔ وقفده محتمل لفظ) : Muhtemel lâfız iki veya daha ziyade mânaya atfı mümkün olan lâfızdır ki bu mânalardan hangisinin kasd olunduğu karîne ile anlaşılır. Meselâ, vâkıf vakfîyesinde vakfımın gallesinden kardeşimin oğluna yüksek tahsil yapdırılsın deyip te müteaddid kardeşleri ve bunların tahsil çağında oğulları olsa sözün şu veya bu kardeşinin oğluna ihtimali olduğu cihetle maksadın ne olduğunu tayin karineye muhtac olur. Kardeşlerinden biri fakir ve diğeri zengin olsa maksadın fakir kardeşinin oğlu olduğu anlaşılır.

İBÂRE-İ VAKIFDA LAFZ-I MÜŞTEREK (عبارهٔ وقفده لفظ مشترك) Müşterek, muhtelif vaz' ile müteaddid mânalara mevzû olan lâfızdır. Mücmel lâfızdaki misâlde olduğu gibi müşterek lâfızdan maksadın ne olduğu vâkıfa tayin ettirilir; ölmüş ise ihmal olunur, şart tatbik edilmez.

İBÂRE-İ VAKIFDA ZÂHİR LÂFIZ (عبارهٔ وقفده ظاهر لفظ) : Zâhir lâfız, düşünmeye muhtac olmaksızın dinleyenin derhal mânasını anladığı sözdür ki bununla amel olunur. Meselâ, vâkıf vakfiyesinde ben öldükten

sonra vakfıma baba bir kardeşim mütevelli olsun demiş olsa vefatından sonra baba bir kardeşi mütevelli olup belki maksad ana baba bir kardeşdir diye tevliyet ana baba bir kardeşe tevcih olunmaz.

İBN (ابن) : Oğul demektir.

İBNİS-SEBİL (ابن السبيل) : Yolcu, uzak bir yere yolculuk eden kimsedir. Cem'i ebnây-ı sebil dir.

İBTİDÂ-İ DÂHİL (ابتداء داخل) : Bk. İbtidâ-i hâric.

İBTİDÂ-I HÂRİÇ (ابتداء خارج) : Vaktiyle Osmanlı medrese teşkilâtında ilk derecedir. Sıbyan mektebinde a'mal-i erbaa, yazı ve Kur'an öğrendikten sonra tahsile devam etmek isteyenler ibtidâ-i hâric denen medreselerde mukaddimât-ı ulûmu tahsil edip ibtidâ-i dâhile devam etmek ehliyetini iktisab edince ibtidâ-i dâhil medresesine ve sonra yüksek ilim ta'lim eden mûsılelere ve oradan da imtihanda muvaffak olanlar Sahın madreselerine intisab ederlerdi. Sahın medreselerinde İslâmî ilimlerle beraber edebiyyat, tarih, coğrafya, tabiiyyat, tıb, hendese ve hey'et gibi ilim ve fenler tedris olunur ve ilim adamları hep bu medreselerle Endelûrûn'da yetişirdi. Vücûdlariyle iftihar ettiğimiz fâkihler, âlimler, filozoflar, mühendis ve tabib ve Hey'et âlimleri hep bu medreselerde ve daha evvel İznik ve Bursa gibi şehirlerdeki medreselerde yetişmiştir.

İCAR (ايجار) : Müsakkafât ve müstegallâtın ücretle kiraya verilmesi demektir.

İCARE (اجاره) : Fıkıh istilâhında belirli menfaati, belirli karşılık mukâbilinde temlik etmek mânasınadır.

İCÂB-I VAKIF (ايجاب وقف) : Vakıf yapmak için söylenen ve mahallî örfe göre inşâ-i vakfa "vakıf yapmaya" delâlet eden sözdür. Vakıf, kasda delâlet eden sözle vücut bulur. Lâfızsız mücerred niyetle vakıf vücûd bulmaz. Meselâ, bir kimse vakf etmek niyetiyle bir gayr-i menkul satın alsa mücerred niyet etmekle vakfedilmiş olmaz.

İCÂRETEYN (ايجارتين) : Muaccel yâni peşin, müeccel yâni sene besene "seneden seneye" verilecek olan ücrettir. Bk. icâreteyinli vakıf.

İCÂRE-İ MUACCELE (اجارۂ معجله) : İcâre, ücret ve icâre-i muaccele, peşin ödenen ücret demektir. İcâre-i âdiyede "adi icarda" olduğu gibi mukâtaalı vakıflarla icâreteyinli vakıflarda peşin alınan ücrete icare-i muaccele ve ay be ay "aydan aya" veya sene be sene "seneden seneye" alınan ücrete icâre-i müeccele denir.

İCÂRE-İ MÜECCELE (اجارۂ مؤجله) :.Arz-ı mîrî "mîrî yer" ile icâreteynli ve mukâtaalı vakıf mahallerde kullanılan bir ta'birdir. Ziraat suretiyle intifa' olunan arz-ı mîrîde oşür (onda bir) ve humüs (beşte bir) gibi hasılat hissesiyle ziraat olunmıyan arz-ı mîrî için (icâre-i zemin), bedel-i oşr (mukâtaa) nâmlarıyle ve icâretynli vakıflarda (müeccele) ve mukâtaalı vakıflarda (mukâtaa) ve (icâre-i zemin) nâmlariyle alınan senevi "senelik" ücretlerdir.

Ârazî-i emiriyyede "miri arazide" hasad zamanında vakıflarda sene sonunda alındığından müeccele denmiştir.

İCÂRE-İ TA'VÎLE (اجارۂ طويله) : İcâre-i vahideli bir vakıf akarın muayyen sebeplerden biriyle üç seneden fazla bir müddetle veya dâimî

olarak îcarıdır. İster bu müddet muayyen olsun isterse mukâtaada olduğu gibi bu müddetin ma'lûm bir nihayeti bulunmuş olsun.

İCARE-İ ZEMİN (اجارۂ زمين) : Mükâtaa demektir. Üzerinde binâ ve ağaç bulunmak mülâhazasiyle icâre-i zemin (yer ücreti) denmiştir.

İCÂRE-İ VAHİDELİ EVKAF (اجارۂ واحدەلى اوقاف) : Mütevelliler veya o makama kâim olanlar tarafından muayyen ve kısa bir müddetle icâre olunagelen vakıf akarlardır. Mukâbili icâreteynli vakıflardır.

İCÂRE-İ VÂHİDELİ AKAARÂT-I MEVKUFE (اجارۂ واحدەلى عقارات موقوفه) : Ay ve sene gibi bir vakit ile muvakkat olarak mütevellisi veya tevliyet vazifesini gören zât tarafından ecr-i misliyle tâliplerine kiralanan akardır.

Vakfiyede icâre-i vâhideli akaarın kira müddeti hakkında bir şart konulmamış ise kiralanacak vakıf mal çiftlik ve arazî nevinden ise üç sene vesair akaarlardan ise bir seneden fazla müddetle kiraya verilemez; ancak zikrolunan müddetlerden fazla müddetle icarında vakf için menfaat bulunduğu takdirde Hâkimin veya o makama kaim zâtın izni ile zikrolunan müddetlerden fazla icar sahih olur.

İCÂRETEYNLİ EVKAF (اجارتينلى اوقاف) : İhtiyaca mebni bilâ müddet "müddetsiz" icar olunan vakıf akarlar kıymetlerine yakın peşin ve sene besene "seneden seneye" verilmek üzere müeccel cüz'i bir ücret mukabilinde icar olunan müsakkafat ve müstegallât-ı mevkûfedir. Bu icârenin müddeti olmayıp müstecirin ölümü halinde me'cur kiracıdan vakıf akaar kanunen muayyen intikal hakkına nâil vârislerine, sonra bunların vefatiyle bunların intikal hakkına nâil varislerine geçer. 2762 sayılı vakıflar kanunu ile icâreteyn muamelesi ilgâ olunmuş ve mevcutların mülkiyyeti yirmi senelik müeccel ücret mukâbilinde mutasarrıflarına geçirilmiştir.

İDARESİ MAZBUT EVKAF (اداره‌سى مضبوط اوقاف) : Mazbut vakıfların bir nev'idir. Tevliyetleri meşrutün-lehleri uhdesinde bırakılarak mütevellilerine maaş tahsis edilmek suretiyle vakıf işlerine müdahaleleri men' edilip doğrudan doğruya Vakıflar İdaresi tarafından idare olunan vakıflardır. Köprülü ve Cağalzâdeler ve Şehid Mehmed paşa vakıfları gibi.

İDHAL VE İHRAC ŞARTI (ادخال واخراج شرطى) : Vâkıfın vakfı yaparken vakfında istediği zaman yeniden şartlar koymak veya mevcut şartları vakfından çıkarmak selâhiyetini muhafaza ettiğine mütedair şarttır.

İDRÂR (ادرار) : Maaş ve tahsisât demektir. Cem'i idrârat'dır. Müteaddid mânalara gelen idrâr, bir de davar südünü gereği gibi verip akıtmak mânasınadır. Maaş ve tahsisata idrâr ıtlakı bu münasebetle olacaktır. İdrârat tabirine pek eski vesikalarda tesadüf olunur. Yanlış anlama müsait olduğundan olacakdır ki sonraları terk olunmuştur.

İHKÂR (احكار) : Bir yer üzerinde bina yapmak ve ağaç dikmek üzere yıllık muayyen bir meblâğla ve bekaa şartiyle o yeri isticar etmektir. Bu muamele vakıflarda câridir.

İKTA' (اقطاع) : Hazineye âid arazinin rekabesi veya menfaati hazineden hakkı bulunan kimseye selâhiyetliler tarafından temlik olunmakdır. Hazineden istihkakı olanlara hazineden aylık veya senelik olmak

üzere kâfi mikdar para verilebileceği gibi hazineye ait bulunan arazinin rekabesi veya mîrî menfaatleri temlik edilebilir. Cem'ine ıktaat denir.

İKTAÂT-I MEVKÛFE (اقطاع موقوفه) : Selâhiyetlileri tarafından hazinede istihkâkı olan bir zâta mîrî arâzinin tasarruf hakkı veya a'şar ve rüsumu gibi mîrî gelirleri tahsis olunup ta o zât tarafından bir cihete vakfolunan arazidir. Mülknâmelerin ekserisi ve bu mülknâmelere müsteniden yapılan vakıflar bu nevi'dendir.

İMÂM (امام) : Arkasında kendisine uyulup namaz kılınan zâttır. Cem'i eimme dir.

İMÂM-I A'ZÂM (امام اعظم) : Ehl-i sünnetin ictihadlarını tasvib eylediği dört büyük müctehidden biridir. Adı Nu'man, babasının adı Sâbit dir. Hicrî 80 yılında Kûfe'de doğmuştur. Bu büyük imamın ictihadlariyle amel edenlere Hanefî derler ki mevcud müslümanların ekserisi Hanefî mezhebindendir. Müşârün-ileyh vakfın lüzum ifade etmeyeceği, sağlığında vakf eden kimsenin vefatında vârislerinin vakıfdan rücu' edebilecekleri re'yinde idi. Bu münasebetle vakfiyelerde ictihadları zikr olunmuştur (I) Imâm-ı A'zâm müstesna bir zekâya mâlik, ittikâ, kerem ve saha gibi yüksek vasıflarla muttasıf bir zât-ı ceîlülül-kadir "kadri âli" idi. Hadîs ve fıkha dâir eserleri vardır. Hicrî 150 tarihinde vefât eylemiştir. Yüksek meziyyet ve faziletleri hakkında arapça, farsça, türkçe bir çok eserler yazılmıştır. Bağdad'da medfûn ve türbesi ziyâretgâhdır.

İMÂM-I MUHAMMED (امام محمد) : İmâm-ı A'zâm hazretlerinin mesâî arkadaşlarındandır. Adı Mehmed ve babasının adı Hasan dır. Hicrî 130 tarihinde Vâsıt'da dünyaya gelmiştir. Müşarün-ileyh vakıf mütevelliye teslim ile lüzum ifâde edeceği bundan sonra vakıfda rücu' olunamıyacağı ictihadında bulunmuştur. (II) Bu münâsebetle vakfiyelerde ictihadlarından bahsedilmiştir.

Imâm-ı Muhammed fıkıh ve fıkıh usulüne dâir geniş ma'lûmata mâlik mütekî, ahlâkı fâzıla ile mütehallî büyük bir müctehid idi. İmâm-ı A'zâm hazretlerinin ictihadlarını müteaddid eserleriyle dünyaya yaymışdı. Hicrî 189 yılında Harûn ür-Reşid'le birlikte gittikleri Rey şehrinde irtihal eylemiştir. Hal tercemesi Teracüm-i ahvâlde "haltercümelerine" dair yazılan kitaplarda mufassalan yazılıdır.

İMÂM-I YUSÛF (امام يوسف) : Vakfiyelerde adı ve ictihadı geçer. İmâm-ı A'zâm hazretlerinin eshabından ve mesâî arkadaşlarındandı. Adı Ya'kub babasının adı İbrahim'dir. Hicrî 113 yılında Kûfe'de dünyaya gelmiştir. İmâm-ı Yusûf, mücerred vakfettim demekle vakıf lüzum ifade edip bundan sonra vakıfdan rücu' olunamıyacağı re'yinde idi. (III) Abbâsîlerden Halife Mehdî, Hâdî ve Harûn ür-Reşid zamanlarında Bağdad'da Kadı idi. Sonra kuvve-i Kazâiyye icrâ kuvvetinden ayrılarak Kadıların azl ve nasbı bu zâta tevdi olunmuş ve kendisine "Kaaz il-kuzât" ünvanı verilmiştir. Islâmda ilk "kaaz'il-kuzât" namiyle yâd olunan bu zattır. Geniş ilmi, ittikâ ve adaleti ile meşhurdur. Fıkıh ilmi ile beraber tefsir megazi "gazalar" ve arab tarihinde geniş malûmat sahibi idi. Kitablarından "kitabül-harâc" adlı eseri meşhurdur. Hal tercemesi müteaddid eserlerde yazılıdır.

I, II, III) "vakıflar" adlı eserimizde bu ictihadlar hakkında tafsilât verilmiştir

İ'MAR (اعمار) : Bir yeri ihya ve bir binayı ta'mir ve islâh etmek, mâmur bir hale getirmek demektir.

İMÂRET (عمارت) : Müteaddid mânalara gelen ve arapca olan bu kelime bir de ma'mur mânasına gelir. Bazı kitâbelerde meselâ, (emere bi-imâret-i hâzel-mescid) ve (emere bi-imaret-i hazihil-medrese) gibi kitâbeler bu mânayadır. Bu ma'mur mescid ve medrese binasının inşaasını emretti demekdir.

Vakıf ıstılahında talebe ve fukara için yemek pişirilip hazırlanan binalara denir. Bu gibi yerlere türkce "aşhane" ve "aş evi" denir.

Müslümanlarda fukarayı görüp gözetmek ve onları yedirip içirmek en büyük fazilettir. Bu hasletle müslümanlar tarafından birçok imarethane vücuda getirilmiş, fakir ve a'cizlere bakılmıştır. Bilhassa Osmanlılarda en insânî hayır müessesei addolunarak memleketin bir çok yerlerinde imârethaneler inşa olunmuştur. Yalnız İstanbul'da yirmi kadar imârethane vücuda getirilmiş olması bu hayırlı işe ne kadar ehemmiyet verilmiş olduğunu gösterir. Bu hayır mücsseselerinden medreselerde tahsilde bulunanlarla cami' ve mescid hademesi, fukara ve aceze ve müsafirler faydalanırlardı. Ne yazık ki 1327 tarihli kanunla yalnız iki imâret bırakılarak diğerleri kapatılmış bunlardan bazıları müze ve anbar gibi işlere tahsis olunmuş ve bazıları metruk ve harap bir halde terk olunmuştur. Bil'ahare bu hareketin yanlış olduğu ve fakir ve muhtaçlara bakılmanın vazgeçilmez bir zaruret bulunduğu anlaşılarak Hilâl-i Ahmer (Kızılay) ve Vakıflar İdaresi tarafından aşhaneler yapılmış ise de eskisi gibi geniş bir surette yardım yapılamamıştır.

Vakfiyelerde imârethanelerin idaresi ve talebe ve fukaraya ne tarzda ve ne mikdarda yardım yapılacağı tâyin olunmuştur. Hiç bir Cemiyet fukaradan hâlî kalamıyacağı cihetle her zaman böyle hayır müesseselerine ihtiyaç vardır.

İMÂRET-İ VAKIF (عمارت وقف) : Vakfolunan şeyin vakıf zamanındaki bulunduğu hal üzere veya meşrut şekilde tamiridir. Vakıflarda başda gelen masraf vakfın i'mârıdır. Bu husus temin edilmedikce vakfın geliri vakfın diğer işlerine sarf edilemez.

İMÂRET-İ GAYR-İ ZARURİYE (عمارت غير ضروريه) : Tezyinât gibi zarurî mahiyette olmıyan imârettir.

İMÂRET-İ ZARURİYYE (عمارت ضروريه) : Bir vakfın kıymet ve varidâtını düşürecek noksan ve hasârı i'mâr, imâret-i zaruriyyedir.

İMÂRET NAZIRI (عمارت ناظری) : İmârethanelerde yemeklere ve yemekhanelere nezâret eden kimsedir ki yemeklerin ve yemekhanenin nefâset ve nezâfetine bakar.

Nefâset ve nezâfete dikkat edilmediğini görürse imâret Müdîrine keyfiyeti haber vererek tekerrür etmemesini temin eder. Vakfiyelerde bazı imârethane hademesi arasında bu vazife yer alır.

İNŞÂ-İ VAKIF (انشاء وقف) : Vakıf tasarrufunu vücûda getiren sözdür.

İRSAD (ارصاد) : Gözetme ve gözlemek mânasınadır.

İRSÂDÎ VAKIF (ارصادی وقف) : Rakabesi Hazineye ait olan bir mülkün menfaatini selâhiyetlilerin hazinede alacağı olanlara tahsis et-

mesidir ki buna tahsisât kâbilinden vakıf da denir. İrsadî vakıf, irsâd-ı sahih ve irsâd-ı gayr-i sahih olmak üzere iki kısımdır.

İRSÂD-I GAYR-İ SAHİH (ارصاد غير صحيح) : Hazineye ait bir mülkün menfaati selâhiyetlileri veya bunların izniyle başkası tarafından Hazineden maaş ve tahsisât almağa hakkı olmayan bir kimseye tahsis olunmasıdır. Bu gibi tahsisler iptal olunur. Buna "tahsis-i gayr-i sahih" de denir.

İRSÂD-I SAHİH (ارصاد صحيح) : Hazineye ait olan bir mülkün rakabesi kemakân Hazineye ait olmak üzere menfaati yâni a'şar ve rüsûm ve tasarruf hakkı gibi menfaati selâhiyetetlileri veya bunların izniyle başkası tarafından Beytül-mâlden "hazineden" maaş ve tahsisat almağa hakkı bulunan kimseye tahsis olunmaktır. Buna "tahsis-i sahih" de denir.

İSRAF (اسراف) : İnsan Malini lüzumundan fazla sarf etmekdir. Bak (tebzir)

İSTANBUL EFENDİSİ (استانبول افندیسی) : Bir zamanlar İstanbul Kadısına İstanbul efendisi denmekte idi. Dersaâdet, İstanbul ve bilâd-ı selâse na'miyle üç mıntakaya ayrılarak her mıntakaya birer Kadı tayin olunmuştur. Sûr dahilinde olan kısma "İstanbul"; "Eyyüb", "Galata", "Üsküdar"a Bilâd-ı selâse denmiştir. İstanbul Kadısına bin tarihlerinde "İstanbul efendisi" denmekte iken sonraları "İstanbul Kadısı" ünvâniyle yâd olunmuştur.

İSTİBDÂL (استبدال) : Bir vakfı mülk ile mübâdele etmek (değişmek) tir. Bu mülk gayr-i menkul ve nakid (para) olabilir. İstibdâl yapılabilmek için vâkıfın şartına bakılır. Varsa şart vechile İstibdâl olunur; yoksa olunmaz. Ancak vakıf akar varidât getirmez veya getirdiği varidât masrafı korumaz bir hale gelir ve istibdâlde vakf için menfaat tahakkuk ederse vâkıf istibdâli men'etmiş olsa bile hâkimin re'yi ve selâhiyetlilerin müsaadesi ile mütevelli istibdâl yapabilir. İstibdâl'de mutlak surette Hâkimin re'yi ve selâhiyetlilerin izni şarttır. Binaen-aleyh mütevelli kendiliğinden vakfın akarını istibdâl edemez.

İSTİBDÂL-İ MÜSECCEL (استبدال مسجل) : Tescil olunan istibdâl demektir. İstibdâl şartları tahakkuk edip hâkimin re'yi ve selâhiyetlilerin izni ile istibdâl tamam olduktan sonra bir mürâfaa zımnında Hâkimin istibdâlin sıhhat ve lüzumuna hükmetmesidir.

İSTİHKAR (استحقار) : İhkâr mânasınadır. Bk. İhkâr.

İSTİNABE (استنابه) : Vakıfda istinâbe tevkil eylemek demektir. Ehil olmak şartiyle vakfın hizmetlileri özürlü ve özürsüz yerlerine başkasını tevkil edebilirler. Son Vakıflar Nizamnamesiyle bazı tahdidât konmuştur. Ancak vâkıf bizzat vazife ifasını şart etmiş ise mazeret olmadıkca istinabe câiz değildir.

İYÂL (عيال) : Bir adamın beslediği kimselerdir. Bir çatı altında bulunmaları şart değildir.

— K —

KÂ'BE (كعبه) : Mekke-i Mükerreme-de kâin mukaddes binâdır ki Hazret-i İbrahim ve İsmâil Aleyhimes-selâm taraflarından bina olunmuştur. Müslümanların kıble mahallidir.

KABRİSTAN (قبرستان) : Cenaze defin edilmek için tefrik ve tahsis olunan yerdir. Tahsis sureti itibariyle kabristanlar bazı kısımlara ayrılır. Bir kısmı Köy ve Kasabaların ilk te'sisinde Devletce kabristan olmak üzere devletin tasarruf ve hükümranlığı altında olan yerlerden tefrik ve tahsis olunan yerler ve bir kısmı arâzî-i memlûkeden iken sahibleri tarafından cenaze defni için vakf olunan mahallerdir.

Kanunen memnu olduğu halde mutasarrıfları veya onların izniyle başkaları tarafından mîrî arâziden kabristan ittihaz olunan yerler vardır. Bu gibi kabristanlara en çok köylerde tesâdüf edilir.

Kabristanların ekserisi umumîdir. Hususî olanlar da vardır. Bunların bazıları metrûk ve bazıları halen kabristan olarak intifa olunmaktadır.

Belediyeler Kanununun 160 ıncı maddesiyle bazı mezarlıklar belediyelere devredilmiş ve bu hususda bir de nizamnâme yapılmıştır. Kanunda tam bir vuzuh olmadığından bilhassa islâm olmıyanlara ait mezarlıklar hakkında belediyelerle cemaatler arasında ihtilâflar zuhur etmektedir. bk. madde 160. ve nizamnâme.

KADI (قاضی) : Hüküm mânasına olan kaza maddesindendir. Fıkıh lisanında halk arasında tehadüs eden ihtilâf ve münazaaları görmek üzere selâhiyetliler tarafından nasb ve tayin olunan zata kadı denir.

KADI-ASKER (قاضیعسکر) : (Ordu Kadısı). Bazı vakfiyelerde Kadı-askerlerin tasdik ve mühürleri vardır. Bu cihetle Kadı-askerlerin sıfat, selâhiyet ve vazifeleri hakkında îzahat vermeği faideli gördüm.

Kadıaskerlik (Ordu kadılığı) daha evvel islâm devletlerinden bazılarında vardı. Osmanlılarda Sultan Birinci Murad zamanına kadar kadıasker ta'yin olunmamıştı. Ondan evvel Hükûmet Merkezi olan belde Kadısı Kazil-kuzat makamında ordu ile beraber gider Kadı-askerlik vazifesini yapardı.

Orhan bey zamanında İznik Kadısı olan Candarlı Kara Halil efendi şehir ve kasabalara gönderilen Kadı ve hatiplerin mercii idi. Sonra Sultan Murad zamanında asker sınıflara ve ordunun şerî işleri çoğaldığından Bursa Kadısı olan Candarlı Kara Halil Kadı-asker tayin olundu. Fatih merhumun saltanatlarına kadar bir Kadı-asker olduğu halde bu tarihde Kadı-askerlik Anadolu ve Rumeli Kadı-askeri unvâniyle ikiye çıkarılmıştır.

Kaza teşkilâtının en büyük uzuvları Kadı-askerlerdi. Pâdişâhın kumanda ettiği seferlerde orduyu ta'kib ederlerdi. Ordu Avrupada harekâta geçince Rumeli Kadı-askerî, Asya ve Afrikaya hareket edince Anadolu Kadı-askeri giderdi. Kadı-askerlerin en mühim vazifesi Pâdişahın Kanunî müşâviri olmakdı. Bununla beraber Ganimet malların tevziine riyâset eder ordu ve efrâdı arasında tekevvün eden hukukî dâvaları görürlerdi.

Bunlardan başka Kadı-askerler merkezde hâkim vazifesini görür ve mevleviyyetlerden mâada Rumeline gönderilecek hâkimler Rumeli Kadıaskeri, Anadoluya gönderilecek hâkimler Anadolu Kadı-askeri tarafından ta'yin olunurdu. Bu hâkimlere Nâib denirdi ki Kadı-askerin Nâibi demektir.

Son zamanlarda Kadı-askerlerin vazifesi İstanbulda kendilerine ait olan dâvaları görmek ve hüküm vermeye münhasır kalmıştır.

KAİM-MAKÂM-I MÜTEVELLİ (قائمقام متولی) : Mütevelli aleyhine dâva açılmak veya mütevelli vekil bırakmaksızın uzak mahalle gitmek gibi bazı hallerde muvakkaten vakıf işlerine bakmak üzere Hâkim tarafından tayin olunan kimsedir. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu Kaim-makam-ı mütevelli tayini lâzımgelen hallerde o vazifeyi Vakıflar İdaresine tevdi ettiğinden Kaim-makâm-ı mütevelli tayini usulu kaldırılmıştır.

KALENDER HANE (قلندرخانه) : Kalender, dünya alâkalarından elçekerek mânevî hakîkatlerden zevk duyan derviş demektir. Fakir dervişlerin barınmaları için yapılan zâviyelere kalender hane denir. Burada zikir ve ibâdetle ve tasavvufa ve ma'rifetullaha müteâllik bahislerle iştigal olunurdu.

KAMERÎ SENE (قمری سنه) : Aya göre kabul olunan senedir. Kamerî denmesi bu cihetledir. Cahiliyyet devrinde ayın hilâl şeklinde göründüğü gece ay başı olarak kabul ve diğer hilâl suretinde görünüşüne kadar geçen müddet bir ay ve oniki ay bir sene itibar olunmuştur. İşte İslâmda Hazret-i Ömer zamanında Hicret tarihine göre başlangıcı Muharrem olmak üzere Kamerî tarih kabul olunmuş ve Avrupalılar Şemsî tarihi tercih eylemişlerdir. İslâmî eserlerde geçen ay ve sene Kamerî ay ve senedir.

Kamerî tarihle Şemsî tarih arasında takriben on ve küsur gün fark vardır; yâni, Kamerî sene Şemsî seneden bu kadar müddet noksandır.

KANÂT (قنات) : Yer altında su geçirilecek künk ve kâriz (lağam) dır. Cem'i kanâvattır.

KANTARA (قنطره) : Köprü demektir. Cisr de bu mânayadır. Kamus şârihinin beyanına göre cisr eamdır. Kemerli ve kemersiz köprüye cisr ve kemer üzerine yapılan köprüye kantara denir. Bk. Cisr.

KAPAN (قپان) : Vaktiyle yiyecek şeylerin toptan satıldığı yerlere kapan denmiştir. Un kapanı, bal kapanı gibi satılan şeylerin adlariyle birlikte kullanılmıştır. Kapanlara dair bazı eserlerde muhtelif beyan ve îzahlar vardır. Heyet-i umûmiyesinden anlaşılıyor ki bunlar birer nev'i hal tarzında yenecek şeylere âit depolardır. Kabbân arapçada kantar ve terâzi mânasınadır; fakat, kelime asıl arapça olmayıp Farscadan Arapcalaştırılmıştır. Farscası Kebbân dır.

Kelime başka mânalara da gelirse de onların mevzuumuzla alâkası olmadığından beyandan sarf-ı nazar olunmuştur.

KARÂBET (قرابت) : Baba veya ana her ikisi tarafından islâmiyet devrini idrak eden son babaya nisbeti bulunanları ifâde eder. İslâm olmayanlarda da karâbet bu mânayadır.

KARN (قرن) : Devir ve yüz sene demektir. Buna asır da denir. Daha başka mânaları da varsa da vakfiyelerde yazdığımız mânada kullanılmıştır.

KARNEN BADE KARNÎN (قرناً بعد قرن): Devir devir, asır asır demektir. Süreklilik ifade eder. Fakat, tertibe delâlet etmez. Mesela, vâkıf vakfının gelirini karnen ba'de karnin evlâd ve evlâd-ı evlâdına şart eylese mukaddem ve muahhar batınlardaki evlâd gelire hak kazanmış olur.

KÂRVAN-SARAY (کروانسرای) : Büyük şehir ve kasabalar arasında Kârvanların konaklayıp kendi ve hayvanlarının dinlenmesi için

mermerden yapılan binâlardır. Yolcular memleketin dört tarafını birbirine bağlayan bu saraylarda tam bir emniyet içinde konaklarlardı. Kârvansaraylar gayet muhkem bir tarzda yapılmış birer sanat âbidesi halinde idi. Üzerlerinden asırlar geçdiği halde bazıları halen eski şekil ve metânetini muhafaza etmekte ve bazıları harab olup burada kuşlar barınmaktadır. Selçukîler memlekette seyr-ü seferi kolaylaştıran Kârvan-saraylara gereği gibi ehemmiyet verdikleri gibi Osmanlılar da fevkal'âde ehemmiyet vermiş ve yer yer Kârvan-saraylar vücûda getirmişlerdir. Bunların ekserisi vakıfdı. Bu yerlere inenler burada meccânen barınırlar ücret vermezlerdi. Vakfı ve vâridatı olmayan Kârvan-saraylar konaklayanlardan cüz'î bir para alınırdı. Müsafirlerin her türlü ihtiyaçları düşünülmüştü. Kârvan-saraylar yalnız yol üzerinde değil büyük şehirlerde transit merkezlerinde de vardı. Kıymetli araştırıcı Zeki Pakalın tarih deyim ve terimlerine dair yazdığı eserde Kârvan-saraylara dair etraflı malûmat vermiştir Bk.

KARZ-I HASEN (قرض حسن) : Faizsiz para vermek demektir. Bazı vakfiyelerde sağlam Kefil ve kuvvetli rehin ile ihtiyacı olanlara faizsiz ödünç verilmek üzere paralar vakf edilmiştir.

KÂSE-ŞÜY (کاسه شوی) : Bulaşık yıkayan, bulaşıkçı demektir. Tekye, imâret ve hastahane vakfiyelerinde geçer.

KÂTİB-İ HÂFIZ-I KÜTÜB (کاتب حافظ کتب) : Kütübhanelerdeki kitapların mikdar ve isimlerini kütübhane defterlerine kayd ve harice vermek caiz olan kütübhanelerde her kime her hangi kitab verilmiş ise Hususî defterine işaret eylemek ve hâfız-ı kütübün kütübhane işlerine âit emirlerini ifa etmek vazifesiyle mükellef olan kimsedir.

KÂTİB-İ İMÂRET (کاتب عمارت) : İmârete giren ve çıkan erzak ve eşyayı Hususi defterine kay deden kimsedir.

KAYYİM (قیم) : Vakfın malını görüp gözetmek ve hıfz etmek üzere tayin olunan kimsedir. Mütevelliye de kayyim denirdi.

KEFİL-İ MELİ (کفیل ملی) : Servet sahibi kefil demektir.

KEHHÂL (کحال) : Arapca kehl maddesindendir. Müteaddîd mânalara gelen kehl, göze sürme çekmek demektir. Göz hekimlerine kehhâl denirdi. Hastahane vakfiyelerinde göz hekimleri kehhâl ünvâniyle zikrolunur.

Saraydaki göz hekimlerinin başına kehhâl başı denirdi. Biz bunlara göz doktoru diyoruz. Araplar Tabîbül-uyûn demektedirler. Göz hekimlerine kehhâl denmesi sürmenin göze ve göz hastalıklarına faidesi olması münâsebetiyle olacaktır.

KENDÜM KÜB (کندم کوب) : İmârethane ve hastahane gibi hayır müessesesinin muhtaç olduğu buğdayları döğüp hazırlayan kimsedir ki bazı vakfiyelerde kennâslık bir hizmet olarak zikrolunmuş ve ücret tayin kılınmıştır.

KENNÂS (کناس) : Kens maddesindendir. Kens arapça süpürmek mânasınadır. "Kennâs" abdesthane süpürüp temizliyen demektir. Bazı vakfiyelerde kennâslık bir hizmet olarak yer almış ve ücret tayin olunmuştur.

KIŞLAK (قیشلاق) : Kışın havasından, ot ve suyundan istifade olu-

nan ve kar düşmeyen alçak yerlerdir ki iki kısımdır. Biri Tapu ile müstekillen veya müştereken tasarruf olunan yerlerdir ki bunların mezru' arâziden farkı olmayıp mîrî arâzî hakkındaki hükümler tatbik olunur. Ve sahiplerinden tahammülüne göre kışlak resmi alınır. Diğeri bir köy ahalisine müstakillen veya üç beş köy ahalisine müştereken tahsis olunan kışlakdır ki bu yerin otundan suyundan yalnız kendilerine tahsis olunan köy ve kasaba ahâlisi intifa' edip başkaları intifa' edemez. Bu yerlerin tahammülüne göre kışlak resmi alınır.

Kışlaklar metruk araziden olup alınıp satılmaz ve ehalinin rızası olmadıkca ziraat olunmaz ve haklarında mürur-u zaman cereyân etmez.

KIYYE - VUKÎYYE (قيه ـ وقيه) : 400 dirhem demektir. Arapcada ukîyye, vukîyye olarak kullanılır. Yedi miskâl vezninde ve kırk dirhem olan vezne de denir. Ekseri vakfiyelerde, eski kanun ve nizamlarda vukîyye tarzında kullanılır.

KIBS (كبس) : Bir arzın tarla haline getirilmesi için çukurlarına doldurulan toprakdır. Çukur yerleri doldurup tesviye etmeğe de kibs denir.

KİLÂRDAR (كيلاردار) : Yiyecek ve içecek şeyleri muhâfaza ve verilecek ve sarf edilecek yerlere verip sarf eden vazife sahibidir. "Kilârdar-ı âmire" ve kilârdar başı Saray deyimlerinden olup Sarayın kilercisi ve kilerci başısı demektir.

KİSE (كيسه) : Vaktiyle yüz akce'ye bir kîse, yüzbin akce'ye bir yük, on yüke bir hazîne denirdi. Vâhîd-i kıyâsi kuruş itîbâr edildikten sonra kese, yük gibi tâbirler terk olunmuştur.

KURBET (قربت) : Cenab-ı hakka yakınlık ve ibâdettir. Cenab-ı hakka kurbet ve ibâdet vakfın sebebi olarak kabul edilmiştir.

KÜRSÎ ŞEYHİ (كرسى شيخى) : Cuma günleri büyük Câmi'lerde Cum'a namazından sonra cemâate va'z ve nasîhatta bulunan zâttır. Kürsi Şeyhlerine halk arasında Cum'a vâizi de denirdi.

Kürsi şeyhliği halkı irşad için te'sis olunan bir tarik-ı ilim ve ma'rifetti. Kürsi şeyhliğinin en son mertebesi Ayasofya kürsi şeyhliği idi. En evvel Eyyüp Câmi-i şerifinde başlayan kürsi şeyhliği sonradan yediye çıkarılmışdı ki Eyyüp, Sultan Selim, Fatih, Bayazıd, Süleymaniye, Sultan Ahmed ve Ayasofya kürsi şeyhlikleri idi. İnhilâl vukuunda yukarı dereceye doğru teselsülen terfi' yapılır ve nihayet münhal kalan Eyyüp Câmi-i şerifi kürsi şeyhliğine müstehikki tayin olunurdu.

Tahsilde bulunduğumuz zaman Ayasofya kürsi şeyhi meşhur ve mümtaz âlim Manastırlı İsmail Hakkı efendi merhum idi. Cuma günleri bu zatı dinlemek için ahâli ve talebeden binlerce kişi Cuma namazına Ayasofyaya gelir ve namaz sonunda kemal-i dikkat ve manevî zevk ile merhumu dinlerler ve bazıları muntazaman takrirlerini yazıp zabıt ederlerdi.

— L —

LEYLE-İ BERÂT (ليلهٔ برات) : Bu gece Şa'ban ayının 15 inci gecesidir ki rahmet ve gufran gecesidir. Bu gecede mü'minlerin duaları kabul ve günahları afv olunur.

Elmalı'lı Hamdi efendi Merhum" (انا انزلناه فى ليلة مباركة) ayet-i celilesinin tefsirinde, Hacı Zihni efendi merhum Ni'met ül-islâm adlı eserin kitab üs-salât bahsinde Leyle-i berat hakkında etraflı izahatta bulunmuşlardır.

Fahr-i kâinat efendimiz duâların reddolunmıyacağı beş geceden birinin beraat gecesi olduğunu beyan buyurmuşlardır. Müslimanlar diğer mübârek geceler gibi bu geceyi de ibâdet ve Allaha niyazla ihyâ ederler.

LEYLE-İ KADR (ليلهٔ قدر) : Vakıf denince Allaha kurbet ve ibâdet, kurbet ve ibadet denince mübarek günler ve geceler hatıra gelir. Leyle-i kadir, cumhur tarafından kabul olunduğu üzere Ramazanın 27 nci gecesidir. En mübârek ve kudsî bir gecedir. Muhtelif tarîklerle rivâyet olunan ve müttefekun-aleyh olan hadîs-i şeriflerden birinde "Kadir gecesini Ramazanın son yedisinde arayın" ve diğer bir Hadîs-i şerifde Leyle-i kadri arayın kim aramak isterse Ramazan ayının yirmi yedisinde arasın" buyurulmuştur.

Kadir gecesi çok mübarek bir gecedir. Cenâb-ı hak Kadr sûresinde "biz Kur'ân-ı kerîmi kadir gecesinde inzal eyledik. Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır" buyurmuştur. Bir hadîs-i şerifde de "kim Kadir gecesinde İhlâs ile kaâim olursa o geceyi ibâdetle geçirirse geçmiş günahları mağfiret olunur." buyurulmuştur. Bu gecenin kudsiyyetinden dolayı müslimanlar Ramazanın 27 inci gecesi sabaha kadar ibâdet ve tâatle meşgul olarak Allahdan mağfiret ve saâdet niyâzında bulunurlar.

Yine bu gecenin şeref ve faziletinden içindir ki bazı vâkıflar her kadir gecesi Kur'an okunup sevabınının ruhlarına ihdâ edilmesini ve vakf ettikleri Câmi' ve mescidlerde bu gecelerde sahablara kadar mum ve kandil yakmak suretiyle tenvir olunmasını şart etmişlerdir.

LEYLE-I Mİ'RÂC (ليلهٔ معراج) : Fahr-i kâinât aleyhi ekmelüt-tahiyyât efendimizin mescid-i haramdan Mescid-i aksâ'ya ve oradan âlem-i semâvâta çıktığı gecedir ki Recebin 27 inci gecesine musâdifdir. Bu esnada âlem-i semâvâtta nice acâib ve garâibe şahid olmuş ve beş vakit namaz bu gece farz kılınmıştır. Mi'rac, inşikâk-ı kamer gibi Resûl-i ekremin mu'cizelerinden biridir. Allahın kudret ve azametine nisbetle Mi'rac hâdisesi İman ve idrâk sahibleri için tereddüd ve i'zam olunacak bir hâdise değildir; yeter ki Allahın varlığına ve kudret ve azametine İman etsin.

Müslimanlar bu mübarek geceyi de ibâdet ve hayır ve hasenatla ihya ve tes'îd ederler.

Mi'rac hakkında tafsilât için merhum Elmalı'lı Ahmed Hamdi Yazırın Sûre-i Isrâ tefsirine bakınız.

LEYLE-I REGÂİB (ليلهٔ رغائب) : Recebin ilk Cuma gecesidir. İster birinci ikinci gününe rastlasın ister yedinci gününe rastlasın.

Siyer müellifleri ve bazı âlimler bu geceyi Fahr-i Kâinat efendimizin sulb-ı pederden rahm-i pâk-i mâdere (ana rahmine) düşdüğü gece olarak izah ederler. Fakat Fıkıh ve Hadis kitaplarında bu yolda bir sarahate tesadüf olunmaz. Bu geceyi de müslimanlar Allaha ibâdet ve niyazla geçirirler.

Lİ-EB (لاب) : Baba bir demektir. Li-eb kardeş, baba bir kardeş ve li-eb amuca ve hala, babanın baba bir erkek ve kız kardeşi ve li-eb dayı ve teyze, ananın baba bir oğlan ve kız kardeşidir.

Lİ-EBEVEYN (لابوين) : Ana baba bir demektir. Li-ebeveyn kardeş, ana baba bir kardeş, li-ebeveyn amuca ve hala, babanın ana baba bir erkek ve kız kardeşi ve li-ebeveyn dayı ve teyze, ananın, baba bir erkek ve kız kardeşi demektir.

Lİ-ÜM (لام) : Ana bir demektir. Li-üm kardeş, ana bir kardeş, li'üm amca ve hala, babanın ana bir erkek ve kız kardeşi ve li-üm dayı ve teyze, ananın ana bir erkek ve kız kardeşi demektir.

LONCA (لونجه) : İtalyancadan alınmış bir kelimedir. Aslında oda mânasına olup esnaf ve tüccarın muamele ve münasebetlerine âit işleri görmek için seçilen esnaf ve tüccarın ileri gelenlerin toplandığı mahaldir. Fakat Lonca denince burada toplanan hey'et murad olunur.

LÜZÛMİ-VAKIF (لزوم وقف) : Vakfın Feshi kabil olmıyacak bir halde bulunmasıdır. Vakfın cevazında ittifak vardır. Fakat lüzûmu ihtilâflıdır. İmam-ı A'zamın re'yine göre vâkıf vakf eylediği malı mütevelliye teslim etse dahi âriyet kabilinden olup lüzûm ifade etmez ve binaenaleyh vâkıf vakfından her zaman rücu' edebilir. Yalnız adı geçen imama göre vakıf iki suretle lâzım olur. Biri Hâkimin lüzumuna hükmü ile ve diğeri ölümden sonraya izafetle yâni vasıyyet suretiyle.

Hâkim vakfın sıhhat ve lüzumuna hükmedince lâzım olup artık bu vakıf fesh ve ibtal olunamaz. Buna tescîl-i vakf "vakfın tescili" de denir. Netekim bir kimse vasıyyet tarîkiyle vakıf yapıp ta vasiyyetinde musırr olarak vefat ederse o vakıf fesh ve iptal olunamaz.

İmam-ı Yusufun ictihadına göre vakıf lâzım olarak in'ikad eder yâni vücud bulur. Lüzûmu Hâkimin hükmüne muhtac olmadığı gibi mütevelliye teslime de mütevakkıf değildir.

İmâm-ı Muhammedin ictihadına göre vakıf teberru' kabilinden olduğundan vakıf mal mütevelli veya meşrutün-lehe teslim edilmedikce lüzum ifade etmez. Vâkıfdan her zaman rücu' olunabilir. Fakat mütevelliye veya meşrutün-lehe teslim olunca lüzum ifade edip artık ondan dönülemez.

Bu ihtilâfa mebnî vakıf yapanlar hâkime müracaatla vakıflarının lüzumuna hüküm alırlar. Çünkü hâkim ictihadî mes'elelerde her hangi kavl ile hükm ederse onunla amel vâcib olur.

— M —

MAHALL-İ SADAKA (محل صدقه) : Fakir ki sadaka almağa ehil olan kimsedir. Fakirler, miskinler gibi.

MAHALL-İ VAKF (محل وقف) : Mevkuf lâfzının mürâdifidir. Vakıf tasarrufu kendi üzerine vârid olan mal demektir. Meselâ, Vakfeden . . . . . mahalde kâin . . . . . hudutla mahdud dükkânımı ve . . . . . mahalde kâin . . . . . hudutla mahdud hanımı fukaraya vakf ettim deyince dükkân ve han (mahall-i vakf) olmuş olur

MÂHİN-NUKUŞ (ماحی النقوش) : Mâhî, yok etmek mânasına olan mahv maddesindendir. Nukuş, Nakş'ın cem'idir. Nakş, yazı ve emsali şeylerdir..

Mâhin - nukuş yazı ve emsali şeyleri kaldıran, izâle eden demektir ki bazı vakıflarda ücretli bir hizmettir. Bu hizmete tâyin olunan kimse

Câmi', şadırvan ve halâ ve emsali vakıf binaların dıvarlarına şunun bunun tarafından yazılan yazıları ve yapılan resimleri silmek ve izale etmekle mükellefdir.

MAHKEME-İ EVKAF (محكمهٔ اوقاف) : Vakfiyyet, tevliyet, icâreteynle tasarruf gibi dâvalarla gayr-i menkul mutasarrıflarının gaybûbetleri halinde icâre-i müeccelenin feshi, mütevelli muhasebeleri ve vakfiye tanzimi ve tevcîh-i cihata müteâllik i'lâmlara muktaza beyanı gibi vakfa ait muayyen bazı hususları görmek üzere eski Evkaf Nezareti nezdinde teşkil olunan mahkemedir. Bu mahkemeye Meşrutiyette "Mahkeme-i Teftiş-i Evkaf" denmekte idi.

1254 tarihine kadar Evkaf-ı Hümâyûn ve Haremeyn Evkafı Müfettişlikleri ayrı olduğu halde mezkûr tarihde birleştirilerek Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği ünvaniyle Mahkeme-i Teftiş teşkil olunmuş ve şer'i Mahkemelerinin ilgâsı hakkındaki Kanunla ilgâ edilerek evrâkı İstanbul 6 ıncı asliye hukuk mahkemesine devr edilmiştir.

MAHLÛL (محلول) : Mutasarrıfının intikal sahibi bırakmaksızın vefatı gibi bir sebeple vakfına rücu' eden müstegaldir. Bk. Müstegal.

MAHLÛL GEDİK (محلول كدك) : Mutasarrıfının haklarından âzâde kalarak rekabe mâlikine rücu'eden gediktir. İcâreteynli vakıf gedik sahibinin intikâl Hakkı sahibi vâris bırakmıyarak vefatiyle gediğin vakfına rücûu gibi.

MAHLÛL MUACCELESİ (محلول معجلهسی) : Mukataa-i kadîmeki müstegallât-ı vakfiyye ile icâreteynli vakıf mutasarrıflarının hakkı intikâle nâil bırakmaksızın vefatları vukuiyle mahlûl olan yâni vakıflarına avdet eden akarların tekrar mukataa ve icâreteynle tâliblerine icarında peşin alınan paradır. Tabirden ancak bu mâna anlaşılır. 1964 tarihli Vakıflar Bütçe Kanununda gelirler arasında mahlûl muaccelesi diye bir kâlem vardır. Vakıflar Kanunu ile mukata ve icâreteyn muâmeleleri lağv edilmiş olmasına göre Bütçe Kanunundaki tâbirden söylediğimiz mânayı kasd etmek mümkin değildir. Belki maksad mahlûl hisseler gibi satılacak akarlardan elde edilecek bedeldir. Ancak tabir bunu ifade etmez. Maksad bu ise mahlûl bedelleri demek iktiza ederdi.

MAHYACI (ماهیاجی) : Minâreler arasına geceleri kandillerle dînî, ahlâkî ve ictimâî vecizeler yazan ve şekiller yapan kimsedir ki Ramazan-ı şerifde büyük Câmilerin minâreleri arasında yapılır.

MAKLÛAN KIYMET (مقلوعاً قيمت) : Yıkıldıktan sonra bina enkazının ve sökülen ağacın kıymetleridir.

MAL (مال) : Tab'ı insanî mâil olup ta ihtiyaç zamanı için biriktirilen şeydir. Kendisinde bezl ve münâfese yâni münazaa cârî olan şeydir diye tarif olunmuştur.

MÂL-İ VAKF (مال وقف) : Vakfa âit mal demektir.

MA'LÛM (معلوم) : Vazife demektir. Cem'i meâlîm'dir. Mütevellinin ma'lûmu denince mütevellinin vazife ve ücreti anlaşılır.

MÂNİUN-NUKUŞ (مانع النقوش) : Câmi', medrese, türbe ve halâ gibi binaları dolaşarak bunların duvarlarına yazı yazılmasını ve resim yapılmasını men' hizmetiyle mükellef olan kimsedir. Vakfiyelerde bunlar bir

hizmet olarak şart edilerek bu hizmeti yapanlara ücret tayin olunmuştur. Bk. mâhin-nukuş.

MANSUB MÜTEVELLİ (منصوب متولی) : Mütevelli olması hakkında vâkıf tarafından bir şart olmıyan münhal tevliyetlere Hâkim tarafından tayin olunan zâttır. Vâkıfın şartı mucibince teayyün eden mütevelliye meşrut mütevelli denir.

MASARİF-İ VAKF (مصادف وقف) : Vakfın menfaatleri kendilerine meşrut olan cihetlerdir.

Buna meşrutün-leh ve mevkûf ün-aleyh de denir. Bu maddelere bak.

MEBERRÂT (مبرّات) : Meberre'nin cem'idir. Meberre iyilik ve ihsan demektir. Aslı olan bir kelimesi de iyilik ve ihsan mânasınadır.

MEBNİYYEN KIYMET (مبنياً قيمت) : Ebniyenin yerinde bulunduğu halde kıymeti demektir. ki arz bir kere ebniye ile bir kere de ebniye olmadığı halde takvim olunur, yâni, kıymetlendirilir. İki kıymet arasındaki fark ebniyenin kıymeti demek olur. Meselâ, Arz ebniye ile 10.000 lira ve ebniyesiz 6.000 lira ise 4.000 lira ebniyenin kıymetidir.

MECLİS-İ ŞER' (مجلس شرع) : Hâkimin muhâkeme veya bir takrir dinleme için akd eylediği celse demektir. Meclisin şer'a izâfesi şer'i hükümler tatbik olunmak itibâriyledir. Bu mânada meclis-i şer'i münirde, meclis-i lâzimüt-tevkirde gibi ta'zimi mutazammın tâbirler de sevk olunur.

MEFHUM-I MUHÂLİF (مفهوم مخالف) : Kendisinden sükût olunan şeyin hükmünde mantûka yâni söylenen hükme muhâlif olmasıdır. Buna delîl-i hitâb da denir. Meselâ, vâkıf vakfıyesinde vakfımın gallesi erkek evlâtlarıma verilsin dese bunun mefhum-ı muhâlifi kız evlâtlarıma verilmesin demektir.

Mefhum-ı muhalif Hanefîlere göre hüküm çıkarmakta delîl olmazsa da musanniflerin sözlerinde, muhavere ve alel'âde beyanlarda muteberdir. Meselâ, Fukaha vakfın mahalli mal-i mütekavvimdir deyince mütekavvim olmıyan malın vakfı sahih olmadığı anlaşılır. Mefhum-ı sıfat, mefhum-ı şart, mefhum-ı gaaye, mefhum-ı aded, mefhum-ı lâkab hep mef hum-ı muhalif ka'bilindendir.

MELİ (ملی) : Mallı, zengin demektir. Meselâ, vâkıf bir ciheti hayre "Hayır cihete" para vakf edip bu para kefil-i melî ve rehin-i kavî ile ahara ödünç verilip ribh'den fakir mekteb talebesine kitab ve kalem alına, diye şart etse bu para ancak zengin kefil ile, kıymeti borcu ödemeğe kifayet edecek rehn ile ikraz olunabilir.

MENÂFİ-İ VAKF (منافع وقف) : Vakıf malların temin eylediği faide ve menfaattir. Kira, ribh, sükna, meyva vesair hasılât gibi.

MENKUL (منقول) : Bir mahalden başka mahalle nakli mümkün olan şeydir. Nukud, urûz, hayvanat, mekîlât ve mevzunata ve adediyyâta şâmildir. (Bu maddelere bak)

MEN LEH ÜL-İSTİĞLÂL (من له الاستغلال) : Vakfın gallesi kendisine meşrut olan kimsedir. Meselâ bir kimse bir mal vakf edip te bu malın gallesini kızlarına ve bunlardan sonra fukaraya şart etse kızları ve fukara men leh ül-istiğlâl olur.

MEN LEHÜS-SÜKNÂ (من له السكنا) : Bir vakıf binanın süknâsı kendisine meşrut olan kimsedir. Meselâ, bir kimse bir ev vakf edip te süknâsını batnen ba'de batnin fakir kızlarına ve onların fakir kızlarına şart etse kızlara men lehüs-süknâ denir.

MENŞÛR (منشور) : Padişâh tarafından tevcih olunan Vezâret ve Müşîrlik rütbesi verildiğini havi ferman demektir.

MERÂFIK (موافق) : Mirfak'ın cem'idir. Mirfak bir işi suhûletle tutmak ve suhûletle muamele eylemek mânasınadır. Asıl madde rifk dır. Rifk, faidelendirmek menfaat vermek mânasınadır. Bu münasebetle bir mahallin ve bir evin kuyu, matbah ve su ayağı gibi faidelendiği şeylere denir. İrtifak bu mâna mülâhazasiyle istimal olunmaktadır.

MEREMMET (مرمت) : Islâh ve tamir etmek demektir.

MEREMMET-İ GAYR-İ MÜSTEHLEKE (مرمت غير مستهلكه) : İstihlâk edilmeden binâdan ayrılması mümkün olan meremmetdir. Merdiven, kuyu, dolap gibi.

MEREMMET-İ MÜSTEHLEKE (مرمت مستهلكه) : İstihlâk edilmeden binâdan ayrılması ka'bil olmıyan meremmetdir. Boya ve sıva gibi.

MERKAD (مرقد) : Uyuyacak yer demektir. Bu münasebetle Peygamberimiz Efendimizin Medînede bulunan kabr-i şeriflerine merkad-i nebî denir.

MESÂLİH-İ MESCİD (مصالح مسجد) : Mescidden maksad olan gayenin tahakkuku vücudlarına mütevakkıf bulunan kimseler ile levâzım-ı sairedir. İmam, Hatip, Müezzin, Kayyım gibi vazife sahiplerile Mescidin tenvirât ve tefrişatı gibi ihtiyaçları bu kabildendir.

MESÂLİH-İ VAKF (مصالح وقف) : Vakıfdan maksud olan gayenin tahakkuku vücuduna mütevakkıf olan hususlardır. Muâllim, Tabib, Müderris, İmam ve Hatib tayini. Vakıf akarların tamir ve termimi, icar ve ücretlerinin cibâyet ve tahsili gibi.

MESCİD (مسجد) : Müslümanlara mahsus ibâdet mahalli demektir. Küçüğüne büyüğüne Mescid denir. Örfümüzde Cum'a ve Bayram namazı kılınmayan ibadethaneye Mescid, Cum'a ve bayram namazı kılınan ibâdethanelere Câmi' denir ki mescid câmi' demektir. Mescid-i Aksâ, Kudüs'deki meşhur ma'bed ve Mescid'i Harâm, Kâ'be-i Mükerremedir.

MESNEVÎ (مثنوی) : Celâlüddîn-i Rûmî hazretlerinin Fârisî manzum olarak vücuda getirdikleri meşhur mütasavvifâne eseridir. Farsca ve Türkçe bir çok şerhleri vardır ve bazı dillere terceme edilmiştir. Bir vakfiyede mesnevî okutulması meşrut olsa bu esere haml olunur.

MEŞRÛTÜN-LEH (مشروطله) : Vâkıf tarafından vakfın menfaati kendisine şart olunan cihettir. Meselâ, vâkıf vakfeylediği hanın vâridâtını bir medresenin müderris ve talebesine veya bir Câmiin İmam ve hatibine şart etmiş ise bunlar meşrûtün-leh olmuş olur.

MEVKUF (موقوف) : Vakf olunan maldır.

MEVKUFÜN-ALEYH (موقوف عليه) : Vâkıf tarafından vakfın menfaati kendisine şart olunan cihettir. Meşrûtün-leh mürâdifidir.

MEVLÂ (مولا) : Mâlik, efendi gibi muhtelif mânalara gelen bu

kelime âzâd eden ve âzâd olunan mânalarına da gelir. Kullanıldığı mevkie göre mânalandırılır. Cem'i mevâlî dir.

MEZBUR (مزبور) : Okuması ve yazması olmıyan ve ismi geçen şahıs beyanında kullanılırdı. Tesniyesinde mezbûren, cem'inde mezbûrûn, Kadın ise müfredinde mezbûre, tesniyesinde mezbûretân, cem'inde mezbûrât denir. Bk. Mumâileyh, Müşârün-ileyh.

MİL (میل) : Evvelce Osmanlı devletinde 2500 ve Avrupada 1000 zira' tûlünde mesâfeye denirdi. Sonra, Çoğrafyacılar küre-i arzın münkasîm olduğu üçyüz altmış dereceden birinin yirmi cüz'ünden bir cüz'üne fersah ve her fersahın üçte birine mîl dediler. Bu hesaba göre fersah bir saatlik ve mîl yirmi dakikalık mesafe demektir. Maahâza ekser kavimlerin coğrafi milleri muhtelif olduğu gibi kara ve deniz milleri dahi muhteliftir.

MİSKİN (مسکین) : Hiç bir şeye mâlik bulunmıyan kimsedir. Cem'i mesâkîn dir.

MUÂLLİM (معلم) : Mekteplerde ders veren, öğreten zâttır.

MUAMELE-İ ŞERRİYE (معاملهٔ شرعیه) : Muâmele-i hukukiyye demektir. Fâiz ilzamı için yapılan muameleye de denir. Meselâ vakıf bir para muayyen bir müddetle bir kimseye ödünç verilir. O müddet zarfında ne kadar fâiz tutuyorsa bunu borç haline getirmek için vakfın malından ödünç para alan kimseye o kadar para mukâbilinde bir mal satılır ve o kimse o malı vakfa hibe eder. Bu suretle fâiz hukukî bir borç halini alır. Bu muâmeleye muâmele-i şer'iyye denir.

MUGÂRESE (مغارسه) : Bir arz üzerinde ağaç dikip yetiştirmek ve meydana gelecek semereden muayyen bir hisse dikip yetiştirene âit olmak üzere yapılan akiddir. Eski ve yeni mevzuatımıza göre gerek bu mukavele mülk ve gerek sahih ve gayr-i sahih vakıf arz üzerine yapılmış olsun muteber değildir. Diken ancak arz sahibinden fidanların kıymeti ile ecr-i mislini isteyebilip semereden ve arzdan hisse isteyemez.

MUHDES GEDİK (محدث کدك) : 1247 Hicrî tarihinden sonra ihdas olunan gediklerdir.

MUÎD (معید) : Lûgatte iâde eden mânasınadır. Örfde medreselerde talebenin derslerini müzâkere ve Hocanın takrirlerini iâde ve îzah eden zâttır. Müderris muâvini de denir.

MUKATAA (مقاطعه) : Arsası vakıf ve üzerindeki binâ ve ağaçları mülk olan akarda mutasarrıf tarafından arsa vakfına verilmek üzere arsa için kat' ve ta'yin olunmuş olan senevî ücrettir. Buna icâre-i zemin de denir.

MUKATAA-İ KADİMELİ MÜSTEGALLÂT-I VAKFİYYE (مقاطعهٔ قدیمه‌لی مستغلات وقفیه) : Mukataa ile îcar olunup henüz üzerine bina inşa ve ağaç dikilmiyen müstegallâttır.

MUKATAA-İ ZEMİN (مقاطعهٔ زمین) : Mîrî arazi üzerinde yapılan binâların yerleri ile koru ve mer'a olarak intifa' olunan arâzî-i emiriyyeden ücret olarak alınan vergidir. Buna icâre-i zemin de denirdi. Bu vergi Hazinenin öşür alamaması sebebiyle husule gelen zararı telâfi için vaz'edilmişti.

MUMÂ-ILEYH (مومی الیه) : İsmi geçip okuması yazması olan şahıslarda kullanılır. Filân efendi geldi mûmâ-ileyh ile uzun müddet görüşdük gibi. İki şahıs olursa mûmâ-ileyhima, ziyade olursa mûmâ-ileyhim denir. Bir veya ikisi kadın olup diğeri erkek ise yine böyledir. Eğer kadın ise mûmâ-ileyha, tesniyesinde mûmâ-ileyhima denir; cem'i kullanılmaz Bk. mezbur, müşârün-ileyh.

MUNZAM MÜTEVELLİ (منضم متولی) : İhtiyaç zamanında mütevelliye yardım etmek üzere Hâkim tarafından nasb "tayin" olunan zattır.

MUSALLÂ (مصلا) : Namaz kılınacak yer demektir. Bazı şehirlerde ve yollarda su başlarında namaz kılmağa mahsus yerler vardır. Buralarda kıble tarafı mihrab veya bir taşla belirtilmiştir. Bazı büyücek şehirlerde Cum'a ve bayram namazı kılınmak için namazgâh adı altında geniş yerler tahsis olunmuş ve etrafları dıvarla çevrilerek hutbe i'râd edilmek üzere minber vaz'olunmuştur.

Namazgâhlardan bazıları vakıfdır ve bazıları vaktiyle Devlet tarafından namaz kılınmak için tefrik olunan yerlerdir. Bundan başka bir de ekserisi Câmi avlularında olmak üzere cenâze namazı kılmağa mahsus mahaller vardır ki buna musallâ, cenâzelerin, üzerlerine konduğu taşa musallâ taşı denir.

MUSILLA-İ SAHN (موصلهٔ صحن) : Fatih Camii şerifinin Akdeniz ve Kara deniz taraflarında yüksek tahsil yapılan Sahn medreselerine girebilmek için alt taraflarında i'dâdî derecede inşâ olunan medreselerdir. İbtida-î hâric ve ibtida-i dâhil maddelerinde beyan olunduğu üzere ilk tahsil sıbyan mektebinden sonra hâric medreselerinde ve orta tahsil dâhil medreselerinde yapılır; buralardan me'zun olup da yüksek tahsil yapmak isteyenler imtihansız Mûsıla medreselerine girerlerdi. Buralarda muvaffak olanlar Sahın medreselerine yükselir ve buradan me'zun olanların isimleri Dîvan-ı Hümâyun defterine kayd edilirdi. Bu tâlî medreselere yâni mûsılalara Tetümme medreseleri de denirdi.

MÜSILA-İ SÜLEYMANİYE (موصلهٔ سلیمانیه) : Süleymaniye yüksek medreselerinin idâdî medreseleri idi. Süleymaniye üst medreselerine girmek için bu tâlî medreselerde okuyup ehliyeti isbat etmek lâzımdır.

MÜSKE (مسکه) : Lûgâtte temessük olunan şey demektir. Istılahda, bir arzda ziraat etmek hakkına mâlik olmaktan ibârettir. Buna müşedd-i müske denir. Meselâ bir kimse diğer bir kimseden ziraat için bir arz istiâre veya kiralasa o yerde ziraat etmek hakkına mâlik olmasına müske denir. Bazan girdâr'a şâmil mânada kullanılırsa da lisanımızda müstâmel değildir. Bk. Girdâr.

MUTASARRIF (متصرف) : İcâreteynli vakıflar gibi tedâvül kabiliyetini hâiz bir vakıf gayr-i menkulü tedâvül ettirmek selâhiyetine mâlik olan kiracıdır. Meselâ, icâreteynli bir vakıf kiracısı icarı altında bulunan me'cur gayr-i menkulü ahara ferağ edebilirdi. O kimse vakfın mâliki değil mutasarrıfı idi. Arâzî Kanunu hükmünce mîrî arâzi kiracıları da bunun gibi o arâzinin rekabesine mâlik olmayıp mutasarrıfı idi.

MÜCTEHED ÜN-FİH (مجتهد فیه) : Hakkında sarih ve kat'i nass olmadığı cihetle islâm müctehidlerinin muhtelif re'yde bulunduğu mes'ele-

lerdir. Kur'an ve hadîsi anlamaktaki anlayış farkından ileri gelir. Bir kanunu anlamakta müellifler arasında görülen anlayış farkları gibi.

MÜDDET-İ SEFER (مدت سفر) : Orta yürüyüşle üç günlük yoldur. Bulunduğu yerden, üç gün uzak bir yola giden kimseye şerîat lisanında, müsafir denir. Ve bunlar hakkında, müsafir hakkındaki hükümler cereyan eder örfümüzde daha az bir mesâfeye hattâ, bir kasaba ve şehirde başka bir kimsenin yanına gidene müsafir denirse de, şer' lisanında, bu gibi kimselere müsâfir denmez ve haklarında müsâfir hükümleri tatbik olunmaz.

MÜDERRİS (مدرس) : Tedris masdarındandır. Medreselerde mu' tad usul dairesinde ders veren zâttır.

MÜESSESÂT (مؤسسات) : Müesses'in cem'idir.. Müesses, vücude getirilen eser mânasınadır.

MÜESSESÂT-I HAYRİYYE (مؤسسات خيريه) : Ma'bedler, mektepler medreseler, hastahâneler ve sair hayrî eserlerdir.

MÜEZZİN (مؤذن) : Câmi' ve mescidlerde namaz vakitlerinde ezan ve kaamet vazifelerini ifa eden zâttır.

MÜFTEKİR (مفتقر) : Fakir ve mühtac mânasınadır. Zengin iken sonradan fakir düşmüş demek değildir.

MÜFTİ (مفتى) : İfta masdarındandır. Şer'i mes'eleler hakkında sorulan suallere cevap veren zattır. Osmanlı devletinde ve Türkiye Cumhuriyetinde Kaza, Liva, ve Vilâyet merkezlerinde bu iş için müftiler ta'yin edilmiştir. Müftilerin vazîfesi yalnız anlatılan hâdisenin mâhiyetine göre şer'î hükmünü beyandan ibârettir. Hüküm mâhiyeti yoktur. Alâkadarlar kabul etmezlerse mahkemeye müracaat ederler.

MÜLK (ملك) : İnsanın mâlik olduğu şeydir. Ayn, alacak ve menfaate şâmildir.

MÜLK GEDİK (ملك كدك) : Vakıf olunmıyan gedikdir. Bk. Gedik.

MÜLKNÂME (ملكنامه) : Hükümdar tarafından bir arazi parçasının şer'i haklarının veya rekabesinin bir veya bir kaç şahsa temlikini mutazammın olan vesika, ferman demektir.

MÜNÂKALE-İ VAKF (مناقلهٔ وقف) : Vâkıfın bir maldan vakfiyeti diğer malına nakl etmesidir ki istibdâl mahiyetindedir. Ancak istibdâl şart edilmiş ise câiz olur; edilmemiş ise olmaz. Meselâ, müteaddid ev ve dükkânı olan bir kimse evlerinden birini vakf edip te vakfiyede dükkânlarından birinin tarafından istibdal edilmesini şart ederse evdeki vakfiyyeti istediği dükkâna nakl edebilir. Bu takdirde evin vakfiyyet vasfı zail olur. Vakfiyede böyle bir şart edilmemiş ise vâkıf evdeki vakfiyyeti dükkâna nakl edemez.

MÜNÂKASA (مناقصه) : Eksiltmek, noksanlaştırmak demektir. Hayrî müesseselerin mübayaa edecekleri emtia ve yaptıracakları inşaat ve tamiratın ihâlesi dolayısiyle tüccar ve müteahhitlerden en az bedel teklif edenin tayini için yapılan muameleye denir. Mukâbili "müzayede" dir.

MUNKATIUL-EVVEL (منقطع الاول) : Başlangıçta meşrut'ün-lehi olmıyan vakıfdır. Meselâ vâkıf vakfının gelirini evlâdına şart edip te evlâdı olmasa buna munkatıul-evvel vakıf denir.

MUNKATIUL-EVSAT (منقطع الاوسط) : Başlangıçta meşrutün-lehi mevcud iken bir aralık munkatı' olan vakıfdır. Meselâ, vâkıf vakfının vâridâtını zürriyetinin erkeklerine şart edip erkek evlâd bir müddet vakfın gelirini aldıktan sonra yalnız kız evlâdını terk ederek vefat edip ba'dehu kiz evlâdından erkek tevellüd etse bu vakfa muntakıul-evsat denir.

MUNKATIUL-ÂHIR (منقطع الآخر) : Başlangıçta meşrutün-lehi bulunduğu halde sonradan bilkülliyye münkariz olan vakıfdır.

MÜRÂBİT (مرابط) : Düşmanın tecavüzünden memleketi muhafaza için hududlarda ikamet eden asker ve mücâhide denir. Bk. Ribât.

MÜRİD (مريد) : Bir mürşide intisap edip te henüz sülûk derecesine vâsıl olmıyan dervişdir. Tasavvuf yoluna intisab edip te ilk merhalede bulunan diye de tarif olunur.

MÜRSAD (مرصاد) : Bir vakfı tamirden mütevellid borçtur. Şöyle ki, vakıf ta'mire muhtaç olup da ta'mire geliri müsaid olmaz ve ta'mirata kâfi muaccele ile istiscâra talib dahi bulunmazsa bu vakıf ta'mir olunarak ileride vakfa rücu' etmek şartiyle ahara icar olunabilir. Bu suretle kiracının tamir için malından sarf eylediği para mürsad olmuş olur ki bunu kiracı kira bedelinden mahsub su'retiyle istifa eder.

MÜRTEZİKA (مرتزقه) Vakfın menfaatleri kendilerine şart olunan kimselerdir.

MÜSAFİR (مسافر) : Sefer maddesindendir. Sefer bir yerden diğer yere gitmek, intikal etmek mânasınadır. Müsafir de bu mânadadır. Istılah-ı şer'de, şeriat deyiminde, orta yürüyüşle üç günlük yere gitmek maksadiyle köy veya kasabasından çıkan kimsedir. Vakfiyelerde müsâfir tabirinden maksad lûgat mânasınadır.

MÜSAKAT (مساقات) : Bir kimsenin ağaçlarını hasıl olacak hasılat aralarında taksim olunmak şartile bakıp terbiye etmek için yapılan mukaveledir ki bir nevi' şirkettir. Meselâ, bahçe yani ağaç sahibi, bir şahsa bu bahçeye bak, ağaçlara bakup buda, sula, hasılat şu veçhile müşterek olsun deyip te o şahıs kabul etse müsakat akdedilmiş olur.

MÜSAKKAF (مسقف) : Sakfı yâni tavanı hâvi binâları müştemil olan müstegaldır. Ev ve mağaza gibi. Cem'i müsakkafât'tır.

MÜSENNÂT (مسنات) : Sınır ve su bendi ve su harklarının kenarlarıdır. Cem'i müsenneyât' tır.

MÜSTAGNEN ANH VAKF (مستغنىٔ عنه وقف) : Kendisine ihtiyaç kalmıyan vakıfdır. Meselâ bir köy tamamen dağılıp orada cemaatle namaz kılacak kimse kalmasa köyün camii müstağnen-anh olur; yâni vücuduna ihtiyaç kalmaz. Bunun gibi bir kasabanın gaz yağı lâmbalariyle tenvirine âit bir vakıf olup ta sonradan bu kasaba elektrikle tenvir olunsa bu vakfa da ihtiyaç kalmamış olur.

Müessesat-ı hayriyeden bir vakıf böyle müstağnen-anh hale gelirse buna âid vâridat selâhiyetli makamın re'yi ile vâridâtı ihtiyacını korumayan aynı cinsden diğer bir hayrî müeseseye sarf olunur.

Müstağnen-anh kalan nefs-i hayrî müesseseye gelince, bunların arsa ve enkazı, bir re'ye göre vâkıfa ve vefat etmiş ise vârislerine rücu' eder. Vârisleri yoksa veya ma'lûm değilse aynı cinsden başka bir hayır müessesesine sarf olunur. Diğer bir içtihada göre vâkıf ve vârislerinê rücu' etmeyip aynı nevi'den bir vakfa verilir. Meselâ bir köyün ahalisi dağılıp mescidi bilkülliye muattal kalsa enkaz ve arsası vâkıfa veya vârislerine rücu' eder ve diğer ictihada göre enkazı ile yakınında olup Mescidi olmıyan bir köyde Mescid yapılır ve arsa da bu Mescide tahsis olunur.

MÜSTEGAL (مستغل) : Hayrî cihetlerin idaresi için iktiza eden galle ve vâridâtı getirmek üzere vakfedilmiş olan maldır. Cem'i müstegallât'tır. Bağ, bahçe, han, hamam ve arâzî gibi gayr-i menkule ve nemalandırılması meşrut paraya ve vakfı adet olan menkullere ve gedik tabir olunan lâzım âletlere şâmildir.

Bir yerde müsakkafat ve müstegallât-ı mevkufe denerek müstegallât, müsekkafât mukabili zikr olundukta müsakkaf olmıyan müstegal murad olunur.

MÜSTAHLAS GEDİK (مستخلص كدك) : Başka yere nakl edilmek üzere kadim mahallinden tahlis olunduğu halde âhar mahalle nakl edilemeyen gediktir. Mülkü muhterık olan gediğe de müstahlâs gedik denir. Bu tabir gediğin müstekar olduğu mahallin arsa halinde olduğunu îma içindir.

MÜSTEHİKKUL-KAL' OLARAK KIYMET (مستحق القلع اولەرق قيمت) : Maklûan kıymetten kal' ücreti tenzil olunduktan sonra kalan kıymettir. Müstehikkul-kal' olarak kıymet, maklûan kıymetten kal' yâni sökme ücreti mikdarınca az olur.

MÜSTEKAR GEDİK (مستقر كدك) : Muayyen bir gayr-i menkulde kararı bulunan gediktir. Bk. Gedik.

MÜSTESNA EVKAF (مستثنا اوقاف) : Evkaf idaresinin mürakabesi olmaksızın doğrudan doğruya mütevelliler tarafından idare olunan vakıflardır. Eizze ve guzât vakıfları gibi.

MÜŞÂRÜN-İLEYH (مشار اليه) : İlim veya resmî mevkii yüksek olan zatlarda kullanılır. Yüksek ilim ve irfan sahibidir. Müşârün-ileyh yorulmaz bir sa'y ile daima çalışmış ve ömrünü tahsil ve tetebbu' ile geçirmiştir. Tesniyesinde müşârün-ileyhima, cem'inde müşârün-ileyhim denir. Bir veya ikisi kadın olup diğeri erkek ise yine böyledir. Kadın ise müşârün-ileyha, tesniyesinde müşâhün-ileyhima denir. Cem'i müsta'mel değildir. Bk. Mûma-ileyh, Mezbur.

MÜŞRİF-İ VAKF (مشرف وقف) : Mütevellinin tasarrufatını mürakabe altında bulundurmak üzere tayin olunan kimsedir. Buna nâzır da denir.

MÜTEFEVVİZ (متفوض) : Tedâvül kabiliyetini hâiz müsakkafat ve müstegallât-ı mevkufede tasarruf hakkını vâkıf tarafından telâkki ve tefevvuz eden kimsedir. İcâreteyn ve mukataalı vakıflarda olduğu gibi.

MÜTEKELLİM ALEL-VAKF (متكلم على الوقف) : Vakfın mütevellisi demektir. Mütevelli ve mütevelli mânasına olan kayyim tabirinin müradifidir. Örfümüzde istimaller terkolunmuştur.

MÜTEVELLİ (متولى) : Vakıf işlerini idare ve rü'yet etmek üzere tayin olunan zattır. Medenî Kanunun idare uzuvları dediği kimseler mütevelli demektir. Mütevelli her hangi bir şahıs olabilir; yeter ki mütevelli olmak için lâzım olan vasıfları hâiz olsun. Bazı vâkıflar vakıflarının tevliyyetini makamlara şart eylemişlerdir. Bu kabilden olarak Fetva Emini olan zata, şehrin Kadısına veya Vâlisine meşrut vakıflar vardır ki bunlara makama meşrut vakıf denir. Vakıflar Kanunu ile bu gibi vakıflar zabt olunmuştur.

Bir vakfın mütevellisine o vakfın nezareti tevcih olunmaz.

MÜTEVERRİ (متورع) : Memnu ve haram olan ve günah ve hurmet şüphesi bulunan şeylerden sakınan zattır. Binaen-aleyh vâkıf vakfiyesinde inşa ve vakfettiğim Câmi-i şerife müteverri' bir zat imam tayin olunsun diye şart eylese Câmie tayin olunacak imam efendide bu vasıfların vücudu aranmak iktiza eder. Bittabî' bu vasıf o zatın zahir-i hâline göre takdir edilir.

MÜTTEKİ (متقى) : Haram ve memnu olan şeylerden sakınan kimsedir. Müteverri' ile müttekî arasındaki fark, müteverrinin haram ve memnu olan şeylerle beraber hurmet şübhesi bulunan fiil ve hareketlerden de kaçınmasıdır.

MUVAKKİT-HANE (موقتخانه) : Bazı Câmi' avlularının bir köşesinde vakit tayini için yapılan binalardır. Bu binalarda vakit tayinine yarayan saat, rubu' tahtası vesaire gibi âlât bulunur. Muvakkit tayin olunan zat sabah ve akşam, saatleri ayarlar ve mühtac-ı tamir olanları ta'mir eder. Gelip geçenler de buradaki saatlere bakarak vakti öğrenir ve saatlerini düzeltirler.

Ekseriyyetle muvakkitler hey'et ilmine vâkıf zatlardan intihab olunurdu. Bunlar yukarda zikrolunan hizmetlerle beraber müracaat edenlere hey'et ilmi okuturlardı. Rasadhanemizin kurucusu muhterem âlim merhum hoca Fatin efendi ilk hey'et derslerini İstanbul'da Sultan Selim Cami' muvakkiti Fatih ders-i âmlarından merhum Hüseyin efendiden almış nihayet en büyük hey'et âlimi derecesine yükselmiştir. En yakın zamana kadar Medreselerde Hey'et ilmi tedris olunur ve müneccim başılar buradan yetişen zatlardan intihab olunurdu.

MÜVELLA (مولى) : Mahalli hâkimin bakmasına mani bulunduğu hallerde, hukukî bir ihtilâfı hâl ve fasletmek üzere valiyyül'-emir tarafından tayin olunan hususi hâkimdir.

MÜZÂRAA (مزارعه) : Bir taraftan arâzî diğer tarafdan amel yâni ziraat olmak ve hâsılat aralarında kararlaştırdıkları vechile taksim olunmak üzere yapılan mukaveledir ki bir nevi' şirkettir. Meselâ, tarla ve tohum bir taraftan, amel ve makine ve öküz diğer taraftan veya tarla bir taraftan, tohum ve amel diğer taraftan veya tarla ve tohum ve öküz ve makine bir taraftan, ve yalnız amel diğer taraftan olmak üzere mukavele yapmak birer şirket-i müzâraadır ve bu her üç nevi' sahihdir.

MÜZÂYEDE (مزايده) : Ziyadeleştirmek, artırmak demektir. Vakıf akarların îcarı ve hasılâtının satılması gibi hususlarda en fazla bedelle tâlib olana verilmek üzere artırmaya çıkarılması demektir. Mukabili "münâkasa" dır.

— N —

NAKİP (نقيب) : Bir cemaatin büyüğü, bir cemaatin işlerine bakan, zat, Tekyelerde Şeyh vekili bulunan zat. Nakibül' Eşraf, şürefa ve Sadeti Kiramın yani Peygamber (S. A.) sülâlesinden gelen zatlerin umur ve hususlarına bakmaya resmen memur olan zat.

Nakibül-eşraf kaymakamı, taşralarda merkezdeki nakibül-eşraf makamına kaim olmak üzere tayin olunan kimseler.

NAKİB-İ İMARET (نقيب عمارت) : Nekabet maddesindendir. Nekabet, şereflilik, ululuk mânasına gelir. Vakıfda nakib, yardımcı mânasında kullanılmıştır. Buna göre nakîb-i imaret şeyhinin yâni müdirinin yardımcısı ve imaret işlerinin görüp gözeticisi demek olur.

NARH - NARK (نرخ) : Satılık şeyin tayin olunan bahasıdır. Arapçada si'r denir. cem'i es'ardır. Es'ar ve tes'ir narh koymak mânasınadır.

NAZIR (ناظر) : Görüp gözeten demektir. Vakıf ıstılahında, mütevelli mânasında kullanıldığı gibi mütevellinin tasarrufatına nezaret etmek üzere, vâkıf tarafından veya hâkim tarafından tayin olunan zattır.

NAZIRI İMARET (ناظر عمارت) : bak, imaret nazırı.

NAZIR-I VAKF (ناظر وقف) : Mütevellinin tasarruf ve muamelelerine nezaret ve bunları mürakabe altında bulunduran zattır. Bazı memleketlerde nâzır mütevelli mânasında müstameldir.

Nâzır mütevellinin tasarruf ve muamelelerine müdahale etmeyip yalnız bunların vâkıfın şart ve vakıf ve meşrutün-lehlerin menfaatlerine muvafık olup olmadığını tetkik eder ve icabında istişarî mahiyette tavsiyelerde bulunur. Yolsuzluk vukuunda selâhiyetli mercileri haberdar eder.

Bazı vakfiyelerde vâkıflar vakıflarına nâzır tayin eylemişlerdir.

Bir vakfın nazırına o vakfın tevliyeti ve mütevellisine o vakfın nezareti tevcih olunamaz.

NEKKAD-I KENDÜM (نقاد كندم) : İmarethane ve hastahane gibi vakıf müesseselerde buğday ayıklayıp temizleyen demektir.

NEKKAD-I ÜRZ (نقاد ارز) : İmarethane ve hastahane gibi hayrî vakıf müesseselerde pirinç ayıklayan demektir.

NEKKÂT (نقاد) : Müessesat-ı hayriyye hademesinden vakt-ü zamanında vazifeleri başına gelip gelmeyenleri noktalayan ve gelmeyenlere tenbihatta bulunarak devamsızlıkları tesbit eden vazife sahibidir.

NESL (نسل) : Zürriyet demektir. Erkek ve kız çocukları ve bunların feri'lerini ifade eder.

NESLEN BA'DE NESLİN (نسلاً بعد نسل) : Nesil nesil demektir. Te' bid ifade eder. Batnen ba'de batnin gibi tertibe delâlet etmez. Meğer ki isti'mal olunan beldede batnen ba'de batnin mânasında mütearef olsun. Meselâ, vâkıf vakfiyesinde bazı emval vakf edip vakfımın vâridatı neslen ba'de neslin evlâd ve evlâd-ı evlâdıma verile ve ba'del'inkıraz furakaya sarf oluna diye şart etse her hangi batında olursa olsunlar vakfın vâridatı mütesaviyen onlara verilir.

NEZÂRET (نظارت) : Lûgatte bakmak demektir. İstılahda görüp gözetmek, mürakabe etmek mânasınadır.

NIKZ-I VAKF (نقض وقف) : Vakfın enkazıdır ki asl-ı vakıfdandır.

NİZAMLI GEDİK (نظامى كدك) : Sultan Mahmud haremeyn icareteynli vakıf gedikleridir ki te'mîn-i deyn etmeleri nızam iktizasından olduğundan bu gibi gediklere nızamlı gedik denmiştir.

NUKUD-I MEVKUFE (نقود موقوفه) : Vakfolunan paralardır. Vakf olunacak malın akar olması îcab ettiği halde örf ve teamüle binâen para vakfı da tecviz olunmuştur. Meselâ, bir kimse 10.000 lira vakf edip bu para âhara ikraz edilerek neması ile... mekteb talebesinden fakir olanlara senede birer kat elbise yaptırılmasını şart eylese bu vakıf nukud vakfı olur.

NÜZUL ANİL-VAZİFE (نزول عن الوظيفه) : Mütevelli, câbi gibi cihet sahiblerinin başkalarına tevcih edilmek üzere üzerlerindeki cihetten vaz geçmeleridir.

— Ö —

ÖRF (عرف) : İyi âdet mânasınadır. İşde de, sözde de kullanılır. Âdet iyi ve kötü olabilir; fakat örf daima iyi olan iş ve sözdür.

ÖRF-İ BELDE GEDİĞİ (عرف بلده كدكى) : Yerden bir nevi' dâimî intifa' hakkıdır. Şöyle ki İzmir ve Manisa ve Bursa gibi şehir ve kasabalar dahilinde bazı mülk arsalar üzerinde bina yapmak ve ağaç dikmek ve bunların o yerde kalması mukabilinde arsa sahiplerine seneden seneye muayyen bir ücret vermek üzere ihdas edilen intifa' hakkına örf-i belde gediği denmiştir. Bu hak Tapu dairelerinde de kabul olunarak bina ve ağaçlar ayrı ve yerleri, sahipleri namına ayrı olarak kayd olunmuş, yer kiralı ve bazılarında..... nın örf-i beldesinden işareti konulmuştur. Meselâ, ilk mukavele yapan arsa sahibi Hasan ağa namında bir şahıs ise Hasan ağanın örf-i beldesinden denmiştir. Bu yerlerde tasarruf hakkı bina ve ağaç sahiplerine âittir. Arsa sahibleri yalnız tayin olunan ücreti isteyebilip hatta bu ücreti artıramazlar.

— P —

PAFTOS GEDİĞİ (بافتوس كدكى) : Şehir ve kasaba haricindeki bazı arâzîden dâimî surette intifa' hakkıdır. Şöyle ki; İzmir ve Manisa ve Bursa gibi şehir ve kasabalar haricinde bazı arazî üzerine bina yapmak ve ağaç ve bağ dikmek ve bunların lâ-ilâ nihâye durması mukabilinde yer sahiplerine her sene muayyen bir ücret vermek üzere ihdas olunan intifa' hakkıdır. Bu haklar da Tapuya kayd olunarak bina ve ağaç, bunları meydana getirenler ve yerleri sahipleri namına kayd olunmuş ve bu hakka paftos gediği denmiştir.

Bir tevhid-i ictihad kararında bu yerler ağaç ve gürum zâil olduğu takdirde sahiplerine veya vârislerine rücu' edeceğine karar verilmiştir.

Bu gedikler hakkında (Mukarrerât-ı sâmiye ve adliye) adlı eserin üçüncü kısmının 61 inci sahifesinde münderic nizamnamede bu gedikler hakkında tafsilât vardır. Bu gediklere dair tam bir fikir edinmek için nizamnamenin bunlara müteallik fıkrasını aynen nakl edelim.

(Mülk arsalar üzerinde eshabı tarafından örf-i belde namiyle vaz' olunmuş gedikler tasarrufudur ki yerleri hakikaten arz sahiplerinin mülkleri olmakla gedik sahipleri senevî takdir olunan icâresi her ne ise onu verip olvechile bina ve eşcârı için hakk-ı karara mâlik olmuştur. Bunların yerlerinin bey'i Mahkemede ve binaların ferağı yer mutasarrıfları huzurunda icra ve gedik için yüzde beş harc-ı ferağ ve yüzde iki buçuk harc-i intikal yer mutasarrıfları tarafından ahz-ü istifa ve senedi onlar tarafından it'a kılınır. Yer mutasarrıflarının bu imtiyazı çünkü bunlar binanın hal'i ile bina masraflarını yerlerinden ihraç ve âhara icâre veyahut bil'ibka tezyid-i icâre gibi mülkiyyet hukukiyle keyfe-ma-yeşâ, mutasarrıf ve hasbeşşart muktedir olamamalarına ve icâre-i mukarrere esasen cüz'î bir şey olduğundan bu tahsisatla ecr-i misli tekmil etmiş olacaklarına ma'tuf olarak bir kaide-i kadîme bulunmuştur. Binaenaleyh işbu binaların bey' ve hibeleri yer sahiplerinin temessükleriyle icra olunagelip vefat vukuunda vereseye, verese olmadığı surette Beytül-mâle kalır. Bunlarda mahlûl kalmak kaidesi cârî değildir.) (1)

Bu nizamnamenin hatemesinde de şöyle denilmektedir :

(Karşıyaka gibi İzmirin havâlisinde ba'zı arâzîi emiriyye ve mevkufe mutasarrıfları bu yerlerini bina ve bağ yapmak ve eşcar gars etmek üzere senevî bir icâre takdiriyle âhara icar etmiş olduklarından bu veçhile gedik i'tibar olunanların kâffe-i ahkâm ve şerâit ve muamelâtta yer ve binası vakf olup ta mülk olarak gedik vaz' olunan akaarat ile mülk arsalar üzerinde gedik i'tibarı verilen müstegallâttan hiç bir farkı yoksa da harîc-i şehirde oldukları için bunlara paftos ve dâhil-i şehirde olanlara gedik namı verilmiştir.

— R —

RAVZA-İ MUTAHHARE (روضهٔ مطهره) : Ravza bahçe demektir. Cem'inde riyâz denir. Ravza-i mutahhare Nebiyy-i zîşan efendimizin Medîne-i Münevveredeki Merkad-i Mübârekeleridir.

REHN-İ KAVÎ (رهن قوی) : Kıymeti borç mikdarı veya daha az olan ve medyunun temerrüdü halinde kıymeti borcu ifaya kâfi olan rehindir. İster menkul isterse gayr-i menkul olsun.

RAKABE (رقبه) : Aslında boyun demektir. Bir şey'in zatına ve maddi vücuduna da rakabe denir.

RAKABE ETMEK (رقبه اتمك) : Bir vakfın gallesini "gelirini" vakfın aslına ilâvet etmektir.

REŞİD (رشید) : Umur ve mesâliha vâkıf olup şer' ve aklın hilâfına malını sarf ve israfdan çekinen kimsedir.

REY'İ VAKF (ریع وقف) : Rey' ziyade ve nema demektir. Bu mülâhaza ile vakfın galle ve varidâtına rey'i vakf denir.

RİBÂT (رباط) : Bağlamak mânasına olan rabt maddesinden isimdir. Bağ demektir ve müf-aa-le bâbından mürâbata gibi mastardır. Sınır ve derbentlerde düşmanın tecavüzünden memleketi muhafaza için hazır

(1) Ferağ ve intikal harçlarının yer sahiplerine verilmesi hakkındaki kaide-i kadîme Kanun hükümlerine muhalif olduğundan 329 tarihinde terk olunarak diğer ferağ ve intikal harçları misillû muameleye tâbi' tutulmuştur.

ve âmâde olmak mânasınadır. Bu münasebetle hudud ve derbentlerdeki asker ve mücahidlerin ikamet ettikleri kışla ve tekyelere ribât denmiştir. Bir de at sürüsüne ribât denir.

RİBH (ربح) : Ticaretten hasıl olan kazanç, faidedir. Paranın faizine de ribh denir.

RİBH-İ MÜLZEM (ربح ملزم) : Hukukî bir muamele ile borç haline getirilen ribh (faiz) demektir.

RITL (رطل) : Yüzotuz dirhemdir. Kamus'un beyanına göre iki nevi' rıtl vardır. Biri Şâmî, diğeri Bağdâdî, Şâmî rıtl 480 dirhem ve Bağdâdî rıtl 128 dirhem ve bir dirhemin yedi cüz'de dört cüz'üdür.

Bazı beldeler ahalisi orta vücutlu bir adamın iki avcu dolusu zahîre istîab eden ölçüye rıtl derler ki bu da 128 küsur dirhemdir. Hicazda isti' mal daha muhteliftir. Trablus garpte rıtl yerine cerre istimal olunur. Her cerre altı gıraf ve her gıraf 560 dirhemdir.

RÜSÛM (رسوم) : Resmin cem'idir. resim, malî istilahda, vergi mânasınadır.

RUSÛM-I ÖRFİYYE (رسوم عرفیه) : Şer'î resimler gibi olmayıp hükümdar tarafından alınması emr olunan veya istifası örf ve âdet cümlesinden olan resimlerdir. Çift bozan akçesi gibi.

RÜSÛM-I ŞER'İYYE (رسوم شرعیه) : Rüsûm, resmin cem'idir. A'şar gibi şer'an alınması câiz olan resimlere Rüsûm-ı şer'iyye denir.

RÜŞD (رشید) : Salâh ve hüsnü tasarrufdan ibarettir.

— S —

SADAKA (صدقه) : Sevap için ivazsız olarak fakirlere temlik olunan maldır. Hizmet mukabili olmıyarak fukaraya verilen mallar da sadaka kabîlindendir. İvazsız olarak zenginlere verilen mala hibe ve hediye denir.

SADAKA-İ MEVKUFE (صدقهٔ موقوفه) : Vakıf tasarrufu için kullanılan sarih lâfızlardandır. Vakfettim, habs eyledim gibi. Sadaka-i mevkufe kıldım da denebilir ve bu sözle de vakıf vücud bulur.

SADAKA-İ MÜEBBEDE (صدقهٔ مؤبده) :Sadak-i mevkufe gibi elfâz-ı vakıfdandır.

SADRÎ - SADRİYE (صدری - صدریه) : Lûgatte bir çok mânalara gelen ve bu meyanda göğüs mânasına olan sadr'dan nisbet sıygasıdır. Çocuk babaya nisbetinde sulbî, sulbiye diye ifade olunduğu gibi anaya nisbetinde sadrî ve sadriye diye ifade olunur. Meselâ, Sulbî oğlum... ve sulbiye kızım ve kadın ise sadrî oğlum... ve sadriye kızım... denir. Nisbetin vechi sulb ve sadr tenâsül cihazının mahalli olmak münasebetiyledir.

SAKK (صك) : Farsça çek kelimesinden arabcaya alınmıştır. Vurmak mânasınadır. ve yazılı şeye denir. Istılahda hâkim tarafından tanzim olunan i'lâm ve huccetlere denir. Bundan bahs eden ilme ilm-i sakk denmektedir.

Bundan başka sakk; halk arasında alınıp verilen senet ve vesikalara ve bunların lâfız ve ibaresine denir. Müfad ve mânasına da sebk denir. Cem'i sûkûk dur. Bk. Sebk.

SALİH (صالح) : Sû-i hal ile maruf olmıyan müstakim, afîf ve iyiliği kötülüğüne galib olan kimsedir. Cem'inde suleha denir. Vâkıf bir ciheti sulehadan bir kimseye şart etmiş ise ancak bu vasıfları haiz olanı kasd etmiş demek olur.

SAN'AT - SINÂAT (صنعت - صناعت) : Her ikisi de sun' veya san' masdarından müştakdır. Sun; güzel işlemek mânasınadır. Amelden ehasdır. Her sun' ameldir; fakat her amel sun' değildir. Çünkü amel iyi ve kötü fi'le denir. Şu halde san'at iyi iş demek olur.

Sınâate gelince, sınâat mümarese ve rüsuh ile hasıl olan hırfet demektir. Bu kabil işlere de hırfet denebilirse de buna sınâat denmek daha yerinde olur.

San'at ve sınâat ayn-ı mânayadır. Fakat Külliyaât-ı Ebül-Beka'da san'at mahsûsatta ve sınâat mahsûsatın gayrinde isti'mal olunduğu beyan olunmuştur.

SANDÛKÎ (صندوق) : Veznedar demektir.

SEBET (ثبت) : Delil ve huccet demektir. Sened ve sebet-i yok denir ki delil ve hucceti yok demektir.

SEBK (سبك) : Lûgatte altın ve gümüş nev'inden olan madenleri kalıba süzmek mânasınadır. Sakk ıstılahında i'lâm ve huccet gibi vesikaların mazmununa sebk, lâfız ve ibarelerine sakk denirdi. Gûya altın ve gümüş gibi olan meâni, kalıp mesabesinden olan lâfız ve ibarelere süzülmüştür. Bunda meâniyi altın ve gümüşe ve lâfız ve ibareleri kalıba teşbih vardır. Vaktivle şer'i i'lâm huccetleri Temyizen tetkik eden Meşîhat-i islâmiyyede mün'akid fetvahane-i Âlide bir i'lâmı nakzederken "mührü mutabık ise de..... cihetle sebki noksan ve halelden hâli değildir" diye bozarlardı.

Hâkimin mührü dairedeki tatbik mührüne mutabık ve i'lâmın tarz-ı inşası halelden ârî ise de mündericatında esas hükümlere ve usulü mahkemeye riâyet olunmamış demektir.

SENED (سند) : Lûgatte itimad ve istinad olunan şey mânasınadır. Örfen gerek hariçte ve gerek hâkim huzurunda akid ve ikrar gibi muamelelere dair yazılan vesikalara denir. Borç senedi, satış senedi, hibe senedi gibi.

Kezalik hâkim tarafından yazılan i'lâm ve huccetlere denir ki senedât-ı şer'iyye tabiri bu ma'nayadır. Senedat cem'idir.

SEVAB (ثواب) : Allahın rahmet ve mağfiretine ve Peygamberin şefaatine vesile olan amel veya amelin mükâfatıdır.

SEYYİB (ثيب) : Meşru' veya gayr-i meşru' bir surette erkekle mukarenet eden kadındır. Gerek kocası olsun gerek olmasın. Vakfiyelerde geçen seyyib tabiri bu vechile tefsir ve i'mal olunur.

SILA (صله) : İhsan ve eyilik demektir. Vakıflardan hizmet mukabili olmıyarak bahş edilen menfaatler sıla kabilindendir.

SILA-İ RAHİM (صلهٔ رحم) : Ziyaret veya mektupla hal ve hatır sor-

mak veyahut maddeten yardım etmek gibi bir suretle akribaya eyilik ve ikramda bulunmaktır.

SİCİL (سجل) : Aslında mahkemede vekayi', uhûd ve ahkâm gibi hususlar kayd olunan büyük deftere denir. Sonraları i'lâm ve huccetlerin kaydına mahsus defter için de örf olmuştur.

Zamanımızda Tapu ve nüfus defterleri gibi bazı mücelledâta da sicil denmektedir. Tapu sicili, nüfus sicili, ticaret sicili gibi.

SİKAYE - SÛKAYE (سقايه - سقايه) : İnsan ve hayvanların su içmeleri için vakf olunan kuyu, çeşme, havuz gibi yer demektir.

Mekke-i Mükerremede hacılara zemzem dağıtılmasına sikayet hizmeti ve bu hizmeti gören kimseye de Kâ'be Sakası denir.

SİRDÂB (سرداب) : Yazın sıcak vakitlerde serinlemek için yer altında ittihaz olunan mahzen gibi yere denir. İzbe tabir olunur. Farsca serdab kelimesinden, sin'in üstünü esre'ye tahvil olunarak arapçaya alınmıştır. Aslında su soğutulmak için ittihaz olunmuş yerler iken sıcak günlerde serinlemek için oturulması dolayısiyle muntazam ve geniş şekillerde yapılmak âdet olmuştur.

SOFA (صوفه) : Soffe kelimesinin tahrif edilmiş şeklidir. Evlerde oda kapılarının açıldığı boşluğa ve sed ve seki gibi yüksekce yerlere denir ve bir de sofa, çeşme ve türbelerin iki yanlarında ve kabristanlarda etrafı sed ile çevrilen boş yerlere ve âile makberlerine denir. Vakfiyelerde tesadüf edilen sofa tabirleri ekseriya bu mânalaradır.

SULBÎ - SULBİYYE (صلبي - صلبيه) : Bir kimsenin sulbünden hâsıl olma oğlu ve kızıdır. Babaya nisbette kullanılır. Bk. Sadrî-sadriye.

SULTAN (سلطان) : Hükümdar demektir. Nîm veya tam müstakil olabilir.

SÜRRE (سره) : Para kesesi demektir. Osmanlı devletinde Hilâfet makamından her sene Haremeyn yâni Mekke, Medîne fukara ve ulemasına gönderilen paraya da sürre denirdi ki merasimle bir zatın muhafazasında sevk olunurdu. Bu merasime (Surre Alayı) ve mahalline götürmeğe me'mur olan zata da (Surre Emîni) denirdi. Bir de Surre Naibi bulunurdu.

SÛFUR (سفر) : Sefr'in cem'idir. Daha bazı mânalara gelen sefr, devletlerin hudutlarına denir ki buralarda şekavet, hırsızlık ve kaçakçılık gibi hallere ruhsatsız içerden dışarıya ve dışardan içeriye girip çıkmaya mâni' olmak üzere karakollar bırakılır. Bunlara hudud karakolları denmektedir. Bir de sefr, eşkiyanın geçit mahallerine ıtlak olunur ve lûzumu halinde buralara da karakollar ikame olunur.

SÛRE (سوره) : Kur'an-ı Kerîmin muhtevî olduğu 114 kısmın her birine denir.

— Ş —

ŞEÂİR-İ VAKF (شعائر وقف) : Bulunmamaları vakfın muattaliyyetini intac eden hayrat hademeleri ile diğer ihtiyaçlardır. Mescide göre İmam, hatib, müezzin ve tenvirat; hastahaneye göre Doktor, hasta bakıcı ve hastahanenin idaresi için icabeden âlât, edevat ve ilâçlar vesairedir.

ŞEHİD (شاهد) : Allah yolunda ölen kimsedir ki fıkıh ıstılahında dünveyi ve uhrevi hüküm bakımından hakiki ve hükmî olmak üzere iki kısımdır.

Harb meydanında ölen veya âsiler ve yol kesenler tarafından öldürülen veya harb meydanında ölü olarak bulunup ta vücudunda eser-i cerh olanlar hakiki şehidlerdir.

Suda boğulan, ateşde yanan ve gurbette vefat eden ve arz hareketi esnasında enkaz veya toprak altında kalıp ölen ve Kolera ve Veba'da ve doğum esnasında veya sonra müddet-i nifasda ve zatül-cenb gibi hastalıklar sonunda ve ilim yolunda ahirete intikal edenler, hükmen şehiddirler. Yâni âhirette şehid sevabına nail olurlar. Bunların hükümleri fıkıh kitaplarında tafsilâtiyle beyan olunmuştur.

ŞERAİT-İ İSTİBDAL (شرائط استبدال) : İstabdal sahih olmak için vücudu lâzım olan kayd ve şartlardır.

Vakıf akaarın intifa' edilemez bir hale gelmesi veya vâridatı masrafını korumaması, hâkimin izni ve hükümdarın müsaadesi ve bedel olarak alınacak akaarın mahal ve mevkiinin vakıf akaarın mahal ve mevkiinden şeref ve rağbetce dûn olmaması ve nakd ile istibdalde gabin bulunmaması gibi hususlardır. Zaruret ve Hâkimin izni gibi şartlar istibdali meşrut olmıyan vakıfların istibdalinde aranır. Vâkıf tarafından istibdal şart edilmiş ise bu gibi şartlar aranmaz; ancak zarurete mebni yapılacak istibdalde olduğu gibi meşrut istibdalde de gabn-i fâhiş olmamak ve müstebdelin mevkii müstebdelün-bihin mahal ve mevkiinden şeref ve rağbetce dûn bulunmamak şarttır.

ŞERÂİT-İ VAKF (شرائط وقف) : Vâkıfın vakfına müteallik arzularını ifade eden beyanlardır. Vâkıfın şartları vakfettiği malların suret-i idaresine, vâridâtın suret-i tahsisine ve vakfını kimlerin idare edeceklerine tealluk eder. Meselâ, bir kimse müteaddid gayr-i menkul vakfederek bunlar icâre-i vâhide ile îcar edilerek hasıl olan mebaliğden... liranın... câmiin imamına ve..... liranın ..... câmiin hatibine ve..... liranın her iki câmiin sair ihtiyaçlarına ve fazla kalan mikdarın batnen ba'de batnin evlâdına verilmesini ve vakfının hayatta oldukca kendisi ve vefatından sonra ekber ve aslah evlâdı tarafından idare olunmasını takrir ve beyan ile vakfının idare suretine ve gelirin sarf suretine ve tevliyetin kimin tarafından idare olunacağına müteallik arzularını ifade etmiş olur. Bunlara mümasil diğer muhtelif şartlar da dermeyan olunabilir. Vâkıfın, şer'a ve vakfın mahiyet ve hükmüne muvafık olan şartlariyle amel olunmak iktiza eder.

ŞEYH-İ İMÂRET (شيخ عمارت) : İmareti idare ve müsafirleri ağırlayıp ve fakir ve muhtacları kabul ile ikram eden zattır.

ŞEYHÜL - İSLÂM (شيخ الاسلام) : Bidayette halk arasında tahaddüs eden münâzaa ve ihtilâfları ilmen halle muktedir, fazl ve ilmiyle müştehir en yüksek zevata verilen bir unvan iken sonraları resmiyet iktisab ederek Müfti ve Kadıların ve tarîk-ı ilmiyyenin mercii olmak üzere Pâdişah tarafından iftâ makamına tayin olunan zata ıtlak ve tahsis olunmuştur.

Osmanlılarda İkinci Sultan Murad devrinde ilk evvel Şeyhul'islâm olan Mehmed Şemsüddîn-i Fenârî efendidir. Bu makama çok büyük ve fazilet sahibi âlimler getirilmiştir. En meşhurları Şemsüddîn-i Fenârî, Molla Husrev Mehmet efendi, Molla Gûrânî, İbn-i Kemal Ahmed Şemsüddin efendi, İbnüs suud, Hoca Sa'düddin efendi, Yahya efendilerdir. 124 Şeyhül'islâmın hal tercemeleriyle el yazılı cevab ve imzalarını taşıyan fetvaları 1334 tarihinde Matbaa-i âmirede tab'olunan İlmiyye Sâlnâmesinde mündericdir.

ŞİFÂ-İ ŞERİF (شفاء شريف) : Hazreti Peygamber Efendimizin ahval ve ahlâk-i celilelerini beyan ve tavsif için te'lif kılınan meşhur eserdir ki müellifi hicrî 526 tarihinde vefat eden Ebül-fazl Kaadî Iyâz bin Musa nam zattır. Esere dair bir çok şerhler yazılmıştır. En meşhuru Aliyyülkaarînin iki ciltten ve Omerü-arazînin dört ciltten ibaret olan şerhleridir. Bazı vakfiyelerde bu eserin okunması ve Medreselerde tedris olunması şart kılınmıştır.

ŞURÛT-I VAKF (شروط وقف) : Bk. Şerâit-i vakf.

— T —

TABBÂH (طباخ) : Pişirmek mânasına olan tabh masdarındandır. Hastahane, İmaret ve Tekye gibi müesseselerde yemek pişirip hazırlayana ıtlak olunur.

TAHSİSAT (تخصيصات) : Tahsisin cem'idir. Tahsis lûgatte bir şey'i yalınız bir hususa hasr ve tayin eylemek demektir.

TAHSİSAT KABİLİNDEN VAKF (تخصيصات قبيلندن وقف) : Arâzî-i emîriyyeden iken irsâdî (Bak. İrsadî vakıf) bir şekilde vakf edilmiş olan yerlerdir ki üç kısımdır.

1 — Rekabe ve tasarruf hakkı hazinede kalarak yalnız miri menfaatleri (a'şar ve rüsûm) hükümdar tarafından bir cihete vakf ve tahsis olunan yerlerdir.

2 — Rekabe miri menfaatleri hazinede kalarak yalnız tasarruf hakkı hükümdar tarafından bir cihete tahsis olunan yerlerdir

3 — Rekabesi hazinede kalarak hem tasarruf hakları hem de miri menfaatları bir cihete tahsis olunan yerlerdir. Bk: Tahsis-i sahih, Tahsis-i gayr-i sahih.

TAHSİŞ-İ GAYR-İ SAHİH (تخصيص غير صحيح) : Hazineye âit bir kısım vâridâtı Hazinede istihkakı olmıyan bir cihete tahsisdir. Buna irsâd-ı gayr-i sahih de denir. Bu nevi' tahsislerin ibtali câizdir.

TAHSİS-İ SAHİH (تخصيص صحيح) : Hazineye ait bir kısım vâridâtı hazinenin masraflarından olan bir cihete tahsisdir. Hükümdar tarafından doğrudan doğruya veya onun izniyle başkaları tarafından yapılabilir. Bu kabil tahsislerin iptali câiz değildir. Yalnız buna mukabil hazineden maaş ve tahsisat tayin olunarak tebdil olunabilir.

TAPU (طابو) : Türkçe olup itaat ve inkiyad mânasınadır. İstilahda, arâzînin tefvizi mukabilinde peşin alınan paraya ve me'mur tarafından verilen senede ıtlak olunur. Bâtapu tasarruf olunan tabiri tefviz suretiyle ve senedle tasarruf olunan demektir. Arâzînin âhara tefvizine ve suret-i iktisab ve tasarrufu mübeyyin sened i'tasına memur olanlara Tapu memuru denir.

TA'VİZ BEDELİ (تعويض بدلى) : Ta'viz karşılık ve bir şeyin mukabili demektir. Vakıf ıstılahında, mukataalı ve icareteynli gayri menkullerin, mutasarrıflarına temliki mukabilinde alınacak bedele ıtlak olunur.

2762 sayılı Vakıflar Kanununun dördüncü bâbı ile tanzim olunan hükümlere göre vakıf gayri menkullerin mükataaya ve icaretyne bağlanması men' olunmuş ve kanunun neşri zamanında mevcud mukataalı topraklarla icareteyinli gayri menkullerin mülkiyetleri bir senelik mukataa ve icâre-i müeccelelerinin yirmi misline muâdil bir ıvaz karşılığında bu arâzi ve ebniyyenin mülkiyetleri mutasarrıfları namına tapuya tescil olunarak vakıfla alâkaları kesilmiştir.

TEÂMÜL (تعامل) : İsti'mali çok olandır. Âdet müradifidir. Meselâ, şu nevi' menkullerin vakfı müteâmeldir denir ki nâs arasında bunları vakf etmek âdettir demektir.

TEBERRU' (تبرع) : İtası vâcib olmıyan bir şeyi diğer bir kimseye terk ve ihsan etmektir, Hibe, sadaka, hediyye ve ibâha ya şâmildir.

TEBZİR (تبذير) : İnsan malını yerinin gayride sarf etmektir. Lüzum mikdarından fazla sarfa israf denir. Tebzir ile israf arasında fark tebzir, yersiz ve israf, mikdardan fazla sarfdır. Bk. İsraf.

TEFTİŞ MAKAMI (تفتيش مقامى) : Medenî kanunda idare uzuvlarının yâni mütevellilerin idare ve muamelelerini mürakabe ve bazı hallerde tesis işlerini tanzim ve lâzım gelen tedbirleri ittihaz eden makamdır ki tesis gayesine göre Devlet, Vilâyet ve Belediye ve Köyden hangisine âit ise onun teftişine tabidir.

Bir tesis müteaddid şahsiyet-i hükmiyyeye "hükmi şahsiyete" taalluk ediyorsa teftişi hangisinin yapacağı Kanunda gösterilmemiş olduğu gibi Devlet, Vilâyet ve Belediye ve Köye müteallik vakıflarda bu vazifenin hangi memur veya teşekkül tarafından ifa olunacağı tayin olunmamıştır.

TEFVİZ (تفويض) : Lûgatte, bir kimsenin işini birine havale ve tevdi' etmek mânasınadır. Ârazi ıstılahında mirî arazinin tasarruf hakkının müzayede veya takdir-i bedelle bir şahsa ihale ve terkinden ibarettir.

TEMESSÜK (تمسك) : Mesk maddesindendir. Sıkıca hıfz etmek ve sığınmak mânasınadır. Hıfz ve istinad edilmek münasebetiyle senetlere temesük denir. Elyevm ekser köylerimizde alım ve satım, ödünç para alıp verme gibi muamelelere dair alınıp verilen senetlere temessük denir.

Bundan başka vaktiyle Evkaf memurları ve mütevelliler tarafından vakıf yerlerin tasarrufuna dair verilen vesikalara temassük denildiği gibi miri arazide feraağ ve mahlûlât vukuunda sahib-i arz "arazi sahibi" i'tibar olunan timar ve zeamet eshabı ve bir aralık mültezim muhassiller tarafından verilen tasarruf vesikalarına da temessük denirdi.

TEMETTU' (تمتع) : Kâr ve kazanç demektir. Akaarât-ı mevkufenin îcarı ve hasılâtının satılması suretiyle temin ve âhara ikraz olunan vakıf paraların nemasından elde edilen kâr ve menfaate ıtlak olunur.

TESBİL (تسبيل) : Vakf etmek mânasınadır.

TESCİL (تسجيل) : Bir i'lâm veya huccetin Mahkeme sicil defterine ve resmiyet verilmek istenilen bir şeyin mahsus defterine kaydına tescil denir.

Vakfın lüzumiyle hükme de tescil denir. Meselâ, bir kimse bir malını vakf edip tayin eylediği mütevelliye teslim ettikten sonra vakfından dönerek mütevelliden geri almak isteyip te bilmuhakeme hâkim vakfın lüzumuna hükmetse buna vakfın tecili denir.

TESCİLİ İSTİBDAL (تسجيل استبدال) : Feshi kabil ve bozulmamak için istibdalin sıhhat ve lüzumu ile hükm etmektir.

TESCİL-İ VAKF (تسجيل وقف) : Hâkimin bir vakfın lüzumiyle hükmetmesidir. Bk. Tescil

TE'SİS İDARE UZVU (تأسيس اداره عضوى) : Medenî Kanunda tesis yâni vakfı idare ve temsil eden kimsedir. Bir veya müteaddid olabilir. Bunları vâkıf tayin eder; etmemiş olursa teftiş makamı tayin eyler.

TEVKI' - TEVKİÎ (توقيع ـ توقيعى) : Tevki' tefsil vezninde bir şeyi meydana getirmek mânasınadır. Istılahda vesâika konan nişana ıtlak olunur. Aslında masdardır. Sonra berat ve evâmir-i Sultaniyyeye vaz ve keşide kılınan Padişah nişanesine ıtlak olunmuştur. Tesire medar olduğu için hatt-ı Hümayun "Padişah hatti" ve Tuğra ve sahh-ı Vüzera ve huccet lere yazılan Hâkimlerin imzası gibi "kaamus tercemesi"

Ferman ve beratlara tevki' denilen nişâne-i Padişahîyi çeken me'mura (tevkîî) "Tevkîî efendi." denir.

Müvekki-ı sadr-ı kitab, kitabın bâlâsını imza eden demektir

TEVSİ-İ İNTİKALLİ GEDİK (توصيع انتقالى كدك): Resmi verilip intikali tevsi' olunan ve bu suretle mutasarrıflarının muayyen mirascılarına intikal eden icareteynli vakıf gediklerdir.

TİLÂVET (تلاوت) : Kur'an-ı Kerim okumak demektir. Bir kavle göre her kelâmı okumağa tilâvet denir. Kırâet eamdır. Her Kelâmı okumağa kırâet denir.

TULÛ-I GALLE (طلوع غله) : Vakıf gelirinin husule gelmesi demektir ki vakfına göre tebeddül eder. Şöyle ki mezrûattan olan gallenin tulûu, ekilen şeylerin yetişip dâne bağlaması veya intifa edilir bir hale gelmesi ve semerelerden ibaret olan gallenin tulûu, meyvelerin yetişip âfetten emin bir dereceye gelmesi ile ve icare bedellerinden ibaret olan gallenin tulûu taksit zamanlarının hulûliyle vuku'bulur.

— U —

UHT (اخت) : Kız kardeş mânasınadır. Cem'i ehavât dır ki kız kardeşler demektir. Baba anâ bir kız kardeş olursa uht li-ebeveyn, baba bir olursa uht lieb, ana bir kız kardeş olursa uht li-üm kelimeleriyle ifade olunur.

UKBA (عقبا) : İsimdir. Bir işe terettüb eden ceza demektir. Dünyadaki amellerin mükâfat ve mücâzât mahalleri olduğu için âlem-i âhirete âlem-i ukbâ, dâr-ı ukbâ denir. Ceza âlemi demektir. Mukabili dâr-ı dünyadır.

ÜKIYYE - VUKIYYE (اقيه ـ وقيه) : Arapca 400 dirhemdir. Ekseri eski vakfiyelerde, atîk kanun ve nizamlarda vukıyye tarzında kullanılmıştır.

UMUR-I HAYRİYYE: (امور خيريه) : Umur emrin, cem'idir. Emir iş ve Umurû Hayriyye fâide ve hayırlı işler demekdir.

UMÛR-I TEVLİYYET (امور توليت) : Vakfa âit olup mütevelli tarafından görülmesi iktiza eden işlerdir. Vakfin malını muhafaza, hüsnü

idare, tamire muhtaç olan musakkafatını tamir, vakfın vâridat-ını vâkıfın şartı mucibince sarf, vakıf mallara hariçten vuku' bulacak tecavüzü men' ve icabı halinde vakfın leh ve aleyhinde dâva ve muayyen müddetlerde alâkalı makamlara hesab verme mütevelliye âit vazifelerdendir.

— Ü —

ÜCRET-İ MÜECCELE (اجرت مؤجله) : Tecil olunmuş ücret demektir. Ücreti muaccele mukabili ve icâre-i müeccele müradifidir. Bk. İcâre-i muaccele, icare-i müeccele.

ÜNSA (انثی) : Dişi demektir. Cem'i inas dır. Vakfiyelerde evlâd-ı zükûr ve evlâd-ı inâs, evlâd-ı evlâd-ı zükûr ve evlâd-ı evlâd-ı inas tabirlerine çokca tesadüf olunur. Lisan kaidelerine göre bunların doğru tefsir edilmesi ve anlaşılması lâzımdır. Lisan kaideleri bilinmediğinden vâkıfların maksadı ve lisan kaideleri hilâfına tefsir yapılmaktadır. Bk. Evlâd-ı evlâd-ı zükûr.

ÜSRÛBÎ (اسروبی) : Kurşuncu demektir. Farsca üsrub ve muhaffefi olarak sürb kurşun demektir. Üsrûbî, vakıf binalar ve kubbeler için lâzım olan kurşunları döküp ihzar eden kimseye denir.

— V —

VÂİZ (واعظ) : Câmi ve mescidlerde hazır olan cemâate islâmî mevzular üzerinde îzahatla va'z-u nasihatte bulunan zattır. Va'z cemiyette en lüzumlu bir vazifedir. Her müslimin okuyup dînî hükümleri öğrenmesi farz ise de okutulmayanlar ve okumayanlar ve okuyanların da bilmedikleri olabilir. Dünya ve âhiret saadeti ise bilgiye ve dînî hükümlere riâyete mütevakkıfdır. Vâiz islâmiyetin hükümleri ile beraber zamana göre nasıl hareket edilmesi lâzımgeldiğini izahla nasihatte bulunur. Bu cihetle mev'iza islâmî bir vecibedir. Bütün islâm devletleri ve islâm âlimleri tarafından va'z ve nasihate büyük ehemmiyet verilegelmiştir.

VÂKIF (واقف) : Vakıf yapan kimsedir. Bk. Vakf.

VAKF (وقف) : Menafii insanlara âit olur vechile bir aynı Allahın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten habs ve men' etmektir.

Vakıf yapan kimseye vâkıf ve vakf edilen ayn'a mevkuf ve vakfın menfaati kendilerine tahsis ve şart olunan cihete meşrutün-leh ve mevkufün-aleyh denir.

Meselâ, bir han vakf ve gallesi ve geliri fakirlere (yoksullara) tahsis edilse bu hana mevkuf ve fukaraya meşrutün-leh ve mevkufün-aleyh denir.

VAKIF AKAAR (وقف عقار) : Gelir getiren vakıf, gayr-i menkul demektir. Câmi, Medrese, Hastahane vesaire gibi müessesatı hayriyyenin "Hayır müesseselerinin" görüp gözetilmesi, tamir ve termimi ve icabında tevsi' ve yeniden inşası suretiyle ihyası için lüzumlu masrafları temin zımnında vakfolunan Han, Hamam, Bağ, Bahçe gibi varidât temin eden gayri menkule denir.

VAKFA HİYANET (وقفه خیانت) : Mütevellinin vakıf hakkında caiz olmıyan bir harekette bulunmasıdır.

Vakfın bir akaarını zaruret yokken bilerek ecr-i mislinden fahiş noksanla kiralamak, Vakıf akaarın kendi mülkü olduğunu iddia edip isbat edememek, vakfın gallesini vâkıfın şartı hilâfına sarf ve istihlâk etmek, vakfın imar ve muhafazasında ihmal ile vakfa zarar vermek gibi şeylerdir.

VAKF-I EHLÎ (وقف اهلی) : Evlâd, evlâd-ı evlâd, akriba, ensab vesair eşhasa âit vakıflardır. Mukabili hayrî vakıfdır ki Câmi, Mescid, Mekteb, Medrese, Hastane, Kütübhane, fakirlere meşrut ve benzeri vakıflar hayrî vakıftır.

VAKF-I FUZÛLÎ (وقف فضولی) : Bir kimsenin mâlik olmadığı bir şeyi sahibinin izni olmaksızın bir cihete vakf etmesidir ki mâlikin icazetine mevkuf olur. Sahibi icazet verirse nâfiz, vermezse batıl olur. Hatta mal sahibi icazet vermeden evvel vakfeden o mala malik olsa o mal vakf olmuş olmaz. Meselâ, kimse akribasından bir şahsın malını fuzulen vakf edip te o şahıs bu vakfa icazet vermeksizin veraseti vakfeden kimseye münhasır olduğu halde vefat etse o mal vakfolunmuş olmaz.

VAKF-I GAYR-İ LÂZIM (وقف غیر لازم) : Lüzum ifade etmeyip feshi kabil olan vakıftır. Şöyle ki; bir kimse bir hanını vakf edip henüz mütevellliye teslim etmeden fakr-u zarurete duçar olduğundan vakfından rücu' etmek istese hâkime müracaatla vakfın feshini talep eder ve hâkim fesh ettiği takdirde han mülkü olarak kalır. Vefatı halinde vârisleri dahi hâkime müracaatla vakfı fesh ettirilebilirler.

Keza, vasiyyet tarikiyle bir malını vakf eden kimse vasiyyetinde musır olarak vefat etmedikçe o mal mülkünden çıkmaz ve her zaman vasıyyetinden kavlen ve fi'len rücu' edebilir.

VAKF-I GAYR-İ SAHİH (وقف غیر صحیح) : Şartlarını câmi olmıyan vakıftır. Vakfın şartları şöyle hülâsa edilebilir :

1 — Vâkıf temlik ve teberrua ehil olmak.
2 — Vâkıfın rızası bulunmak.
3 — Vâkıf mahcur olmamak.
4 — Vakf olunan mal akaar veya vakfı mütearif menkul olmak.
5 — Vakf olunan mal ayn olup deyn ve menfaat olmamak.
6 — Vakf olunan mal muayyen olmak.
7 — Vakf olunan mal vâkıfın mülkü olmak.
8 — Vakıf müneccez olmak.
9 — Vakıfda hiyar-ı şart bulunmamak.
10 — Vakf olunacak ebniye ve eşcar müstehikkul'kal' olmamak.
11 — Gaaye kurbet ve ibâdet olmak.

Bu şartları ihtiva etmeyen vakıf sahih değildir. Bk. Vakf-ı müneccez, müstehikkul-kal'.

VAKF-I İRSADÎ (وقف ارصادی) : Bk. İrsadî vakıf, tahsisat kabilinden vakıf.

VAKF-I LÂZIM (وقف لازم) : Feshi kabil olmıyan vakıftır. Bk. lüzûm-ı vakıf.

VAKF-I MERİZ (وقف مريض) : Bir kimsenin maraz-ı mevtinde yâni ölüm hastalığında vakıf yapmasıdır.

Ölüm hastalığı ol hastalıktır ki ekseriyya anda ölüm korkusu olduğu halde hasta erkek ise hanesi haricinde ve kadın ise hanesi dahilinde olan işlerini görmekten âciz olup bu hal üzere bir sene geçmeden vefat eyleye.

Eğer hastanın hastalığı daima bir hal üzere olup bir sene geçerse hastanın hastalığı müşted ve hali mütegayyir olmadıkca sahih hükmünde olur. Amma marazı şiddetlenip ve hali değişip bir sene geçmeden vefat ederse değişiklik ânından itibaren vefatına kadar olan hali, maraz-ı mevt (ölüm hastalığı) addolunur.

VAKF-I MEVKUF (وقف موقوف) : Vakf olunan şeyin vakfı demektir ki muteber değildir. Meselâ, icâreteynli vakıflar kim tarafından vakf edilmiş ise onun vakfıdır. Bu yerlere mutasarrıf olanlar yâni dâimî kiracılar bu yerleri tekrar başka bir cihete vakf edemez çünkü, böyle bir vakıf, menfaatin vakfı demek olup menfaati vakıf ise sahih değildir.

Keza, mütevellinin kendisinden bir mal ilâve ederek veya etmiyerek ahara ait bir vakfın şartlarını değiştirmek suretiyle bazı cihetlere vakf etmesi bâtıldır.

VAKF-I MUALLÂK (وقف معلق) : Bir şarta muallâk olarak yapılan vakıfdır ki gayr-i sahihdir.

Meselâ, bir kimse gaib olan oğlum gelirse veya şu hastalıktan kurtulursam... malım vakf olsun deyip te ba'dehu birinci surette oğlu gelirse ve ikinci surette hastalıktan kurtulursa dahi vakıf sahih olmaz. Yalnız emr-i muhakkaka ta'lik tencizdir. Oğlum sağ olarak falan kazadan kurtulmuş ise... malım vakf olsun deyip te vakıf zamanında oğlunun o kazâdan kurtulmuş olduğu zâhir olsa vakıf sahih olur.

VAKF-I MUZAF (وقف مضاف) : Gelecek zamana muzaf olan vakıfdır ki vakfın müneccez olması şart olduğundan vakf-ı muzaf sahih değildir.

Meselâ, bir kimse falan akaarımı gelecek sene başından itibaren vakfettim dese bu vakıf sahih olmaz.

Keza bir kimse falan akaarım vefatımdan sonra vakfolsun demiş olsa filhal vakıf vücud bulmuş olmaz. Yalnız bu vasiyyet suretiyle vakf olup vasiyyetinde musır olarak vefat eder ve sülüs - mali "malının üçte biri" bu vakfa müsaid olur veya fazla olup ta vârisler icâzet verirse ol akaarın tamamı vakf olmuş olur.

Bk. Vakf-ı müneccez.

VAKF-I MÜNECCEZ (وقف منجز) : Bir şarta muallak ve bir zamana muzaf olmayıp filhal hüküm ifade eden vakıfdır. Vakfın müneccez olması ve mevcut ve muhakkak olmıyan bir şeye talik olunmamış bulunması şarttır. Bk. Vakf-ı muallâk.

VAKF-I MÜRETTEB (وقف مرتب) : Şartlarında tertibe delâlet bulunan vakıfdır. Vakfın gallesini veya tevliyetini evlâdıma sonra evlâd-ı evlâdıma batnen ba'de batnin, neslen, ba'de neslin şart ediyorum gibi bir suretle yapılan vakıfdır. Bu kabil vakıfda tertibe riâyet olunur. Meselâ, vâkıf, vakfımın gallesini veya tevliyetini batnen ba'de batnin evlâdıma ve evlâd'ı evlâdıma şart eyledim dese birinci batından evlât varken ikinci batından olana galle ve tevliyet verilmez. Diğer batınlarda da hal böyledir, yâni mukaddem batında evlâd mevcud iken muahhar batındaki evlâd şarttan istifade edemez.

VAKF-I MÜŞA' (وقف مشاع) : Hisse-i şayialı vakıfdır. Gerek şuyu aslonulan gerek sonradan arız olsun vakfın sıhhtine mani olmaz. Ancak Mescid veya makbere olmak üzere bir mülkün hisse-i şayiasını "şayi hissesini" vakf etmek sahih değildir; gerek o mülk kabil-i taksim olsun ve gerek olmasın.

VAKF-I MÜŞTEREK (وقف مشترك) : İki veya üç kişi tarafından tesis olunan vakıftır.

Meselâ, A ve B aralarında şayiân müşterek olan han ve dükkânları bir cihet-i hayre "Hayır ciheti" vakf etseler vakıf müşterek olur ve vakfiyelerinde vakıflarının idaresi, vâridâtının sureti sarfı "sarf sureti" ve tevliyeti hususunda ne veçhile şart etmişlerde mucebince amel olunur.

VAKF-I MÜTEÂREF (وقف متعارف) : Cevazı teamül îcabından olan vakıfdır. Vakıfda te'bid şart olduğundan vakfolunan malın akaar olması şarttır. Menkulün vakfı sahih değildir. Fakat bir memlekette menkul vakfedilmesi örf ve âdet halinde bulunmuş ise o menkulun vakfı sahih olur. Meselâ, arzu edenlerin okuması için kitab ve mushaf-ı şerif ve istirbah olunarak ribhi bir cihet-i hayre "hayır cihete" sarf edilmek üzere para, mekteb ve medresede isti'mal olunmak üzere mefruşat ve düğün cemiyetlerinde gelinlere âriyet verilmek üzere elbise ve zînet eşyası ve hasılâtı bir hayır cihete sarf olunmak üzere koyun ve keçi emsali gibi hayvanat ve fukara çiftçiden tohuma muhtac olanlara ödünç verilmek üzere Buğday ve arpa vesair hububat vakf etmek örfe mebni sahihdir.

VAKF-I SAHİH (وقف صحيح) : Aslen ve vasfen meşru' olan vakıfdır. Bk. Vakf-ı gayr-i sahih.

VAKFİYYE (وقفيه) : Vakfa dair vâkıfın takrir ve Hâkimin mürafaa ve hükmünü hâvi tanzim olunan huccettir.

Vakfiyeler alel-akser şu fıkraları ihtiva eder .

1 — Allaha hamd-ü sena ve vakfın ecr-ü sevabı hakkında varid olan âyet ve Hadisler.

2 — Vakf olunan mallar.

3 — Vakf olunan malların nasıl idare olunacağı.

4 — Vâridâtın mahalli-i sarfı "sarf yeri".

5 — Vakfın kimler tarafından idare olunacağı.

6 — Hâkimin vakfın sıhhat ve lüzûmiyle hükmü .

Nihayet tarih ve bâlâsında Hâkimin mührü.

Tapu dairesi ve vakıflar arşivinde müteaddid ve ba'zıları müzehheb yani altun yaldızlı vakfiyeler vardır.

VAKFİYYET (وقفيت) : Bir ayn vakfolunarak şahsî tasarrufundan men' olunmuş olmaktadır.

VAKF ALEL - ÂMME (وقف على العامه) : Âmmenin yâni hem zenginlerin hem fukaranın intifa' etmesi için tesis olunan vakıfdır. Câmi, mescid, makber, mekteb medrese umumî hastahane gibi.

Bir kısım müessesat-ı hayriye "Hayır müesseseleri" vardır ki bunlardan intifa' yalnız fukaraya mahsusdur. İmaret ve hastaların yiyecek

ve ilâçları gibi vakfından te'min olunmak üzere meşrut vakıf hastahanenin ve talebenin levazımı, vakfın varidatından ifa olunmak üzere vakfedilen hastahane, mekteb ve medrese gibi. Bu nevi' müessesattan vâkıf tasrih etmiş olmasa bile yalnız fukara intifa' eder. Meğer ki vâkıf, bunlardan zengin ve fakirlerin intifa' etmesini şart ve tasrih etmiş olsun.

VAKIFDA KİNAYE (وقفده كنايه) : Vakıf ve şeraitini takrirde kullanılan zamirdir ki en yakına irca' olunur.

Meselâ, vâkıfın türkçe yazdırdığı vakfiyede vâkıf vakfının tevliyetini evvelâ kendine ve sonra oğlu Mehmed'e ve sonra evlâdına şart etti diye yazılı olsa, evlâdına ta'biri Mehmedin evlâdına matuf olur. Binaen-aleyh vâkıf ve oğlu vefat ettikte vâkıfın diğer oğlunun oğulları, evlâdına ta'biri vâkıfın evlâdına masrufdur diye biz de ölen Mehmed'in evlâdına iştirak ederiz diyemezler.

VAKIFDAN RÜCU' (وقفدن رجوع) : Yapılan vakıfdan vaz geçerek fesh etmektir.

Vakf-ı gayr-i lâzımda (Lüzum ifade etmiyen vakıf) vakıfdan rücu' mümkin olduğu gibi vasıyyet tarikiyle yapılan vakıfdan da rücu' olunabilir. Yâni vasıyyet yapan sağlığında kavlen veya fi'len vasıyyetinden rücu' edebilir. Bk. Vakf-ı gayr-i lâzım.

VAKIFDA ŞART-İ BATIL (وقفده شرط باطل) : Ahkâm-ı şer'iyyeye muvafık olmıyan şarttır ki bununla amel olunmaz.

Meselâ, vâkıf; vakfı hakkında mütevellinin hiyaneti hissolunsa dahi muhasebesine bakılmaması veya hiyaneti tahakkuk etse dahi tevliyetten azl olunmamasını şart etse bu şart batıldır. Alâkalı makam, hiyaneti hissolunursa muhasebesine bakar ve hiyaneti zuhur ederse tevliyetten azl ve ihrac eder.

VAKIF GEDİK (وقف كدك) : Mutasarrıfı tarafından usulüne tevfikan vakf edilen veya bir vakfa tahvil edilen gediktir.

VAKIFLAR KÜTÜĞÜ (وقفلر كوتوكى) : Vakıflar Umum Müdürlüğünün kuyud-ı Kadîme dairesinde vakfiye ve vakfa ait vesikaların kayd ve tescil olunduğu defterlere denir. Bugün bu daireye vakıflar arşivi denmektedir.

VAKF LİSSEBİL (وقف السبيل) : Vakf alel-âmme demektir. Bk. Vakf alel-âmme.

VESSÂLE (وصاله) : Lûgatte bir şeyi diğerine ulaştırmak onunla birleştirmek mânasına olan vasl maddesinden isimdir. İki vakfı birleştirmek için yazılan vesikaya denir. Meselâ, bir şahıs bir vakıf yaptıktan sonra diğer bir vakıf yapıp evvelki vakfına ilhak etse bu hususda yazılan vakfiye ve vesikalara vessâle denir.

VAZİFE (وظيفه) : Vakfın gelirinden verilen maaş ve ta'yindir ki iki kısımdır.

Birinci kısım hizmet mukabili vazifedir. İkincisi hizmet mukabilinde olmıyan vazifedir. Hizmet mukabilinde olan vazife ücret kabîlindendir.

Hizmet mukabilinde olmıyan vazifenin meşrutün-lehine bakılır. Eğer meşrutün-leh zenginlerden ise o vazife sıla (ikram) ve atıyye kabilinden ve eğer meşrutün-leh fukaradan ise sadaka kabilindendir. Ücrette ücret ve sılada sıla hükümleri cereyan eder.

VAZİFE-İ ŞÂGIRE (وظيفهٔ شاغره) : Boşalmış, münhal olmuş hizmet demektir. İmamet, hitabet, muallimlik, tabiblik gibi zarurî hizmetler münhal olunca hemen doldurulur. Vakfın vâridâtının müsaadesizliği halinde inhilâl eden ve zarurî olmıyan hizmetlerden tasarruf cihetine gidilir.

VEKİL-İ HARC (وكيل خرج) : Hastahane, leyli mekteb gibi müesseselerde lâzım olan eşya ve erzakı satın alıp tedarik eden kimsedir.

VELED-İ BENAT (ولد بنات) : Kız çocukların erkek ve kız çocuklarıdır. Binaen-aleyh kızların çocuklarına meşrut bir vakıfda vâkıfın kızlarının erkek ve kız çocukları şarttan istifade eder. Çünkü çocuk lâfzı gibi veled lâfzı da erkek ve kıza şâmildir.

VİRD (ورد) : Başka mânalara da gelen vird, her gece Kur'an dan okunan Cüz'dür. Cem'i evrad'dır. Bir vakfiyyede, mübarek gecelerde ruhuma hediye edilmek üzre, evrad okunacak ve okuyana da ayda ..... kadar akçe verilecektir, deye şart edilmiş olsa, kandil ve Ramazan geceleri vâkıfın ruhuna hediyye edilmek üzre, Kur'an dan birer cüz' okunacak demek olur.

VELED-İ HÂDİS (ولد حادث) : Vakıfdan sonra doğan çocukdur ki suret-i vakfa göre şartta dahil olur veya olmaz.

Meselâ, vâkıf vakfının gallesini çocuklarıma ve bunlar munkariz olduktan sonra fukaraya şart ettim dese vakıf zamanında mevcud olan ve sonradan dünyaya gelen çocukları galleye müstehik olur.

Amma vâkıf çocuklarını mevcud kaydiyle tavsıf veya isimlerini zikr ederek tahsis ederse vakıfdan sonra dünyaya gelen çocuklar meşrutünlehde dahil olmaz.

Meselâ; vâkıf vakfının gallesini elyevm mevcut olan çocuklarıma yahut vakfının tevliyetini çocuklarım filân ve filâna şart eyledim dese vakıfdan sonra dünyaya gelen çocuklar şarta dahil olmazlar.

Ahfadda dahi hüküm böyledir. Yâni ahfâda şartta vakıf zemanında mevcut olan veya sonradan dünyaya gelen şartta dahil olur. Amma mevcud ahfadın veya şu ve bu hafidlerim diye tahsisen zikrederse sonra doğanlar şartta dahil olmazlar.

VELED-İ SULBÎ (ولد صلبى) : Bir adamın öz çocuğudur. Manevî çocuğa ve evlâdlığa şâmil değildir. Binaen-aleyh bir vakfın gallesi sulbî evlâd ve evlâd-ı evlâda meşrut olsa sun'î evlâd şartta dahil olmaz.

VESİKA (وثيقه) : İtimad olunacak şey mânasınadır. İtimada şayan olan her nevi senedat ve evraka ve bu meyanda i'lâm ve huccetlere hulâsa medâr-ı hüküm olabilecek her türlü yazılı delîle vesika, cem'inde vesaik denir.

— Y —

YAYLA (ايايلا) : Yazın çıkılıp otundan ve suyundan intifa' olunan arâzidir ki iki kısımdır.

Biri (Defterhane-i Âmirede) bir veya bir kaç kasaba ahalisine terk ve tahsis olunan yayladır ki, otundan suyundan ancak kendilerine mahsus olan mahaller ahalisi intifa' edip başkaları edemez.

Yaylağın otundan ve suyundan intifa' eden ahaliden tahammüllerine göre mîrî için yaylak resmi alınır. Bu gibi yaylaklar alınıp satılmaz ve Tapu ile hiç bir kimseye tasarruf ettirilmez ve ahalinin rızası olmaksızın ziraat olunamaz.

İkinci kısım, bir veya bir kaç şahsın tapu senedi ile uhde-i tasarruf-

larında olan yaylakdır ki bu nevi' yaylakların cemî-i ahkâmda ekilen arâzîden farkı olmayıp yalnız bunda yazın çıkılıp otundan ve suyundan intifa' suretiyle tasarruf olunur. Bu makule yaylaklardan intifa' hakkı yalnız bâ Tapu müstekillen veya müştereken mutasarrıf olanlara mahsusdur. Bunlardan da tahammüllerine göre yaylak resmi alınır.

YETİM (يتيم) : Babası ve anası vefat eden çocuktur. (Kız olsun erkek olsun) Cem'i eytam ve yetâmâ dır. Vâkıf vakfiyesinde vakfımın gallesinden filânın fakir yetimlerine şu kadar hisse verilsin diye şart etse şart mucebince kız olsun oğlan olsun o kimsenin fakir çocuklarına hisse verilir. Ancak çocuklar bâliğ olunca yetimlik ve galleye istihkak zail olur.

— Z —

ZAM-MI MÜTEVELLİ (ضم متولی) : İcabında mütevelliye yardım etmek üzere Hâkimin mütevelliye diğer bir kimseyi tefrik eylemesidir. (Zam-mı mütevelli) büyük ve işi çok vakıflarda yapılır. Munzam mütevelli, asıl mütevellinin yardımcısı mesâbesindedir ki mütevellinin nezâreti altında bulunur. Bazı fukaha buna kayyim demektedir.

ZÂKİRLER (ذاكرلر) : Tekyelerde âyin esnasında ilâhiyyat okuyanlardır. Kıymetli mütettebi' Zeki Pakal'ın Tarih deyimleri ve terimleri adlı eserinde "zâkir" maddesinde bu hususa ait faideli tafsilât vardır.

ZÂVİYE (زاويه) : Tekyelerin küçüğüne denir. Cem'i, zevâyâ'dır.

ZÂVİYEDAR (زاويه‌دار) : Baş mürşid demektir.

ZÂVİYE NEŞİN (زاويه‌نشين) : Zâviyede oturan turuk-ı aliyye müntesibleri derviş demektir.

ZEKER (ذكر) : Erkek demektir. Cem-i zükûrdur.

ZEVİL-ENSAB (ذوى الانساب) : Karabet sahipleri mânasınadır. Âl ve cins ve Ehl-i Beyt ve erham ve ensab hepsinin mânası birdir.

ZEVÂİD (ذوائد) : Vakfın vâridâtı meşrutün-lehlere verildikten sonra artan demektir. Bazı fıkıh kitaplarında örfen hizmet mukabili olmıyarak vakfın gelirinden salâh, ilim ve fakr sahiplerine verilen şey diye beyan olunmuş ise de bizde bu mânada müstamel değildir.

ZEYL-İ VAKFİYYE (ذيل وقفيه) : Mahfuz bırakılan selâhiyete müsteniden bir vakfın aslına veya şartlarına veya ilâveten yapılan vakfa müteallik vakfiyenin altına vâkıf tarafından yapılan beyanlardır.

ZEYL MEŞAYIHİ (ذيل مشايخى) : Vâizler demektir. Bab-ı meşihatte "meşihat kapısında" tutulmakta olan ilmiye sicilinin sonuna kayd edildiklerinden bunlara zeyl meşayihi denirdi. Bu vâizliğin en yüksek derecesi Ayasofya kürsi şeyhliği idi. Bk. Kürsi şeyhi.

ZİYAFET HANE (ضيافتخانه) : Müsafir ve seyyahlar gibi fukarayı barındırmak ve yidirip içirmek üzere vakfolunan müessesedir .

ZÜRRİYET (ذرّيت) : Nesil mânasınadır. Bk. Nesil.

ZÜRRÎ VAKIF (ذرّى وقف) : Zürriyete meşrut vakıfdır. Meselâ, vâkıf vakfımın gallesi evlâd ve evlâd-ı evlâdıma veya falanın evlâd ve evlâd-ı evlâdına verile diye şart eylese bu zürrî bir vakıf olur.

SONSÖZ

Bu ıstilah ve mefhumları vakıflar hakkında umumî bilgi için değil yalnız vakfiyelerde ve vakıf ile alâkalı eser ve vesikalarda tesadüf edilecek ta'birlerin anlamını belirtmek için yazmış bulunuyorum. Mücerred ıstılah ve mefhumlarla vakfa müteallik hükümleri anlamağa imkân yoktur. Vakıf mesele ve hükümleri hakkında ma'lûmat edinmek için hususî tahsile lüzum vardır. Esasen bir ilim kitaplardan öğrenilemez; erbabından taallüm ve telakki ile öğrenilir. Öyle muğlâk mes'eleler olur ki, onu ihtisas sahipleri halledeler. Dikkat edilirse görülür ki Hocaların derslerini ta'kib eden talebe ile sınıf geçmek için notları ezberlemeğe çalışanlar arasında bâriz fark vardır. Evvelkiler mes'elelerin esaslarını ve hareket noktalarını kavrar; ikincilerin sa'yi, notları ezberlemekten ileri geçemez. Ne var ki umumî ma'lûmatı ve az çok vakıf mevzûatına vukufu olanlar ba'zı ıstılah ve ta'birleri bilmeyebilirler. Bu halde her hangi bir bahsi ya hiç anlamazlar veya yanlış anlarlar.

Hele Hâkim ve avukatların mutlaka bu mefhumları bilmeleri icabeder. Yoksa anlamamak veya yanlış anlamak yüzünden haklar ziyâa uğrar; netekim böyle bir çok hatâlara tesadüf olunmaktadır. Değil Hâkim ve avukatlar hatta hukukî, ictimaî, idarî ilim adamlarının dahî bu mefhumlara vukufu iktiza eder.

Kıymetli bir mütetebbiin eserine nakleylediği tarihî bir vesikada geçen ve maaş ve tahsisat mânasına olan (idrârat) ta'birinin ne demek olduğunu bilmediğinden oraya bir istifham işareti koyduğunu görmüştüm ve yine diğer bir zatın "artırana satmak" mânasına olan (bey'u men yezid) terkibini (bey'i min yezid) suretinde yazdığına tesadüf etmiştim. Şüphesiz bunlar bir ilim adamı için nakîsadır.

Hülâsa şunu arz etmek istiyorum ki yazdığım mefhumlar umumî malûmatı ve az ve çok vakıf mevzuunda bilgisi olanlar için faideli olacaktır. Maksad hasıl olmak için bu kadarı da kâfidir.

Fiati : 6 Lira

34
1
00